

KÜRT MESELESİNİN ÇÖZÜMÜNDE ORTAKLAŞMAK

Haziran 2025-DiTAM

Kürt Meselesinin Çözümünde Ortaklaşmak¹

2 Mart 2025 / Diyarbakır

DİTAM Yönetim Kurulu

Mesut Azizoglu

Sedat Yurtdaş

Meral Özdemir

Barış Yavuz

Sevim Vural

Ahmet Özmen

Mahmut Bozarıslan

Cihan Ay

Dilan Kaya

Nevin Soyukaya

Mahmut Lezgin Yalçın

Raporlama Ekibi

Halil Bayhan

Deniz Tekin

¹ Bu çalışma, 2 Mart 2025 tarihinde Diyarbakır'da gerçekleştirildi. Rapor da bu toplantıda yapılan sunumlar ve tartışmalardan derlenerek hazırlanmıştır.

İçindekiler

Kısaltmalar	3
DİTAM'dan.....	4
Açılış Konuşması	5
I. OTURUM.....	6
Cengiz Çandar-DEM Parti Diyarbakır Milletvekili	8
Mümtaz'er Türköne-Yazar ve Akademisyen	11
Sezgin Tanrıkulu-CHP Diyarbakır Milletvekili.....	14
Mesut Yeğen-Akademisyen	17
Katkılar, Sorular ve Cevaplar	20
2. OTURUM.....	31
Mehmet Emin Ekmen-DEVA Partisi Mersin Milletvekili	31
Mehmet Altan-Akademisyen.....	36
Reha Ruhavioğlu-Kürt Çalışmaları Merkezi Direktörü.....	39
Katkılar, Sorular ve Cevaplar	43

Kısaltmalar

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DEM Parti	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
DEP	Demokrasi Partisi
DEVA	Demokrasi ve Atılım Partisi
DİTAM	Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi
HDK	Halkların Demokratik Kongresi
HTŞ	Hey'etu Tahrîri'ş - Şâm (Şam Kurtuluş Heyeti)
HÜDAPAR	Hür Dava Partisi
KDP	Kürdistan Demokrasi Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MYK	Merkezi Yürütme Kurulu
PKK	Partiya Karkarên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
SDG	Suriye Demokratik Güçleri
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
YNK	Yekîtiya Niştîmanîya Kurdistan (Kürdistan Yurtseverler Partisi)
YÖK	Yüksek Öğrenim Kurulu

DiTAM'dan

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DiTAM), 2013'ten bu yana farklı temalarda dzenlediği toplantılarla sivil toplum örgütlerini, siyasi parti liderlerini, akademisyenleri ve aktivistleri bir araya getiriyor.

Kürt meselesi, Türkiye'nin yüz yıllık tarihine damga vuran bir sorun olarak çözümsüzlüğün ağır maliyetlerini hepimize yüklemeye devam ediyor. Son dönemde devletin çözüm adımları ve PKK'nin silah bırakmaya yönelik açıklamaları yeni bir tartışma zeminini oluşturmuştur.

Bu gelişmelere katkı sunmak amacıyla 'Tigris Diyalogları' kapsamında 2 Mart 2025 tarihinde Diyarbakır'da 'Kürt Meselesinin Çözümünde Ortaklaşmak' başlığıyla bir toplantı düzenledik. Toplantıda Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne, Prof. Dr. Mesut Yeğen, Prof. Dr. Mehmet Altan, Dem Parti Milletvekili Cengiz Çandar, CHP Milletvekili Sezgin Tanrıku, Deva Partisi Milletvekili Mehmet Emin Ekmen ve Kürt Araştırmaları Merkezi'nden Reha Ruhavioğlu sunumlar yaptılar. Toplantıda "Kürt Meselesinin Çözümünde Ortaklaşmak", "Siyaset Çözümünden Ne Anlıyor" ve "Devletin, Kürtlerin ve Muhalefetin Çözüm Gerekçeleri" temaları üzerinde tartışmaları yürütüldü.

Bu rapor, yakın tarihteki gelişmelere katkı sunmak amacıyla 'Kürt Meselesinin Çözümünde Ortaklaşmak' adıyla yapılan toplantıdaki konuşmacıların sunumları ile katılımcıların katkılarını içeriyor.

Raporun amacı ise Kürt meselesinin çözüm tartışmalarına katkıda bulunma, kamuoyunu bilgilendirme, toplumsal barışa katkı sunmaktır. Rapor, farklı kesimlerin çözüm gerekçelerini, ortaklaşma olanaklarını ve çözümsüzlüğün etkilerini analiz ederek, sivil toplumun çözüm sürecindeki rolüne vurgu yapıyor.

DiTAM olarak konuşmacılarımıza, toplantı katılımcılarımıza, katılan paydaşlara sundukları destek ve katkılar için teşekkürlerimizi sunarız. Bu raporun dönemin gelişmelerinin anlaşılmasında STÖ'ler, aktivistler, karar vericiler, siyasetçiler ve kamuoyu için bir kaynak olmasını umuyoruz.

Saygılarımızla,

DiTAM Yönetim Kurulu

Açılış Konuşması

DİTAM Yönetim Kurulu Başkanı Mesut Azizoğlu

Değerli misafirler, sayın milletvekilleri, sivil toplum kuruluşlarının değerli başkanları ve yöneticileri ve değerli basın mensubu arkadaşlar, toplantımıza hoş geldiniz. DİTAM 2013 yılından bu yana “Tigris Diyalogları” kapsamında bu toplantıları düzenliyor. Toplantımızın konu başlıkları; ‘Kürt Meselesinin Çözümünde Ortaklaşmak’, ‘Siyaset Çözümünden Ne Anlıyor’, ‘Devletin, Kürtlerin ve Muhalefetin Çözüm Gereksinimleri Birbirine Ne Kadar Yakın’ ile ilgilidir.

Gündem çok hızlı ilerliyor. Hepimiz ne olduğunu anlamaya çalışıyoruz. Umarım bugünkü toplantı buna katkı sunar. Bugüne kadar Kürt meselesiyle ilgili çok sayıda toplantı yapıldı ve burada bulunan birçok kişi de bu toplantılara katıldı. Toplantımızda geçmiş toplantılarda olmayan, farklı iki yeni durum var. Birincisi devletin, ihtiyaç kaynaklı da olsa, Kürt meselesini çözme niyeti ve girişimi, ikincisi de Abdullah Öcalan’ın PKK’nin kendini feshedip silahları bırakmasına dair açıklamasıdır.

“Devletin bu işi çözmeye niyeti yok”, ya da “PKK silah bırakmadan hiçbir şey olmaz” cümleleri bu tür toplantıların içeriğini sınırlıyordu ve çözümde ortaklaşmanın önünde hep engel olarak duruyordu. Hatta belirli kesimler için çözümsüzlüğe dair sürdürülebilir bir hareket alanı yaratıyordu. Şimdi artık, Devlet Bahçeli’nin açıklaması, Abdullah Öcalan’ın mektubu ve bunların ardından yaşanacaklarla beraber yeni bir aşamaya geçildiğine dair herkesin ortak bir kanaati var. Bu durum Kürt meselesiyle ilgili herkese yeni şeyler söyleme fırsatı veriyor. Artık Kürt sorununun neden çözülmesi gerektiğinin konuşulduğu kadar, nasıl ve neler yapılmasıyla da ilgili her kesimin daha net görüşlerinin olması da gerekiyor.

Değerli misafirler; devletin, Kürtlerin ve muhalefetin çözüm için farklı gereksinimleri var. Bu gereksinimler ve çözüm yöntemleri birbirine ne kadar yakın olduğunu, bugün bunları ve siyasetin çözümden ne anladığını konuşacağız. Herhalde bundan sonra sivil toplum açısından yapılması gereken şey; bu tür toplantılarda herkesin çözüm gereksinimini ve bunu nasıl hayata geçireceğini daha görünür hale getirmek, çözümsüzlüğün Türkiye’ye neler kaybettiğini daha fazla konuşmak ve çözüme ulaşmak için gereksinimlerin ortaklaştırılmasına katkı sunmak olmalı.

Kürt meselesinde çözümsüzlük, 100 yıldır sadece Kürtlere değil bütün Türkiye’ye kaybettiriyor. 100 yıllık süreçte yaşananları, yapılan yanlışları doğru bir şekilde değerlendirmeden, diğer gereksinimleri ve talepleri göz ardı ederek, sadece tek bir gereksinim üzerinden bir çözüm aramak eksik bir yaklaşım olur ve çözüme ulaşmayı zorlaştırır. Bu sorun çözüldüğü gün herkesin kendi gereksinimini bu çözümün içinde bulması gerekiyor.

Bugünkü toplantımız, 2 oturumdan oluşuyor: DİTAM Başkan Yardımcısı Sedat Yurtdaş’ın moderatörlüğünü yapacağı 1. oturumun konuşmacıları; DEM Parti Diyarbakır Milletvekili Cengiz Çandar, Prof. Dr. Mümtaz’er Türköne, CHP Diyarbakır Milletvekili Sezgin Tanrıku ve Prof. Dr. Mesut Yeğen’dir. DİTAM Başkan Yardımcısı Ahmet Özmen’in moderatörlüğünü yapacağı 2. oturumun konuşmacıları da Deva Partisi Mersin Milletvekili Mehmet Emin Ekmen, Prof. Dr. Mehmet Altan ve Kürt Çalışmaları Merkezi’nden Reha Ruhavioğlu’dur.

Bugünkü toplantı için bu salonu bizlere tahsis eden Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Mehmet Kaya ve yönetimine, katılımları için bütün konuşmacılara ve hepinize çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

I. OTURUM

Sedat Yurtdaş – Moderatör (DİTAM Başkan Yardımcısı)

Saygıdeğer katılımcılar, değerli konuklar, bu toplantı kararı alınırken henüz tarihsel gelişmeler olmamıştı. Bu tarihsel gelişme, kanaatimce Abdullah Öcalan'ın silah bırakma çağrısı ve sonrasında da PKK'nin bu çağrışı uyacağını ilan etmesi hem Kürtler açısından hem Türkler açısından Ortadoğu'da yeni bir tarihi çağın açılışına işaret etti. Bunun içinin nasıl doldurulacağı, nereye evrileceği, çözümün her ne kadar atipik bir şekilde şimdiye kadar yürümüş olsa da esasında çok taraflı olduğu, çok mesafe alındığı ve pek çok konuda anlaşıldığı kadarıyla çözüm kriterlerinin belirlendiği bir süreç olması itibariyle dört başı mahmur bir çözüm sürecinden de bahsedebiliriz.

Değerli arkadaşlar bugün, 2 Mart, yakın siyasi tarihe derin izler bırakan 2 Mart 1994 "benim de aralarında bulunduğum DEP yöneticilerinin göz altına alındığı "sivil darbenin, deprem" 31. yıl dönümüdür. Bu gelişme, karanlık bir dönemin başlangıç tarihi oldu. Sivil darbe, sadece DEP milletvekilleri olarak dokunulmazlıkların kaldırılmasıyla tutuklanmaların olmasını ve DEP'in Anayasa Mahkemesince kapatılması değil, esas olarak Kürt meselesinin çözümüne dair siyasi diyalogun önünün tıkanması sonucunu da doğurdu. Derin toplumsal yaralar açtı. Çözümü ve barışı zedeleyen, tıkayan bir dönemin başlangıcı oldu.

Başta Sevgili Orhan Doğan olmak üzere, özgürlük, demokrasi ve barış mücadelesinde büyük bedeller veren tüm mücadele arkadaşlarımı saygı ve minnetle anıyor, selamlıyorum. Hepimiz milletvekilliğini cezaevinde tamamlasak da o günkü mücadelelerin bizlere önemli dersler bıraktığını, bugün konuşacağımız konuların temelini oluşturduğunu ve bize ilham verdiğini düşünüyorum.

Ancak bugünkü toplantıya esas olarak anlamını veren 27 Şubat günü, Abdullah Öcalan'ın PKK'ye yaptığı silah bırakma çağrısı ile birlikte, Türkiye'nin Kürtlerin ve Ortadoğu'nun girdiği yeni bir tarihsel kavşaktır, büyük bir kırılma anıdır.

Bu çağrışı cevaben PKK Yürütme Komitesi: *"...Çağın Manifestosu niteliğindedir. Halkımıza ve insanlığa böyle bir demokratik toplum manifestosu kazandırdığı için Önder Apo'yu saygıyla selamlıyoruz. Çağrının içeriğine olduğu gibi katılıyoruz, uyacağımızı ve uygulayacağımızı belirtiyoruz. Söz konusu Çağrı ile Kürdistan ve Ortadoğu'da yeni bir tarihsel sürecin başladığı açıktır. Bunun dünya genelindeki özgür yaşamın ve demokratik yönetimin gelişimi üzerinde de büyük etkisi olacaktır... Bugünden geçerli olmak üzere ateşkes ilan ediyoruz."*

Devamında: *"Önder Apo'nun istediği şekilde parti kongresini toplamak için hazırız. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için uygun güvenli ortamın oluşması ve kongrenin başarısı için de Önder Apo'nun bizzat yönlendirmesi ve yürütmesi gerekir. Şimdiye kadar savaş yönetimini, tüm hata ve yetersizlikleriyle birlikte biz yaptık; ancak Barış ve Demokratik Toplum Döneminin yönetimini sadece Önder Apo yapabilir."*

Basına yansıyanlara bakılırsa; örgüt kongresini toplayıp fesih kararı alacak. Sürecin 3-4 ay sürmesi bekleniyor. Fesihten sonra teknik detaylar üzerinde çalışma yapılacak ve silahlara ne olacağı görülecek. Bu süreçte örgüt yöneticilerinin üçüncü ülkelere gitmesi gündeme gelecek. Herhangi bir eyleme karışmayan örgüt mensupları ise Türkiye'de sivil hayata katılabilecek. Bu süreçlerin ardından 'Devletin demokratik dönüşümü' adı altında atılması beklenen adımlar meclis zemininde tartışılacak.

Hiç şüphe yok ki, daha şimdiden; anaların gözyaşlarının akmayacağı bir gelecek tahayyülü gerçekleşti. Kürt meselesinin çözümüne dair tartışmaları yorumları, önerileri ve umutları yaygınlaştırdı ve kuvvetle

yeniden canlandırıyor. Barışa ve çözüme dair beklentilerini, söz söyleme yükümlülüklerini hatırlattı, yükseltiyor. Cezaevi kapılarında çocuklarına, eşlerine, yakınlarına hasret on binlerin kavuşma anını yakınlştırıyor.

Gerek Türkiye’de gerekse Ortadoğu’da Kürtler arası demokratik birlik siyasetinin önündeki silah vesayetiyle birlikte bariyerleri de kaldırıyor. On yıllardır her tür barışçıl ve demokratik mücadeleyi yasa dışı olarak mahkûm etmek şeklinde resmi söylemin yanı sıra, kolluk ve yargı bahanesini de ortadan kaldırıyor, kaldırması gerekiyor.

Elbette bu sürecin nasıl ilerleyeceğini, Kürtçe anadilde eğitim, eşit vatandaşlık, yerel yönetimlerin özerkliği gibi konularında yasal ve idari düzenlemeler bağlamında ne tür adımlar atılacağı ya da atılmayacağını, nihayetinde kalıcı bir barışın sağlanıp sağlanamayacağını hiçbirimiz tam olarak bilmiyoruz.

Büyük Kürt-Türk İttifakının gerçekleşmesi arifesinde zihinleri meşgul eden sorular cevap arayışında. DİTAM olarak tam da bu nedenlerle bu toplantıya ev sahipliği yapma ihtiyacındayız. Kıymetli konuşmacılarımız bu konularda derinlemesine düşüncelerini bizimle paylaşacaklar. Düşüncelere, tartışmalara ve önerilere ihtiyacımız var. Aktif katılım ve sorularla da zengin bir tartışmaya ihtiyacımız var. Sizleri daha fazla bekletmeden ilk oturumumuza geçmek istiyorum.

1993’te Bar Elias’ta² Şam’da Sayın Mam Celal Talabani’nin, Sayın Abdullah Öcalan’ın ve daha çok sayıda Kürt siyasi parti lider ve temsilcisinin olduğu ortamın sağlanmasında en büyük çabayı harcamış değerli dostumuz araştırmacı gazeteci ve şimdi de Diyarbakır DEM Milletvekili Sayın Cengiz Çandar’a ilk sözü veriyorum.

² 16 Nisan 1993 tarihinde Lübnan’ın Bar Elias’ta yapılan basın toplantısında PKK ateşkes süresiz olarak uzatıldı. Basın toplantısına Celal Talabani, Ahmet Türk ve Kemal Burkay da katıldı ve ateşkese desteklerini açıkladılar. Bu açıklamadan bir gün sonra Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal, beklenmedik bir şekilde öldü. Dönemin Genelkurmay Başkanı ve Başbakanı Doğan Güreş ve Tansu Çiller, PKK ile barışa karşı açıklamalar yaptılar.

Cengiz Çandar-DEM Parti Diyarbakır Milletvekili

Çok teşekkür ediyorum. Umarım bu kanaatinizi çok haksız çıkarmam. Ne kadar şey söyleyebilirim, söylemeyeceğimden emin değilim. Birkaç gündür Rudaw Araştırma Merkezi'nin bir konferansı nedeniyle Erbil'deydim. Irak'ın önde gelen bütün önemli aktörleri özellikle Kürt şahsiyetleri, Suriye'den Kürt şahsiyetleri, Türkiye'den değişik siyasi eğilimlerden insanlar oradaydı. 27 Şubat günü bu tarihi ana, biz Erbil'deyken denk geldik. Erbil'e 25 Şubat 2025 günü gittiğimizde açıklamanın ne gün yapılacağı bile belli değildi. Biz Erbil'deyken Irak Kürt medyasının ilgisini üzerimize çektik. Ne olacak bitecek diye mikrofonlar uzatıldı. Ben de bu iki üç gün içinde mutlaka bir açıklama olacak. Yarın, öbür gün, en fazla yarından sonra olabilir diye medyatik heyecan yaratıcı laflar ediyorduk.

Ertesi günü açıklama olduğu sırada Türkiye'den gitmiş olanlar bir yandan açıklamayı dikkatle izledik, bir yandan da tepkilere bakıyorduk. Diyarbakır meydanında coşkulu bir kalabalık görüntülerinin açıklama okunduktan sonra büyük bir sessizlikle ve Dağkapı meydanının giderek boşalmakta olduğuna tanık olduk. Birtakım televizyon muhabiri gözlemlerini de dinledik. Irak Kürt medyasının gözünden, izleyenlerin gözünden kaçmamıştı. Ertesi gün sürekli "Bu ne anlama geliyor? Diyarbakır'da halk niye terk etti? Öcalan'ın karizması çizildi mi? Öcalan bu çağrıyı yaptı ama Kandil bunu kabul eder mi? PKK bunu kabul edecek mi?" diye yüksek ve belirgin bir şekilde ifade edildiği sorulara muhatap kaldım. Bu sorularla karşılaştıktan iki gün sonra Diyarbakır'daydım. Gerçekten milletin böyle bir durum var mı, morali bozuldu mu?

Öcalan'ın karizmasının çizileceğini sanmıyorum. Çünkü her sorunun arkasında Kandil'in reddetme ihtimali ve silahlı mücadelenin devam edeceği ve dolayısıyla karizması çizilmiş varsayılan acaba Öcalan'ın yerini, bu silahlı mücadelenin başını çekecek kim alır? Cemil Bayık mı alır? Ben de algılayabildiğim ve bilebildiğim kadarıyla Diyarbakır'a gidip durumu anlayacağız ama katiyen kimse aklına getirmesin, bir kere PKK'nin bunu reddedeceğini hiç sanmıyorum. Böyle bir şey yok. Olmayacak. PKK, Abdullah Öcalan'ın çağrısını havada bırakmaz.

İkincisi varsayalım halk sırtını Öcalan'a çevirdi. Ne olacak? Kürt halkı yeni lider olarak kendisine Cemil Bayık, Mustafa Karasu, Sabri Ok gibi isimleri mi seçecek ve birdenbire büyük bir heyecanla onların arkasından seferber mi olacak? Böyle bir şey asla aklınızdan bile geçmesin. Bir, PKK Öcalan'ın çağrısını havada bırakmaz, geri çevirmez. İki, Abdullah Öcalan'ın yerini alacak bir lider figürü Kürtler için söz konusu değildir.

Gerçekten de Diyarbakır'da bu daveti aldığım zaman hem büyük bir iştihakla çok sevinmiştim hem de az önce anlattığım sebepten Diyarbakır'da olmayı çok istiyordum. Bazı insanlara 'Gerçek mi, topluluk niye dağıldı, ne oldu?' diye, sordum. Cevaben 'Evet bir hayal kırıklığı oldu, dağıldı ve biraz moraller bozuldu.' Niye bozuldu? Çünkü mektupta, çağrı metninde Öcalan'ın şu hakları elde edeceğiz, bundan sonra böyle olacak şeklinde hiçbir cümle yoktu. O haliyle birdenbire bir şaşkınlık oldu. O şaşkınlığın sonucunda da "Bize artık kim sahip çıkacak? örgüt de kendisini feshedecek, silahlar terk edilecek, biz ne olacağız?" gibi bir tür "Yetim kalma, öksüz kalma" gibi duygular yerleşti. Psikolojik bir hal olarak, o sırada öyle oldu.

Sanıyorum Kürt siyasi hareketi ya da Kürt siyasi hareketiyle ilişkili olan herkes, hepimiz önemli bir zaaf ortaya koyduk. Sanki bir çözüm süreci ve deklarasyon bekleniyormuş gibi bir algı oturmaya başladı. Biz, halkı, kamuoyunu doğru dürüst hazırlamadık. Gerek parti ya da partiler olarak, örgütler olarak hepimiz, çözüm süreci açıklaması gelmeyecek, böyle bir şey yok, bu çözüm süreci değil diye halkı hazırlamaya

kalkışmadık. Sanki bir çözüm süreci başlıyormuş algısını besleyici tavırlarda ve beyanlarda bulunuldu. Özellikle Diyarbakır her şeyin nabzıdır. Diyarbakır kitesi, Öcalan ne derse kabul etmeye hazır bir halet-i rüyayla gelen bir kitledir. O yüzden de 27 Şubat günü bir şaşkınlığa düşmüş, anlaşılabilir bir durumdur.

Kürt toplumunun nezdinde, Diyarbakır halkı olarak ya da Kürt sorunuyla ilgili kim varsa Türkiye'de, devlet cihazına, devlet mensuplarına özellikle bu konuyla ilgili olağanüstü, doğal bir güvensizlik ve tepki duyduğu için gerek Cumhurbaşkanı gerek devlet yetkileri gerekse bizzat Devlet Bahçeli'nin kendisi "çözüm süreci filan değil" dedikleri zaman, sanki onlar öyle dedi diye hayır çözüm süreci olacakmış ya da olsunmuş gibi bir tavra girişildi. Halbuki doğru söylüyorlardı. Başından itibaren yapılmak istenen ve varılacak yer bir çözüm süreci değildi.

Bir de hepimizin kafasında 2013-2015 arası çözüm süreci ve onun ihya edilmesi dürtüsü var. Bu ayrı bir dönem ama o süreç tekrarlanmayacak. Bulduğum siyasi ortamdaki birçok insanda da çözüm sürecini sürekli canlandırma düşüncesi var. Barış diye bir sihirli sözcük var. Barış için 2013-2015'teki çözüm süreci bir daha canlansın diyoruz ve siyasi söylem olarak başka da laf etmiyoruz. Çözüm sürecinin canlanması demek, tecridin kalkması demektir. Orada baş müzakereci de Öcalan'dır. Bütün çözüm formülleri de oradadır. Yeter ki onunla görüşme başlasın, diyalog başlasın. Onunla görüşülmesi için de tecridin kalkması lazım, çözüm sürecinin başlaması gerekiyor. Bu kavramlarla oluşturulmuş bir kamuoyu var ve o yüzden de üç gün önceki açıklama şaşkınlık yarattı.

Bundan iki hafta önce İstanbul'da bir görüşmede "Diyarbakır'da halk önümüzdeki dönemden umutlu mu?" sorusuna Sezgin Tanrıku, çok hoşuma giden ve hepinizin de iştirak edeceğinden emin olduğum bir cevap verdi. Tanrıku, "Diyarbakır halkı, umut ihtimalini seviyor" dedi. Diyarbakır halkı, gerçekçi. Bugüne kadar büyük hayal kırıklıkları yaşamış ki gayet ihtiyatlı ama umut ihtimalini seviyor. O umut ihtimalinin besleneceği duygusuyla geçen gün meydana toplanmış ve umut ihtimalini Öcalan'ın çağrı metninde bulamayınca şaşırılmış.

Gözlemlerimden bir tanesinin doğrulandığından memnun oldum. Erbil'e gittiğimiz zaman çağrı yoktu, çağrıya orada karşılaştık. Güney siyasi çevrelerinin bazı yetkililerinin bazıları işin içinde, perde arkasında olan biteni biliyor. Onlar hariç, güney medyası, "Öcalan yapacak açıklamayı ama Kandil buna uymaz. Acaba PKK uyacak mı bakalım, hiç sanmıyoruz" havasındaydılar. Ancak az önce söylediğim gibi "PKK'nin Öcalan'ı havada bırakacak bir tavır almasını aklınızdan bile geçirmeyin. Böyle bir şey olamaz" dedim.

İkincisi bu, bir sene gerisine kadar giden bir süreç. Bir sürü şey hazırladıktan sonra bazı hamleler yapılmış. Mesela Devlet Bahçeli'nin 1 Ekim 2024'te DEM Parti yetkililerinin elini sıkması, 22 Ekim 2024'te³ meşhur çıkışını yapması, arkasından gelen gelişmeler, o sırada olan durumla harekete geçmiş gelişmeler değil. Aylar öncesinden bir şeyin belli bir kıvama geldikten sonra ortaya çıkması durumu var. Dolayısıyla aktörlerin içinde büyük ölçüde Irak Kürt liderleri de var, bizzat KDP'liler, mesela en başta Neçirvan Barzani var. Öcalan, metni okuduğu sırada Kandil ilk defa dinlemiyordu, bundan eminim. Kandil'deki PKK yetkilileri bu metni biliyorlardı. Zaten metnin altında 25 Şubat 2025 tarihi yazıyor. 27 Şubat 2025'te de DEM Parti heyeti adaya gitti, İstanbul'a geldi ve metin okundu. Abdullah Öcalan, metnin altına 25 Şubat yazmış. Bu metin, 25 Şubat öncesinde ya da 27 Şubat'a kadar ya da 27 Şubat'ta kamuoyuna okunmadan önce muhtemelen Kandil tarafından da biliniyordu.

³ Bahçeli'nin 22 Ekim 2024 günü yaptığı açıklamada Öcalan'ın PKK'nin silahı bıraktığını ve örgütü lağvettiğini açıklaması karşılığında "**Umut Hakkı**"nın kullanımıyla ilgili yasal düzenlemenin yapılmasından bahsetmiştir. [Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma, 22 Ekim 2024](#)

Erbil'e gittiğimizde Öcalan'ın açıklaması henüz yapılmamıştı. Erbil'den ayrıldığım sırada da PKK'nin cevabı açıklanmamıştı. Türkiye'ye geldiğimde ise PKK'nin açıklaması geldi. Açıkçası PKK açıklamalarını yıllardır dikkatle izlerim. Bir paragrafta söylenecek şeyleri on paragrafta açıklamak gibi bir özelliği vardır. PKK açıklamalarının süsü boldur. Bu kadar net, temiz, fazla yorum bıraktırmayacak şekilde ve Abdullah Öcalan'ın çağrısına kesinlikle ve iştiyakla uyacaklarını belirten bir açıklama görmedim.

İlginç bir şekilde Öcalan'ın çağrısının arkasından PKK'nin kabullenen açıklaması ve dün gece yarısı Devlet Bahçeli'nin bu ikisi üzerine yaptığı açıklama ve sözcükleri önemli. Çünkü Bahçeli'nin verdiği ivmeyle bir sürü şey son iki üç ay içinde yürüdü. Bahçeli, 10 sayfa laf ediyorsa dokuz buçuk sayfası tumsuz laflar. Onları elediğiniz zaman can alıcı bir iki cümle kalıyor.

Bu cümlelerde “27 Şubat 2025 tarihinde DEM Parti Heyeti tarafından kamuoyuna okunan ve İmralı'da kaleme alınan açıklama baştan sona değerli ve önemlidir.” iki üç paragraf sonra “Kandil'den yapılan açıklamalar bu çağrıyı destekleyici ve tamamlayıcı özelliktedir. Nitekim memnuniyet vericidir.” açıklaması var. Bahçeli gibi bir ismin Kandil hakkında bu sözcüklerle konuştuğuna hiç rastladınız mı? O bakımdan bütün bunlar çok önemli işaretler ve gerçekten tarihi bir dönemdeyiz.

Şayet buradan yol almazsak, çünkü %100 yoldan çıkmayacak uygun adım hedefe giden, barışa doğru giden, çözüme doğru giden bir durumdan bahsedemeyiz. ‘Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer’ diye bir söz vardır. Kürt halkının bırakın sütten ağzı yanmayı, yana yana dili şişmiş durumda. O yüzden yoğurdu üfleyerek değil adeta üstüne bir şey sıkarak serinletmesi, bu kadar ihtiyatlı olması lazım.

Çok hassas, kaygı dolu bir süreçteyiz. Raydan çıkabilir mi? Çıkabilir. Fakat şimdilerde hareket haline girmiş bir süreç var. Ancak ne Öcalan'ın çağrısı ne ona cevap ne Bahçeli'nin ne Erdoğan'ın tepkileri ne Selahattin Demirtaş'ın fevkalade önemli ve değerli tepkisi bunların hiçbiri çözüm sürecinin başında olduğumuzu anlatmıyor. Bütün bunlar çözüm sürecine giden yolun başlangıç noktasında bulunduğumuzu ifade ediyor. Buradan yol alırsak çözüm süreci ondan sonra başlayabilir ve bu toplantının başlığının içeriğine giren konularda bir toplantı daha düzenlenebilir. O zaman daha somut konuşulabilir.

Sedat Yurtdaş-Moderatör

Bu değerli yorumlar için çok teşekkür ederim. Şimdi de sözü sıra dışı yazıları ve yorumlarıyla tanıdığımız ve son iki toplantıda da hem Barış Vakfı'nın İstanbul'da düzenlediği toplantıda hem de HAK İnisiyatifi'nin Diyarbakır'da düzenlediği toplantıda “Devlet benim” aforizmasıyla son derece çarpıcı yorumlar yapan değerli dostumuz Mümtaz'er Türköne'ye sözü veriyorum.

Mümtaz'er Türköne-Yazar ve Akademisyen

Hepinizi saygıyla selamlayarak sözlerime başlıyorum. Gündemimizde olan metin, Cengiz Çandar'ın dediği gibi çok rafine bir metin. 22 Ekim 2024'te Bahçeli, o meşhur konuşmayı yaptıktan sonra özellikle MHP'li arkadaşlarımdan akşama kadar neredeyse aramayan kalmadı. Herkes şaşkın, çoğu perişan vaziyette ve “Ne diyor bu adam?” diye soruyorlar. Muhatapların algı düzeylerine göre iki farklı cevap verdim. Bir tanesi şuydu: Algı düzeylerine güvenmediklerime verdiğim cevap “Mutlaka bir bildiği vardır” dedim. İkinci, biraz daha mevzuyu kavrayacak olanlara da şunu söyledim: “Muhatabı siz değilsiniz, Kürtlerdir.”

Öcalan'ın çağrı metni için de aynı şeyi söyleyeceğim size. Bu çağrı metninin muhatabı siz değilsiniz. Bu metnin muhatabı benim, benimle kastettiğim, beni Türk kesimi diye kabul ederseniz, Türklerdir. Bu, Bahçeli'yle Öcalan arasında bir diyalog. Dün akşam da Bahçeli'nin yazılı açıklamasıyla bu diyalog devam ediyordu. Bahçeli burada iki şeyi temsil ediyor. Türkleri ve devleti temsil ediyor. Bunlar eşit ve aynı şeyler değil.

Muhatap olduğuma göre ne anladığımı ifade etmem gerekiyor. Bunu da bir metafor olarak algılayın. Elbette muhatabı ben değilim ama burada algıladığımın önemli olduğu varsayımı var. Metin, içeriğinden, barındırdığı unsurlardan çok hakikaten rafine bir metin. Metinde bunların ötesinde çözüm lafının kendisinin bile anlamını kaybettiğinden, aklınıza gelebilecek anayasal düzeydeki tartışmaların hepsinin anlamını kaybettiğinden çok daha öte bir şey var. Bana sorarsanız metinde kader birliği var. Tek tek her Türkün ve her Kürdün, Türklerin ve Kürtlerin kader birliğine atıf var. Bu diyalogu, karşılıklı böyle bir perspektife yerleştirdiğiniz zaman iki taraf birbirini çok iyi anlıyor ve anladıklarına göre argüman geliştirerek cevap veriyor. Bu diyalogdan çıkacak olan sonuç kader birliğidir.

Genellikle bu tür tarihi dönemeçlerde geçmişe baktığınız, geçmişi değerlendirdiğiniz zaman öznel değerlendirmeler, duygusal değerlendirmeler öne çıkar. Fakat geleceğe mutlaka nesnel bakmanız gerekir. Bu diyalogda da bu nesnellik var. Hem Öcalan'ın metninde hem Bahçeli'nin çıkışında ve dün akşam verdiği cevapta bir nesnellik var. Buradaki nesnellığı yakalamak için de birkaç nokta üzerinde durmak lazım.

Bunlardan biri devlet algısıdır. Devlet algısı, çok çarpıtıldı ve çok yanlış yerlere sürüklendi. Türklerle devlet, birbirinin eş anlamlısı gibi algılanıyor. Bir anekdotla bu algının yanlışlığını size göstermeye çalışayım. 1918 senesinin Kasım ayında Yahya Kemal, Cağaloğlu yokuşundan çıkarken Süleyman Nazif⁴ karşılıyor. Kolundan tutuyor, bir lokantaya sokuyor. Telaşla ve heyecanla ona şunu söylüyor. “Bak, I. Dünya Savaşı bitmiş, Ermeni tehciri yüzünden bütün dünya Türklere düşman, dünyada korkunç bir Türk aleyhtarı dalga var. Biz bu devleti Türklerle kurtaramayız. Gel beraber Kürtlük davasına girelim. Kürt Teali Cemiyeti'ni öne çıkartalım ve Kürtlükle bu devleti kurtaralım” diyor.

Osmanlı'nın son döneminde 19. yüzyılda ilk defa 1864-65'te yazılmış bir kitapta Türkçülük fikri var. Osmanlı Devleti yıkılana kadar bir tane Türk, Türkçü bulamazsınız. Türkçülük dediğimiz ideolojisi Türk olmayanlar tarafından icat edilmiş. Buradaki icat meselesine bu toplumu parçalamak yıkmak için icat edilmiş bir ideoloji olarak bakmayın. Türkçülük diye bir fikri, bir ideolojiyi devleti kurtarmak için icat ediyorlar. Bunu ilk icat eden adam, Nazım Hikmet'in dedesidir. Mustafa Celâleddin Paşa (Konstanty

⁴ Süleyman Nazif, Diyarbakırlı.

Borzecki) bir Polonya asilzadesidir. İlk Türkçü kitap da onun yazdığı Eski ve Yeni Türkler diye Fransızca bir kitaptır.

Size devlet meselesiyle Türklük meselesinin nasıl ayrı olduğunu göstermeye çalışıyorum. Öcalan'ın metinde yakaladığı şeylerden biri de budur. İlk büyük Türkçü, Türkçülüğün en büyük ideologlarından biri Şemsettin Sami'dir. Şemsettin Sami, aynı zamanda Arnavut milliyetçiliğinin de mübeşşiridir. Cumhuriyetin kurucu ideolojisi ve bütün yüz yıldır egemen olan ideoloji de hemşerinizi Ziya Gökalp'in marifetidir. Ziya Gökalp, 1924'te 'Türkçülüğün Esasları' kitabını, 1913'te yazdığı 'Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak' kitabını reddederek yazıyor. Neden? Çünkü kurulan cumhuriyete uygun ideolojinin bu olduğunu düşünüyor. Şartlara ve duruma göre ideoloji üretiyorlar, kavramlar ortaya çıkıyor.

Bugün karşımızdaki manzara, Bahçeli ile Öcalan arasındaki diyalog tamamıyla jeopolitik şartların eseri, mecburiyetlerin eseri ve reel politığın eseridir. Bu topraklarda, bu coğrafyada gerçekten bir kader birliğine doğru gidiyorsak yine bu coğrafyanın bir kader gibi bu birliği bize dayatmasının eseridir. Bundan kimsenin kaçıışı yok. O yüzden anayasada yer alacak maddelerle ilgili çıkacak tartışmaların, meselelerin hepsi şu saatten sonra teferruattır. Önemsiz demiyorum, çitanın nerede durduğunu göstermek için söylüyorum. Çıta çok yukarıda bir yerde duruyor.

Öcalan'ın metnindeki ittifak kelimesinin altını çizmek lazım. Bu sözü, aynı şekilde Bahçeli de ifade ediyor. 'Bir Türk-Kürt ittifakı' diyorlar. Bir kader birliğinin ortaya çıktığını ve bu kader birliğinin de herkesi peşine takıp sürüklediğini görüyorum. Doğrusunu isterseniz bütün kalbimle de güveniyorum. Bu politikayı, Kuzeydoğu Suriye'ye yerleşmiş bir zembereğin zorlamasıyla harekete geçen dinamikleri, beş yıl, on yıl, yirmi yıl sonrasını görürseniz, bugün itibarıyla önemseydiğimiz, üzerinde durduğumuz, tartıştığımız mevzuların çoğunun bir arkeolojik inceleme konusu olacak kadar eskide, geçmişte kaldığını göreceğinizi düşünüyorum. Bambaşka bir şey, çok ileri bir şey, fevkalade önemli bir şey çıkıyor. O yüzden Öcalan'ın Türklere hitaben bir mesajı varsa, o mesajdan neyi anladığımı bütün netliğiyle size ifade etmeye çalışıyorum.

Dikkat ederseniz diyaloga herkes kendi üslubunca katılıyor. Mesela Cumhurbaşkanı'nın dün akşam⁵ biraz rahatsız edici üslupta bir söylemi vardı. Söylemin rahatsız edici üslupta olması beni memnun etti. Çünkü bu, bir şekilde işlerin yolunda gittiğini gösteriyor. Böyle bir dil hala kullanılabilirse, yoksa işler yolunda gitmese böyle bir dile müracaat etmesine gerek kalmaz. Ama Bahçeli'nin metni çok önemli. Çünkü orada asıl ana mecra, ana dinamik gayet net bir şekilde resmediliyor.

Cumhurbaşkanı, "Anayasanın ilk dört maddesi tartışılmaz" dedi. Böyle bir mesaj verdi. Anayasanın ilk dört maddesinden 3. maddedeki Türkçeyle ilgili ifade örneğinde ne tür tartışmaların karşınıza çıkacağını gösteriyor. HÜDAPAR Genel Başkanı, bunu birkaç ay önce ifade etti. Türkiye'de epey uzun zamandır da tartışma konusu yapılıyor. "Devletin dili Türkçedir ibaresi yerine devletin resmi dili Türkçedir ibaresi yer alsın" şeklinde bir itiraz dile getiriliyor. Üçüncü maddenin başlığında resmi dili ibaresi var. Devletin resmi dili diyor. Metin içinde resmi ifade etmiyor ama başlıkta var.

Anayasanın 66. Maddesindeki Türklük tanımı: Bazılarında yok ama dünya anayasalarında vatandaşlık tanımları var. Mesela Alman Anayasası'nın 116. maddesinde de Alman vatandaşlığı tanımlanıyor. Anayasamızdaki 66. maddedeki tanım da genellikle Alman Anayasası'na atıfla açıklanıyor. Bunlar tartışılacak, gündeme gelecek şeyler. Oradaki rahatlığı ifade etmek için örnekliyorum. Anayasanın 66.

⁵ Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 1 Mart 2025 günü yaptığı açıklama.

Maddesi “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk’tür*” diyor. Tartışılması gereken şey, herkesi Türk diye tanımlaması değil, bu maddenin vatandaşlığın ne olduğu sorusuna cevap vermemesidir. Bu maddede vatandaş kimdir, sorusunun cevabı yok. Anayasanın 66. maddesi, Türklüğü bu şekilde tanımlıyor. Ama tanımların mutlaka efradını cem etmesi, ayarını da men etmesi lazım. O zaman bu tanıma göre Türkiye Cumhuriyeti’ne vatandaşlık bağıyla bağlı olmayan hiç kimse Türk olamaz. Bu tanımdan böyle bir netice çıkartıyorsunuz. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sınırlarının ötesinde Türkiye’den daha fazla Türk var. Bu tanım ile onları da reddediyorsunuz. Bunlar sorunlu ifadeler, ideolojik bir tartışma konusu ve bir kimlik konusu yapılmaktan öte yanlış ifadelerdir. Bunlar tartışılacak, gündeme gelecek.

Türkiye’de gerçekten bir kader birliği ortaya çıkacaksa, bu kader birliği kimlik politikalarından önce Türkiye’deki hukuk devletinin, demokrasinin ve temel hak düzeninin standartlarını yükselterek gerçekleşecek. Bu süreçteki kader birliğinden büyük ölçüde bunu anlıyorum. Bu süreç, doğrudan doğruya Kürtlerden önce Türkiye’nin genel hukuki hukuk devleti standartlarını, temel haklar standartlarını ve demokrasi standartlarını yükseltmeye aday bir süreçtir. Bunlar yükselmeden, bunlar gelişmeden anayasanın hangi maddesini tartışırsanız tartışın, bir anlamı var mı? Anayasa diye bir şey mi var? Askıda bir anayasa var. Anayasanın 90. Maddesine uyan mı var? AYM kararlarına uyan mı var? Yargı bağımsızlığı diye bir şey mi var? Yargının bağımsız olmadığı bir ülkede anayasadan bahsedilebilir mi?

1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesinin 16. Maddesi, iki yüz seneden önce söylemiş bir şey. “*Eğer kuvvetler ayrılığı yoksa o ülkede anayasa yoktur*” diyor. Anayasanın olmadığı bir yerde istediğiniz anayasal hakkı, temel hakkı tartışma konusu yapın.

Elimizden geldiği, gücümüzün yettiği kadar nesnel düşünmemiz lazım. Çünkü geleceğe odaklı bir dikkat, bir enerji sarf etmeye çalışıyoruz. Yepyeni bir çağ başlıyor. Yüz yıl tabiri, biraz daha geriye iki yüz yıla da götürülebilir. Türkiye’de iki yüz yıllık ortak tarihimizde Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Kânûn-ı Esâsî’ye, 1946’ta çok partili hayata geçiş, bunların hepsi bu ülkenin iç dinamikleriyle olmadı. Mutlaka jeopolitik şartların, dış ilişkilerin, uluslararası dengelerin zorlamasıyla gerçekleşti. Bugün de benzer şey oluyor. Bunun neticesinde hayallerimizin, umutlarımızın, beklentilerimizin çok ötesinde bir şey ortaya çıkacak. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

Sedat Yurtdaş-Moderatör

Çok teşekkürler. Dilerim Kürt-Türk birlikteliği kardeşliği, eşitliği ve hukuksal haklarıyla birlikte taçlanarak devam eder. Şimdi de sözü arkadaşım, dostum, meslektaşım ve aynı zamanda hukuk ve insan hakları mücadelesini çok uzun yıllar baro başkanlığıyla birlikte yürütmüş ve şimdi de CHP Diyarbakır Milletvekili olarak bütün bu meselelerin konuşulacağı, tartışılacağı mecliste de önemli bir partinin temsilcisi olan Sayın Sezgin Tanrıkulu’na sözü bırakıyorum.

Sezgin Tanrıkulu-CHP Diyarbakır Milletvekili

Değerli dostlarım ben de sizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Bu meselenin ne kadar çok Kürt meselesi olduğunu mikrofonlar bize gösteriyor. Kürt medyası dışında, sadece ANKA ajansı var. Herhalde CHP var diye gelmiş. Onun dışında burada Anadolu Ajansı, A Haber, Sabah Gazetesi, CNN Türk, NTV, Haber Türk gibi çok kanal yok. Tahmin ediyorum yurtdışı ajanslarından arkadaşlarımız var. Bir de Kürt medyası var. Burada şu anda üçü aktif, dört milletvekili var. Çok önemli üç akademisyen var. Önceki Baro Başkanı, Eczacı Odası Başkanı var.

Bu toplantı tam da bu dönemde DİTAM'ın ev sahipliğinde Diyarbakır'da yapılıyor. Devlet medyasının bu işe ilgi duymaması bize sorunun kimin sorunu olduğu konusunu ve devleti nasıl baktığını da gösteriyor. En azından Anadolu Ajansı, milletvekillerini takip etmek zorunda değil ama grup başkan vekillerini takip etmek zorunda. Mehmet Emin Ekmen'in tanınmaması ama mecliste Yeni Yol Partisi Grup Başkan Vekili olarak teamülden bir görevi var. Bu tablo, bize sorunun daha çok bize ait bir sorun olduğunu ve öyle bakıldığını gösteriyor.

Nitekim Mümtaz'er hocamız da ifade etti. Metin, Türklere yönelik bir metin. Sivereklinin dediği gibi "Ya hani Siverek ya hani Kürtler?" Bu salondan çıkan birisi olarak en zor durumda olan aslında benim. Hem bu salondan çıktım hem de burada konuşuyorum ve CHP milletvekiliyim. Hepinizin duygusunu, ruh halinizi, yaşadıklarınızı biliyorum. Gelecekte ne olacağı konusunda bizden iyi şeyler de duymak istiyorsunuz. Gerçekten böyle bir zorluk var. İki gündür dolaştığım Dağkapı meydanında da Mardin Kapı'da da Ulu Cami'nin önünde de Yüksek Kahve'de de, her yerde de bu zorlukla karşılaştım. Bunlar her yerde sorulan sorular. Sonuçta ödenmiş büyük bedeller var. İnsanların barış isteği var. Gerçekten çatışmanın, silahın bir daha gündeme gelmemesi, ebediyen bu toprakta da olmaması isteği var. Aynı zamanda da ne olacak ne olduğu, geçmişten bugüne ne yaşadık da ne olacak diye haklı sorular da var. Bu sorulara cevap verebilecek yapı, siyaset kurumudur. Bizim bunu inşa etmemiz lazım.

Bu metinde beni sevindiren tek şey, silahın, şiddetin, yöntem olarak Türkiye'nin Kürt meselesinde kullanılmayacağına ifade edilmesidir. Türkiye'nin net ifade edilmiş olması, tek başına çok değerli ve çok önemli bir şeydir. Siyaset üzerindeki önemli bir durumun ortadan kalkacağını ve Türkiye'de hakim siyasetin üzerindeki, bizim üzerimizdeki argümanların kullanılmasını ortadan kaldıracağı için çok değerli ve çok anlamlıdır. Böylece sivil siyasetin, sivil toplumun, sivil kurumların siyaset yapmasının önü hem Kürtler hem de Türkiye bakımından ciddi bir biçimde açılacaktır. Bunun kendisi, çok değerlidir. Gerisi tartışılır, konuşulur.

1 Haziran 2004 tarihinde örgüt, Kandil'de yaptığı açıklamayla 1999 yılındaki geri çekilmeden sonra bir kez daha silahlı mücadele kararı aldı. O dönemde Diyarbakır Barosu Başkanı'ydım. O dönemi, çok yakından takip ettik. O dönemde hatta Diyarbakır Barosu öncülüğünde diğer barolarla birlikte silah bırakılırsa ne olur? Silah bırakanlar ne olur? diye bir çerçeve yasa çalışmasını da yapmak istedik. Sekiz baroyla birlikte bir yasa taslağı hazırladık. Çerçeve yasa taslağına ne diyorsunuz? diye değişik çevrelerden görüş aldık. Bizden isteyenlere çerçeve yasa taslağını gönderdik.

Bu çalışmadan önce de Diyarbakır'daki sivil toplum kurumlarının öncülüğünde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tiyatro salonunda Adıyaman, Gaziantep, Urfa, Hakkâri, Van, Ağrı dahil Kars'tan Adıyaman'a kadar baroların, ticaret odaları gibi yaklaşık dört yüzden fazla sivil toplum örgütünün katıldığı büyük bir toplantı yaptık. Toplantıda örgütün yeniden silahlı mücadeleye döneceği konusunda işaretler olduğu için 'Biz bir daha silahlı mücadelenin bu topraklarda yöntem olarak başlatılmasını istemiyoruz' deklarasyonunu

çıkardık. Mart 2004'te yapılan toplantıda deklarasyonu oybirliğiyle ve tam bir mutabakatla çıkardık ve kimse itiraz etmedi.

O mutabakat metnindeki sivil toplum iradesine uyulmadı. Devlet de hiçbir biçimde uymadı, örgüt de dikkate almadı. 1 Haziran 2004'te silahlı yöntem bir daha başladı. O zamandan bu yana yaklaşık 21 yıllık bir zaman geçmiş. Şimdi tekrar bunu konuşuyoruz. 21 yıl önce Adalet ve Kalkınma Partisi siyasal iktidarı için yeni iktidara gelmesinin verdiği birçok dezavantaj da vardı. 1999'daki süreç doğru değerlendirilseydi, bugün bu heyet, Türkiye'de, Ortadoğu'da başka bir şeyi konuşmuş olacaktı. Birçok şeyi kaçırdık.

2013-2015 sürecini de parlamentodan takip ettim. Burada da çok iyi anlaşılmayan büyük çaba içerisinde olduk. Bir örnekle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sürece nasıl baktığını anlatabilirim. Örneği yazdığım, gizli saklı olmadığı ve benden önce açıklandığı için burada söylemekte sakınca yok. Bir siyasi partinin çoğunluğu olmadan Toplumsal Barış adıyla bir komisyonun parlamentoda kurulması için 21 Mart 2013 tarihinden önce 26 CHP milletvekili olarak teklif verdik. 21 Mart'tan sonra da parlamentoda bir komisyon kurulmak istenmiş. CHP'yi de kendi içinden kaynaklı nedenlerle zorlamak istiyorlardı. *"Parlamentoda Sezgin Tanrikulu'nun ve 25 milletvekilin verdiği bir komisyon önerisi var. Bu komisyon önerisi, bu konuyu en iyi tarif eden öneridir. Biz bunu, AK Parti olarak indirelim. CHP, bu ortamda buna destek veremez, zor durumda kalsınlar"* demişler. Ben de öğrendikten sonra, salı günü Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanvekilini arayarak, *"Parlamentodaki teamül bir başka bir siyasi partinin önergesini vermek değil. Aynısını yazın ve kendi önergeniz olarak verin 27'inci milletvekili olarak ona imza atmanızın bir anlamı yok. Bir virgülünü değiştirin, aynısını yazabilirsiniz."* dedim. *"Hayır"* dedi. Ardından HDP Grup Başkanvekili İdris Baluken'i aradım ve *"Arkadaşlarla daha fazla diyalog içerisindeyim. Ben anlatamadım. Yarın, çarşamba günü, MYK toplantımız var. Çarşamba günü MYK'de görüşürsek, MYK'den bir karar çıkartırız. Perşembe gününe kalsın, bu sorun bugünden yarına mı çözülecek? Çarşamba'ya kalsa ne olacak?"* içeriğinde konuştum. İdris Baluken de bana dönerek *"kabul etmiyorlar,"* dedi. Tekrar AKP'nin Grup Başkanvekilini aradım. *"Size gol atacağız"* dedi. Ben de bu gol meselesi değil, önemli bir meseleyi konuşuyoruz. Yarınla perşembe günü arasında bir fark yok. Böyle bakarsanız bu iş baştan yürümez" dedim. Sonuçta o dönemde bu bakış açısıyla bir süreç yürütülmüştür. Nitekim CHP'nin de eksikleriyle sürecin bitmesi konusunda bir katkısı olmadan bu noktaya geldi. Sonuçta 2015'te masa devrildi ve başka bir şey oldu.

O dönemde parlamento görüşmelerinin güvence altına alınmasına dair tek bir yasa geldi. Görüşme yapanları, milletvekili veya MİT mensuplarını güvence altına alan dört maddeli bir yasaydı. Onun dışında iki yıl boyunca Türkiye'nin Kürt meselesini güven artırıcı önlemler ve çözülmesi noktasında tek bir yasa gündeme gelmedi. Meclise gelen tek yasaya da destek verdik. Yasanın eksikleri, yanlışları var ama buna destek verelim dedik. Süreç, böyle yürütüldü.

Bütün bu deneyimlerden, 2015'ten 2025'e kadar geçen ağır süreçlerden sonra başka bir süreçle karşı karşıyayız. Türkiye'nin Kürt meselesini, AK Parti icat etmedi. Ama çözüm konusunda önünde başka bir imkân vardı, cesaretli olmadılar. Başka güçler devreye girdi ve bu noktaya geldi. Kürt meselesi, daha bölgesel, daha uluslararası hale geldi. Belki de hocamın söylediği gibi meselesin silahlı ve şiddetsiz çözümü için bize son bir fırsat veriyor. Eğer önümüzdeki süreçte parlamentoda bu süreç doğru idare edilebilirse yol alabileceğimize ve bu duygu halimizin de yavaş yavaş dönüşebileceğine inanıyorum.

Ama 3-4 ayda, beş ayda her şeyin birdenbire değişeceği bir Türkiye ortamı da olmaz. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin devam eden stratejisi en az üç, dört aylık dönem içerisinde bütün muhalefeti tekrar dağıtmak ve bu politikasına devam etmek üzerinedir. Ondan sonra sarsıcı yargı operasyonları yapmak, bu dönemle çok uygun olmayan bir dil ve üslup kullanmak şeklinde olacak. Dört ay sonrasında beş ay sonrasında ne olacağını hep birlikte göreceğiz.

Biz ne yapacağız? Geçmiş dönemden bu döneme kalan bir birikim var. Bütün bu konuda önemli bir çerçeve yasa çalışmamız var. Hazırlığını, yeniden gözden geçerek yapmış durumdayız. Muhtemelen tutum olarak ilk açıklamadan sonra Genel Başkan Özgür Özel'in ifade ettiği çerçeveyi de daha da ileriye taşıyarak ve tutum olarak bir siyasi refleks içerisinde olacağız.

Beni en çok endişelendiren şey, yargı ortamının hem ana muhalefete hem muhalefete hem de muhalefetin bütün bileşenlerine en berbat dönemini yaşatmış olmalarıdır. Sonuç itibariyle silahlı, şiddete başvurmeyen bir siyasetin Türkiye'de egemen olması, bu süreçte silahın ve şiddetin olmaması amaçlanıyor. Bu amaçlanıyorsa bu döneme denk düşen operasyonların yapılmaması lazım. Ama İstanbul'da yapılan HDK operasyonundan önce iki belediye başkan yardımcısını sekiz belediye meclis üyesini kapsayan CHP'li belediyelere yapılan operasyonlar sonucunda gözaltı ve gözaltı sonrasında tutuklamalar var. Sonra da HDK operasyonunda otuz kişi tutuklandı, sekiz kişi de ev hapsiyle bırakıldı.

Operasyonun gerekçeleri olarak alınanlara sorulan sorulara, savcının sevk talep yazısındaki gerekçelere bakıyoruz. Savcı, talep yazısında Kürtlerin diye başlıyor. Kürtlerin çoğunluk olmadığı bölge dışındaki metropollerde şehir uzlaşısı adı altında bir uzlaşmaya gidilerek, belediye meclislerinden temsil edilmesinin amaçlandığı, bu temsil nedeniyle de Kürtlerin belediye meclislerinde, metropollerde denge unsuru olabileceğinin amaçlandığı, yazıyor. Talep yazısında Kürtlerin diyor, örgüt tarif etmiyor. HDK operasyonuna da bakıyoruz, tek birisiyle ilgili şiddetle tarif edebilecek bir eylem yok, iddia da yok. Ama bu kişiler bu dönemde tutuklandı. Dolayısıyla bu döneme denk düşmeyen, hepimizin kafasından soru işaretleri bırakan başka birçok konu da var. Ama umut ihtimalini satın almışız. Biz her şeyin ihtimali seviyoruz. Bu ihtimal gerçek olsa tabii daha iyi. Ben de teşekkür ediyorum.

Sedat Yurtdaş-Moderatör

Teşekkür ederim. Öyle anlaşılıyor ki bu hamur daha çok su kaldırır. Şimdi de çok uzun yıllardır Kürt meselesinde çok önemli eserler vermiş. 'Kürtler Ne İstiyor?' 'Son Kürt İsyanı', 'İngiliz Belgelerinde Kürdistan', 'Devlet Söyleminde Kürt Sorunu' gibi sadece birkaç çalışmasını hatırlatarak bundan sonrası için bizi neler bekliyor konusunda sayın Mesut Yeğen'e sözü bırakıyorum.

Mesut Yeğen-Akademisyen

Çok teşekkür ederim. Tahmin edeceğimiz üzere bu daveti aldığımızda Öcalan'ın çağrısı henüz gelmemiştir. Ama süreç dediğimiz şey cereyan ediyordu. Dolayısıyla süreç hakkında genel konuşuruz diye düşünmüştüm ve hazırlığımı da o yönde yapmaya çalışmışım. Ama artık bu çağrı üzerinden ve çağrıyı merkeze olarak konuşmak durumundayız. Birkaç soru etrafında bütün bu durumu kendimce anlamak ve anlatmak istiyorum. Öcalan çağrısıyla birlikte şunu söyleyebiliriz, şundan eminiz: PKK silah bırakıyor. Ana sonuç bu. Ama olan silah bırakma ise bu gidişatı anlamayı daha kolaylaştıracağını düşündüğümünden şu sorularla ilerleyelim. İlk sorum, 'Neden bir silahsızlanma gerçekleşiyor? Niye bu sürecin içerisinde düştük?' sorusuna cevap bulalım, verelim. İkinci sorum; 'Bu silahsızlanma nasıl gerçekleşiyor? Aslında şu anda ne oluyor? Üçüncü sorum da 'Bundan sonra muhtemelen ne olabilir? Kürtler olarak bundan sonra ne yapmalı?'

PKK niye silah bırakıyor? Şimdi niye oldu? sorusunun cevabı, bence devlet, PKK'den silah bırakmasını istedi. Silah bırakabilir misiniz? diye bir soruşturmanın içine girdi. Anladık ki PKK de silah bırakabilirmiş. Geldiğimiz yer biraz onu gösteriyor. 1 Ekim 2024'te Devlet Bahçeli'nin tokalaşma jestini gördükten sonra aşağı yukarı bu minvalde düşünmeye başlamışım. Bunu minvalde de birkaç yazı yazdım. Devlet, PKK'den niye silah bırakmasını istedi? Devlet, niye PKK'yi silah bırakabilir bir halde gördü? ve PKK, ne diye silah bırakabilir hale geldi?

Burada birkaç ay önceki bir toplantıda konuşmuştuk. Herhalde hepimiz hemfikiriz. Birkaç ay önce bu işlerin esamisi bile okunmuyordu. Herhalde hiçbirimiz 2015'ten sonra bütün yaşananlara bağlı olarak böyle bir şey yaşanacağını pek düşünmüyorduk. Hepimiz için sürpriz oldu. Sürprizin temel hazırlayıcısı esas olarak Ortadoğu'da direniş ekseninin İsrail tarafından çökertilmesi oldu. Bugün yaşadığımız şey bizimle ilgili bir şey değil, ne Türkiye devletiyle, onun niyetleriyle, arzularıyla, düzeyiyle ne de Kürtlerin son on senede yapıp ettikleriyle ilgilidir. Velakin direniş eksenini çökünce de herkes açısından yeni bir şeyler yapmanın hem imkânı hem de biraz mecburiyeti ortaya çıktı.

Direniş ekseninin çökmesi, Türkiye için ne anlama geliyor? Türkiye, tahmin edeceğimiz üzere aşağı yukarı 1918'den 1990'a kadar Kürt meselesini kendi askeri, ideolojik vs. kapasitesiyle ama aynı zamanda Kürtlerin yaşadığı İran, Irak ve Suriye'nin kapasiteleriyle birlikte kontrol etti, edebildi. 1990'dan sonra Irak devletinin çökmesiyle, 2011'de de Suriye devletinin çökmesiyle birlikte Türkiye kontrol etme işini İran'la birlikte yapabilmeye başladı. Hem Türkiye'deki hem bölgedeki Kürtlerin kontrol altında tutulması, sahip olduklarından daha fazlasını elde etmelerinin önüne geçilebilmesi, Türkiye ve İran'ın biraz alttan alta tepişerek de olsa daha gizil, örtülü ittifakıyla mümkün olabilir.

Ancak Hamas saldırısının ardından İsrail'in yaptıklarıyla birlikte şu herkes açısından anlaşılır oldu. İran direniş eksenini bırakarak çekiliyor. Apar topar PKK'nin silah bırakmasında neticelenmiş görünen çözüm süreci denen şeye girmemizin ardında esas olarak bu var. Türkiye, İran olmadan bölgedeki Kürt meselesini kontrol edemeyeceğinin farkına vardı. Türkiye, İran olmadan Kürt meselesini kontrol etmeye çalışırsa da bunun Kürtlerle büyük ölçekli bir çatışma yaratabileceği ihtimalini gördü ve bunun önüne geçmek istedi. Devlet Bahçeli'nin bütün bu kardeşlik beyanlarının arkasında bunun olduğunu düşünüyorum. Devlet, esas olarak büyük bir çatışma ihtimalinin gelmekte olduğunu gördüğü için buna dair bir tedbir almış oldu.

Peki PKK, niye bu davete icabet etti? PKK aynı mantıkla meseleye baktığı için bu büyük çatışmanın faili, sorumlusu olmaktan kaçınmak istediği için aynı yere gelmiş durumda. Dolayısıyla şöyle bir durumla karşı karşıyayız. 1 Ekim 2024'teki bu jestten sonra 11 Ekim'de 'Barış için Barış' diye bir yazı Perspektif'te

yazdım. Arzumu, gerçekte olmayanı yazdım. Şu anda konuştuğunuz şey barış için barış değil, beka için barıştır. Devlet, bekayı bu kez barışta gördüğü için barış ya da silahsızlanmayla karşı karşıyayız.

Mümtaz'er Türköne, çok iyi anlattı. Türkiye'nin son yüz elli senesinde Yusuf Akçura'ya kadar ürettiği temel üç ideolojiden söz ederiz: Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık. Bunların hepsinin birer ideoloji, birer normatif perspektif olmaktan ziyade birer bütünleşme stratejisi olduğunu da biliriz. Hepsi de bu devlet nasıl kurtulur sorusuna verilen farklı cevaplardır. O zaman Türkçülük, Osmanlıcılık, İslamcılık normatif değerler üzerinden karşılaştırılmıyordu. İnsanlar, İslamcılık iyi olduğu için İslamcı olalım, Türkçülük iyi olduğu için Türkçü olalım, Osmanlıcılık kapsayıcı, kendinde iyi olduğu için Osmanlıcı olalım dememiş ki. Aksine bu devlet nasıl kurtulabilir sorusuna Osmanlıcılıkla, İslamcılıkla, Türkçülükle daha iyi kurtulur dedikleri için böyle olmuşlardır. Bugün de devletimiz barış, bekamız için iyi olacağı için barışsak iyi olacak, demiş oluyor. Bunun da ilk adımı silah bırakma işleridir. Silah bırakma ortadan kalksa iyi olacak. Onun için buradayız. Normatif bir yerden barış ikliminde değiliz.

Mümtaz'er Türköne'nin stratejik jeopolitik dediği gibi bu devlet nasıl kurtulur sorusuna bugün böyle bir cevap verildiği için barış ya da silahsızlanma iklimindeyiz. Tarık Zafer Tunaya kitabında "*Bütün ittilahçıların, Jön Türklerin temel sorusu, bu devlet nasıl kurtulur sorusudur,*" der. Bu soru halen cari bir soru. Bugün de devleti yönetenlerimiz, İran çökmüşken, belli ki bölge yeniden bir tanzime girmişken bu devlet nasıl kurtulur sorusuna böyle cevap veriyorlar. Kürtleri silahtan arındırırsak ya da PKK'ye silah bıraktırırsak önümüze daha selamete bakarız, düşüncesindedir. Niye oldu sorusuna cevap, devletimiz birden barış sever olmadı. İhtiyaç, bir beka meselesine verilen cevaptır.

Ne oldu meselesinde Öcalan'ın çağrı ile ilgili ben de Mümtaz'er Türköne gibi düşünüyorum. Metnin kendisine yoğunlaşarak okumak tabii ki gerekli ama bu metin sonuç olarak bir çıktı. Öncesindeki birkaç ay içerisinde yapılan işlerin bir çıktısıdır. Büyük bir ihtimalle bundan sonra yapılacaklara da bir referans teşkil ediyor. Açılan bir kapı gibi bakmak lazım. Bu metni, bir geçmişe ve geleceğe açıklık içerisinde görmek gerekir. Metne kapalı anlamıyla baktığımızda bile metinde birkaç şey birden var. En temel şey, Türklere bir çağrıdan ziyade daha çok devlete bir çağrı olarak gördüm. Öcalan, bu metinle devletin ihtiyaçlarını karşılamış oldu. Çünkü bu ihtiyaçlar karşılanmadan bu işin başlamayacağı aşağı yukarı belliydi. Dolayısıyla öncelikle devletin ihtiyaçlarının karşılanmış olması gerekiyordu. Öcalan, PKK analizini de bundan dolayı yapmış oldu. Orada da şuna dikkat etmek gerekir. Analizin bir başka boyutu da şu: Öcalan, bu analizle; '*Keyfi bir karar almıyorum. Koşullar, bizi PKK'yi kurmaya götürdü ve şimdi de koşullar bizi feshetmeye götürüyor.*' demiş oluyor. Öcalan, bir koşullar analiz ile yapmayı önerdiği tasarrufu açıklıyor. Metnin esas derdi, '*Devlete biz hazırız demiş*' olmaktır. Ertesi gün Erdoğan'ın mesajı aldık, tamam devam ediyoruz, minvalinde bir açıklaması oldu. Bu metne böyle bakmak lazım. Öcalan, şu aşamada devletin ihtiyaçlarını karşılayan bir metinle karşımıza çıkmış görünüyor.

Ama aynı anda metinde başka birkaç şey daha var. Birincisi, bir belirsizlik durumu, Rojava'nın ya da Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) telaffuz edilmemesinde var. Bu belirsizlik, büyük ihtimalle SDG meselesinde müzakerenin ya devletle, hareket arasında devam edeceği ya da Suriye'de rejim ve diğer aktörlerle birlikte devam edeceği anlamına geliyor. Ben hep ancak anlaşmadan sonra silah bırakılabileceğini düşünüyordum. Ama ya bir anlaşma olmuş ya da daha sonraya bırakılmış gibi görünüyor. Üçüncü, metnin bir özelliği de yeni bir paradigma önermesidir. Biraz 1999 paradigmasına benzer. Federasyonu, özerkliği hepsini dışarıda bırakan bir paradigmadır.

Metnin dördüncü özelliği de Sırrı Süreyya Önder'in son dakikada eklediği nottur. Bu not da bu işlerin bir demokratikleşmeyle desteklenmeden gerçekleşmeyeceğini teyit eden bir şeydir. Şu andaki derdimiz,

devleti bir şekilde hareket etmeye biraz mecbur kılmak ya da hareket etmesini mümkün kılmaktır. Bu notu, metnin ana gövdesinin içine koymuyoruz ama bu da bu işin bir parçası denilmiş oluyor. Geldiğimiz yer, uzun zamandır konuştuğumuz Kürt meselesinin silahtan arındırılması, Kürt meselesi etrafındaki siyasetin, tartışmalı müzakerenin silahın gölgesinden çıkarılmasıdır. Bunun arkasında da bölgesel gelişmeler var.

Buradan sonra ne olabileceğini bilmek kâhin olmaya gerektirir ama şartlara bakarak bir iki çıkarımda bulunabilir. Öcalan'ın son eklentiyle ifade ettiği bir devletin demokratikleşmeyle desteklenebilmesi için hukuki düzenlemeler silsilesinin gelmesi gerekiyor. Ama bunun önünde de epey kuvvetlenen yerler var. Birincisi, AK Parti'nin seçim kazanma derdi. İkincisi AK Parti'nin ve Cumhur İttifakı'nın on senedir içine düşmüş olduğu bu otoriterleşme eğilimidir. İkisi de burada büyük arızalar çıkaracak gibi görünüyor. Bunlara bakarak, bunlara odaklanarak baktığımda, bu hukuki düzenlemelerden çok ümitli olmanın mümkün olmadığını düşünüyorum. Ama öte yandan da başta yaptığım analiz doğruysa devletin Kürt meselesinde kardeşliğe, çözüme ihtiyacı var. Orada ciddi bir şey belirdi. Bu risk, büyük. Bu tespit doğruysa muhakkak bir şeyler yapılması gerekiyor. Tuncay Bakırhan'a Devlet Bahçeli'nin açtığı telefonu da bu minvalde düşünebiliriz. Bunun arkasından bir demokratikleşme seti gelecek gibi görünüyor.

CHP'ye baktığımızda, Sezgin Tanrıku, pozisyonlarını kısmen ifade etti. Ama gördüğüm şey CHP'de iyi bir manzara yok, büyük bir risk var. Resmi çizgi, Özel çizgisi, İmamoğlu çizgisi, daha ziyade bu sürecin dışında kalmak ama sürece bir şekilde destek olmak yolunda iken, CHP'de İYİ Parti'ye yakın kesimleri temsil etmeye soyunmuş Yavaş'ın yaptığı da 'acaba buradan başka bir şey çıkar mı?' duygusuna daha çok oynamak var. CHP'nin bu iki eğilim arasında paralize olmasından ve yapabileceğini yapamamasından korkuyorum. CHP'de İYİ Parti'ye, milletçi kesime bir şeyler kaptırırız, tedirginliği olmasa CHP bildiğimiz 2013-2015 döneminden daha iyi bir tutum alabilecek.

Bundan sonra ne olmalı, ne yapmalı? Bu meselenin esas muhatabı Kürtler ve onların şu andaki en büyük temsilcisi DEM Parti olduğu için şunu görmemiz gerekiyor. Bir şey kapanıyor ama bu kapanışı yeni bir şeye, bir başlangıca çevirmek gerekiyor. Onun hazırlığını yapmak gerekiyor. Orada da çok büyük bir riskle karşılaşıyoruz. Şunun farkında olalım. Bu sorun, DEM Parti'nin de Kürtlerin de meselesi ama aynı zamanda bütün bir Türkiye seçmeninin meselesidir. Siyasete inanılmaz bir ilgisizlik var. Otuz yaş altı kesim, en azından bildiğimiz, alıştığımız gibi siyasetle ilgilenmiyor. Şimdiye kadar bir silah meselesi etrafında daha yoğun ilgi çeken Kürt meselesi, tümüyle de siyasi mecraaya aktığında iyice bir ilgisizliğe mazhar olabilir. Dolayısıyla burada çok iyi bir hazırlığa ihtiyaç var. O itibarla da bu toplantılar, tabii ki çok faydalı oluyor. Galiba ihtiyacımız olan bundan sonra gerçekten ne yapacağız ne olacak toplantılarıdır. Orada da artık yeni sözler söylemenin, yeni isimleri öne çıkarmanın, yeni vaatlerde bulunmanın, Kürtlerin duygularını kim daha iyi yakalayabiliyorsa o türden isimlerle sahne almanın zamanıdır. Silahlı mücadele dönemi bitiyor. Siyasetin dönemi açılıyor ama orada sanki iyi bir yerde değiliz. Daha iyi bir yere gelebilmek için galiba çok konuşmak, çok çalışmak gerekecek.

Moderatör-Sedat Yurtdaş

Çok teşekkür ederim. Böyle bir toplantının ne kadar gerekli olduğu bir kez daha konuşmacıların sözlerinden ortaya çıktı. Şimdi mümkün olduğunca öz soru, yorum ve katkılarınızla ve varsa kime yönelecekseniz sorunuzu da belirterek, ikinci safhaya geçmiş olalım.

Katkılar, Sorular ve Cevaplar

Katılımcı-1

Eksik bulduğum bir noktadan sorumu yöneltmek istiyorum. Sorumun muhatabı Cengiz Çandar ve Mesut Yeğen olacak. Türk solunun, İttihat Terakki'den bu yana geleneksel Kemalist bir perspektifleri var ve özellikle Kürt meselesinin çözümü konusunda blokaj uyguluyorlar. Bunu da 27 Şubat 2025'teki mektubun devamında hissediyoruz. Cengiz Çandar, HDK içerisindeki bu bileşenin, sol eksenin meseleye yaklaşımı nedir? Mesut Yeğen de bu bileşen mantığının dışında kalan sol kesimlerden TİP, TKP ve diğerlerinin düşüncelerine acaba nasıl bakıyor?

Katılımcı-2

Dört konuşmacı da metnin ruhunu silahsızlanma meselesi olduğu konusunda hemfikir. Burada 1999'dan farklı başka bir şey daha var. Burada bölgenin insanı olmayan birkaç kişiden birisi olarak Öcalan, Kürt sorununun toprağa bağlı ya da egemenlik paylaşımının değişik biçimlerini bu dönem için ileriye doğru itmiş yorumu yapılabilir. En azından ileriye, demokratik siyasete havale etmiş gibi geliyor. Bu önemli bir nokta.

İkincisi metinde de var. Türk-Kürt ittifakı, birliği 2000'li yılların başına kadar anlatılıyordu. Yeniden anlatılıyor. Ne anlatılmak istediğini anlıyorum ama kelimelerle tarif etmemek Türkiye'nin geçmiş hafızası açısından hayırlı bir iş olur. Çünkü bu ülkenin topraklarında Diyarbakır'da bu iki ittifak, güç dışında da önemli bileşenler var. Bu bileşenler açısından geçmiş tarihimizde sıkıntı var. Bu detay gibi duruyor. Bence metin acelece yazılmış. Ancak metin üzerinde anlaşılması nedeniyle önemsiz bir nokta. Ama buradaki insanlar olarak daha özenli durmalıyız. Yarayı kaşımamaya ve Türkiye'nin bütünü iyileştirmeye çalışmalıyız.

Katılımcı-3

1993'ten beri Sayın Öcalan'ın çağrıları ve PKK'nin bu çağrılara vermiş olduğu olumlu cevapları hep takip ediyoruz. Bu retorik, sürekli devam ediyor. Toplum olarak hepimiz devletin adım atmasını bekliyoruz. Açıklama yapıldığı gün meydana olan herkes metin içerisinde kendisinden bir şey görmek istiyordu. Mesela ben cezaevi arkadaşlarımı gördüm, birlikte siyaset yaptığım insanları gördüm. Meydanda otuz yıl sonra cezaevinden çıkan insanlar, çocuğu dağda olan, cezaevinde olan, hatta İmralı'da kardeşi olan insanlar vardı. İnsanlar metinde aradığı duygularına hitap eden bir cümleydi ama bulamadığı için sessizce oradan ayrıldı.

İki sorum var. İlk sorumu siyaset gündeminde, parlamentoda çok tartışılmayan bin yıllık Türk-Kürt kardeşliği meselesi ile ilgili Mesut Yeğen'e soruyorum. Bana göre bunun dizaynı hep sorumluydu. Coğrafyamızda sadece Müslümanlar yaşamıyor. Süryaniler, Ermeniler, Ezidiler, Aleviler yaşıyor ve çok farklı inançtan insanlar, toplumlar, aidiyetler var. Türk-Kürt İttifakının yeniden düzenlenmesi meselesi, kardeşlik ruhu ve inançlar temelli dizaynı nasıl olacak?

İkinci sorum da Mümtazar Türköne'ye. Metin içerisinde Cumhuriyet'in ikinci yüzyılı kavramı var. İkinci yüzyıl nasıl dizayn edilecek? Sizce nasıl yapılmalı? Nasıl düşünüyorsunuz? Kürtlerin içinde olduğu, meydanındaki insanların da kendisini bu çalışmanın parçası olarak göreceği bir düzenleme nasıl olacak?

Katılımcı-4

Öncelikle bu toplantıyı düzenlediği için DiTAM'a teşekkür ediyorum. Sorum Sezgin Tanrıkulu'na. Akademisyen Cuma Çiçek, çok güzel, kapsamlı bir değerlendirme yapmıştı. Cuma Çiçek, Cumhuriyet'in kurucu partisi CHP'nin bu süreçte daha fazla inisiyatif alabileceğini ve bir adım önde olabileceğine ilişkin

tavsiyelerde bulunuyor. Dünyada sağ siyasetin güçlendiği Amerika ve Avrupa'daki örneklerde özellikle Ukrayna savaşıyla silahlanmanın daha öncelendiği süreçte ve Türkiye'de de görüldüğü üzere hukuka karşı ve demokrasiye karşı olumsuz örnekler görmekteyiz. Bu konuda CHP acaba bir adım önde, özellikle demokrasi, hukuk ile ilgili bir inisiyatif, rol alabilecek mi?

Katılımcı-5

Amed'de bu büyük toplantıyı düzenlediği için DİTAM'a teşekkür ediyorum. Sorum Sayın Çandar'a olacak. İddialara göre Güney Kürdistan ile Rojava ve Amerika arasında bir iş birliği var. Türkiye ve PKK anlaşır ve PKK silah bırakırsa Türk Devleti, Kürtler için Kuzey Kürdistan'da bazı adımlar atacak. Kürt dilinin resmi dil olması, eğitim dili olması, Kürtlerin kimliğinin tanınması, Rojava Kürdistanı'nın statüsünü Türkiye'nin kabul edeceği gibi. Türkiye Artık Rojava Kürdistan'ına saldırmayacak ve statüsünü kabul edecek. Çandar, Güney Kürdistan'dan yeni geldi ve kendisi bu meselenin içinde. Bu iddialar için ne söylemek istersiniz? Burada aklınıza yatan bir şey var mı? Bu konuda neler görüyorsunuz?

Katılımcı--6

Sorum Mümtaz'er Hoca'ya. Gördüğüm kadarıyla Kürt sorunu iç ve dış diye ikiye ayrılıyor. İç Kürt sorunu mevcut hükümetin düzenlemeleri ve uygulamaları ile çözüldü. Son kırk yılda üretilen terör destekli dış Kürt sorunu ise karşımıza etnik kimlik, milli kimlik, bağımsız yani kısacası manda devlet formülünü dayattı. Bu emperyalist dayatma, önümüzde statü sorunu olarak konuluyor. Şu an ki alel acele yapılmış olan bu müzakere, silah bırakma. Bunlar yanı başımıza kurulma ihtimali olan bir Kürdistan'ın, Türkiye toplumundaki Kürt halkının hak talep etmemesi için midir?

Katılımcı-7

Öncelikle böyle tarihi bir dönemde böyle bir organizasyon olduğu için teşekkür ediyorum. İlk sorum Mümtaz'er Hocama. Sayın Bahçeli tarafından sorun cesurca öncelikle ifade edildi ve Sayın Bahçeli'nin bir temsiliyeti var. Devletin bununla ilgili düzenlemeleri, çalışmaları Sivas'ın ötesinde nasıl karşılanacak? Yeni bir sorun doğacak mı? Türkler, buna nasıl karşılık verecekler, nasıl olacak, nasıl karşılanacak?

İkinci sorumu Sayın Çandar'a yöneltmek istiyorum. Devletle de bir helalleşme dönemine girilecek ama Kürtler kendi içerisinde ciddi farklılıklar da cereyan etmekte. Mesela inanç ekolleri arasındaki Kürtler, içlerindeki bu birleşmeyi, bir dayanışmayı, koordinasyonu, helalleşmeyi nasıl sağlayacaklar?

Katılımcı-8

Benim de iki sorum olacak. Birincisi Mümtaz'er Bey'e. Kürtler, bu meselenin bir beka sorunu olduğunu biliyorlar. Ortadoğu'da değişen dengeler nedeniyle Türkiye'de yeniden bir Türk-Kürt ittifakı, kader birliği meselesine doğru böyle bir meselenin tartışılmaya başlandığını ve açıklama geldiğinin farkındayız. Bundan sonraki süreçlerde beka sorunu nedeniyle bazı adımların atılabileceğini de düşünüyoruz. Ama burada bir Kürt olarak devletle AK Parti'yi aynı yere koymuyoruz. Şu ana kadar ki açıklamaların devlet adına yapılan açıklamalar olduğunu ve Bahçeli tarafından da bu nedenle açıklandığını düşünüyorum. Ama AK Parti bunun neresinde? Erdoğan'dan ilk defa süreci sahiplenen bir açıklama duyduk. Yaklaşık bir yıl devam eden bu görüşmelerin içerisinde AK Parti ne kadar var? Otoriterleşen bir yapı içerisindeki AK Parti, bu süreci bundan sonra ne kadar yürütebilecek? Buna ilişkin değerlendirmenizi sormak istiyorum.

Diğer bir sorum da Cengiz Bey'e. Cengiz Çandar, bunun bir çözüm süreci olmadığını ve DEM Parti'nin de halkı çok hazırlamadığını belirtti. Açıklamalarda demokratik zeminde yeniden bir mücadeleden bahsedildi. Kürtleri de demokratik zeminde yeni bir mücadele süreci bekliyor. DEM Parti, yeni dönemde bu sürece nasıl hazırlanacak, bu süreci nasıl götürecektir, nasıl anlatacak? Dem Parti'nin nasıl bir hazırlığı var?

Katılımcı--9

Sorum Mesut Hoca'ya olacak. Öcalan'ın 1999 sonrası meseleye yaklaşımı post modern bir yaklaşım. Her ne kadar kendisi böyle tarif etmese de post modern bir yaklaşımdı. Metinde de bunu yansımasını görebiliyoruz. Bir modernite eleştirisini yaparak çözümün nasıl olacağını söylüyor. Kendi tabiriyle kapitalist moderniteye bir eleştiri getiriyor. Bildiğimiz gibi postmoderniteye yapılan en büyük eleştiri de belirsizliği barındırması ve neticede bunu nihilizme kadar giden bir sonuçla sonuçlanması. Acaba metni böyle mi okumamız gerekiyor?

Katılımcı-10

Öncelikle organizasyon için DİTAM'a, panelistlere çok teşekkür ediyorum. Sayın Mümtaz'er Hoca ve Sayın Yeğen'e sormak isterim. Metne baktığımız zaman "*Milliyetçi savruluşun zorunlu sonucu olan ayrı, ulus, devlet, federasyon, idari özerklik ve kültüralist çözümler tarihsel toplum sosyolojisine cevap olamamaktadır*" diyor. 41 yıl, kan gözyaşı bir sürü sıkıntı getirdi ama aynı zamanda da birtakım kazanımlar da oldu. Kültüralist yaklaşımları insan hakları perspektifinden nasıl değerlendirirsiniz? Bir de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi söz konusu olacakken buradaki algıyı nasıl yorumlarsınız?

Katılımcı-11

Bütün konuşmacılara çok teşekkürler. Hakan Tahmaz, Kürt sorununun özellikle teritoryal bir iktidar paylaşımı meselesiyle ilgili olduğunu söyledi. Kültüralist yaklaşımlar, muhtemelen Kürtlere haklarla ilgili tartışmaları biraz ileri bir tarihe erteledi. Mesut Hoca da metnin gelecekte bir referans kaynağı olarak ele alınacağını söyledi. Muhtemelen legal siyasette yakın tarihte metin üzerindeki şeyleri iddia edecek bir siyaset çıkmayacak.

Sezgin Bey'e bir sorum var. 2004'te sivil toplum olarak hazırladıkları bir yasa metninden bahsetti. Bugün CHP'nin tavrı henüz net ortaya çıkmadı. En azından silahların bırakılması meselesiyle ilgili daha önce sivil toplum olarak yaptıklarını CHP olarak proaktif bir şekilde siyaset yürüterek Meclise getiremezler mi, getirebilirler mi?

Bir diğer sorum da Cengiz Bey'e. Uzun yıllardan beri akademik olarak çatışma çözümleri, silah bırakılması meselesiyle ilgili okumalar yapıyorum. Özellikle çok kısa bir tarihte örgüt silahları bırakıyoruz gibi bir karar verirse hükümetin bu konuda ne kadar hazırlıklı olduğunu düşünüyorsunuz?

Katılımcı-12

Merhabalar. Bütün konuşmacıları kutluyorum, değerli sunumlar yaptılar. Özellikle belirtmek istiyorum. Bu bir başlangıç ve hiçbir şeyi ötelemiyor. Aksine bütün toplumun, bütün kesimlerin önünü açıyor. Demokratikleşme dediğimizde kimin hangi adımları bu temelde atılması gerektiğine ilişkin düşünce ve önerileri tam da yüksek bir sesle dile getirmesi gerektiği bir döneme giriyoruz. Metinde şu var, şu yok yönünde bir tartışma yürütüleceğine artık bundan sonra biz Kürtler olarak neler olmasını istiyoruz? Hukuksal ve siyasi anlamda anayasal, yasal anlamda tanınmak istiyorsak bu tanınma ne anlama geliyor ne anlamda olmalı?

Örneğin ben ana okulundan üniversiteye kadar ana dilim ile eğitim görmek istiyorum. Dolayısıyla bu olmadan Türkiye'de bir demokratikleşmenin olduğuna ve demokratikleşme standartlarının yükseldiğine inanmayacağım. Kayyumla yönetilmek istemiyorum. Valiler tarafından da illerimizin yönetilmesini istemiyorum. Kendi kendimizi yerelde yönetmek istiyoruz. Belediye başkanlarımızın, meclislerimizin valiliğe yüklenen görev ve sorumlulukları da taşımasını istiyorum. Dolayısıyla bunlar, aşırı milliyetçi bir kültüralist çözümden daha değerli. Sadece Kürtler arasından değil Türkiye'deki bütün inanç ve etnik kimlikler arasında daha değerli bir yönetim tarzı olabileceğine inanıyorum.

Örneğin tecridin kalkmasını istiyorum. Cezaevinde otuz yıl hukuksuz bir şekilde tutulan ve bununla yetinilmeyip idare ve gözlem kurulu kararıyla otuz yılın üzerine aylarca hukuksuz bir şekilde tutulan arkadaşlarımızın, kardeşlerimizin, yakınlarımızın bırakılmasını istiyorum. Siyasi düşüncesinden dolayı, kimliğine değerlerine sahip çıktığı için hiçbir kişinin zindanda kalmasını istemiyorum. Bunun gibi konular daha da sıralanabilir. Demokratikleşme doğrultusunda atılması gereken adımlar belirlenirken herkesin düşüncelerini, taleplerini belirtmesi ve bu süreçlere katılması gerekir. Bu metin, herkes tarafından tekrar tekrar okunup anlaşılması gerekir. İlk anda duygusal birtakım etkilenmelerin olması kadar doğal bir şey olamaz.

Moderatör-Sedat Yurtdaş

Sorular için teşekkürler. Gerçekten sözün gücünün öne çıkacağı bir sürece gireceğimiz açık.

Cengiz Çandar-DEM Parti Diyarbakır Milletvekili

Önce Şeyhmus Diken'nin sorusuyla başlayım. Çalışmadığım yerden soru geldi diye bir laf vardır. HDK, bileşenlerle, sol bileşenlerle ve DEM Parti ile ilgili soru sordu. Bugüne kadar bu hareket içindeki yer ve katkıları konusunda pek iyi kavramadığım bir bölüm varsa birisi de bileşenler konusudur. Kendimi de DEM Parti'nin bileşenlerinden biri saymıyorum. Diyarbakır milletvekilimim, Türk solu kontenjanından olmadığım için de onlardan biri değilim. Açıkçası da şimdiye kadar katkıları da çok iyi kavramadım. O yüzden bu soruya tatmin edici bir cevap vermem imkansız ama söylemek istediğim tam da bu konuyla ilgili ilginç bir şey var. Belki bu sürecin ciddiyetini gösterecek. HDK tutuklamaları, son derece esef verici, kabul edilemez bir şey. Ümit Özdağ'ın tutuklanmasıyla birlikte ele alındığı takdirde devlet tarafının bu süreci yürütmek için tutuklamaların mntıka temizliğiyle ilgili olduğuna dair yaygın bir söylenti var. Bunu Ümit Özdağ da gayet iyi kavramış vaziyette, daha bugün bir açıklama yaptı: "Yeni Anayasa çalışmalarına kadar ben çıkamam" dedi. Ümit Özdağ'ın tutuklanmasını, sağdan milliyetçi zeminden gelecek itirazlar anlamında mntıka temizliği olarak ifade ediyorsak, HDK de bünyemiz içinden gelebilecek tepkiler ve itirazlara karşı devletin yine mntıka temizliği olduğuna dair iddialar var. Ama bunlar, çok tatmin edici bir cevap olmayabilir.

İlk bölümde asıl değinmek istediğim hususu eksik bıraktım. Geldiğimiz nokta, içinde bulunduğumuz önceki durumların tümünden çok farklı. Hiçbiriyle bir ilişkisi yok. O yüzden bu sorunun doğası itibariyle tırnak içinde "devrimci bir durum". Bugüne kadar çözüm süreçleri, barış girişimlerinin açığı, gizlisi arasında Oslo süreci en ciddisiydi. Bu gelişme, ister Oslo olsun, isterse de 2013-2015 arası olsun, 1990'ların, 2000'lerin başındaki temaslar olsun, hepsinden farklı. Niye farklı? Çünkü, bu sürecin anlaşılması biraz zor ve bazı hayal kırıklıklarını doğal olarak beraberinde getiren bir tarafı var. 1984 yılında PKK ile birlikte başlamış olan silahlı mücadele, bir başka deyişle Kürt isyanı, Cumhuriyet tarihinin en güçlü, en dayanıklı, en yaygın, en derin, en kapsamlı Kürt isyanıydı. Süleyman Demirel'in tabiriyle o kadar oldu mu, var mıydı, yok muydu? her biri tartışma konusu. Demirel'e atıfla söylüyorum: "Yirmi dokuzuncu ve sonuncu Kürt isyanı."

Çözüm süreci dediğiniz müzakere, barış, diyalogun hepsi 1984'te başlamış olan bu isyanı nasıl bitirilir, isyanı sona erdirme girişimleriydi. Her biri bir şekilde bir al-ver mantığına, pazarlık mantığına, ne elde edeceğim, onun karşılığında ne yapacağım, bitirelim fakat sen de şu, şu, şu hakları ver gibisinden bir al-ver müzakere çerçevesine oturmuştu. Şu anda geldiğimiz nokta, 1984'te başlamış olan ve kırk yıldır sürmekte olan isyanı, diyalog, müzakere ve barışçı çözüm yoluyla bitirme egzersizi değil. Bu, isyanı başlatanın, isyanı bitirdiğini ilan etmesidir. Bu muazzam ve görülmemiş bir şey. Bu anlamda da Türkiye'nin Kürt isyanları tarihinde tek ve ilk örnek. Çünkü bugüne kadar ki bütün Kürt isyanları zorla, zorbalıkla, şiddetle, daha büyük askeri güç kullanımıyla bastırıldı, ezildi, liderleri de infaz edildi. Liderlerinin mezarları bile yok.

Bu isyan, isyanı başlatan tarafından bitiriliyor. Kürtler, Cumhuriyet tarihinde başlattıkları isyanı ilk kez kendileri bitiriyor. Zaten Öcalan'ın bu çağrısının bir cümlesi çok çarpıcı. Dikkat ederseniz "varlığı zorla sona erdirilmemiş her çağdaş cemiyet ve partinin gönüllü olarak yapacağı gibi" diye başlıyor. Silahları bırakma ve PKK'yi, partiyi feshetme çağrısında "varlığı zorla sona erdirilmemiş her çağdaş cemiyet gibi" diyor. Bu açıklamasında "biz zorla sona erdirilmedik, yenilmedik, gönüllü olarak bitiriyoruz, kararımızla bitiriyoruz. Barış kavramı tabiatı itibarıyla yenenin ve yenilen olmadığı tek durumsa barıştır. Bir yeneni ve yenileni varsa barış değildir. Birinin zaferi, öbürünün yenilgisidir. Barış dediğimiz bir yeneni ve yenileni olmayan bir durum. Burada ben yenilmedim, gönüllü olarak bunu bırakıyorum" diyor. Bu, yepyeni ve bugüne kadar hiç olmamış bir duruma işaret ediyor. Mesut Yeğen'in söylediği, Hakan Tahmaz'ın ilave ettiği noktalardan duruma bakarsak önümüzde yepyeni bir dönem var.

Bu sürece hazır olmadığımızı cevap olarak; ne yapılması gerektiğine dair birtakım sloganları söylemede zaten antrenmanlıyız. Demokrasiyi, demokratikleşmeyi, ana dilde eğitim hakkını, yerel yönetimleri, halk iradesinin yansımaları savunuyoruz. Bu durum olmasa da bunlar savunageldiğimiz şeylerdir. Fakat bu durum doğası itibarıyla devrimci bir durumdur. Daha önce olmamış bir şey. Kürtler, *'başladıkları bir isyanı gönüllü iradeleriyle sona erdiriyorlar ama yenilmedik'* diyor. Yenilmediklerine ve isyanı bitiriyor olduklarına göre yeni bir duruma giriyoruz, demektir. Yeni durumun tarifini yapmak durumundayız ve yeni durumun gereklerini tespit edip o gereklere göre de davranmak zorundayız.

DEM Parti'nin nasıl hazırlandığını şuradan bilmiyorum. İki hafta önce⁶ Diyarbakır'da Eş Genel Başkanı Tuncer Bakırhan ile görüşmede bana *"ne diyorsun"* dedi. Ben de *"Başkan Öcalan'ın açıklaması geldikten sonra, ne zaman gelecekte, işimiz çok zor"* dedim. *"Niye dedi?"* Dedim ki *"Nereden baksan kırk yıldır Kürt siyaset alanında bütün Türkiye'de ve bütün bölgede PKK diye bir olgu var. Ne olduysa iyi, kötü, yükseliş, alçalış, kazanılan haklar, talep edilen haklar, baskılar, zulümler, her şey Kürt siyasi hareketinin, PKK'nin omuzlarından yükseldi. Biliyoruz ki PKK'nin kurucu şahsiyeti, lideri ve tarihimizin en büyük, en güçlü, en son Kürt isyanının lideri, bu isyanı bitiriyor diyecek. İsyani bitirdiğine göre de bu isyanın taşıyıcısı olan örgütün de bu haliyle devamına gerek yok, diyecek."* Dedi de zaten.

Sonra ne olacak? Kürtler duruyor, Kürt talepleri duruyor, Kürt hak mücadelesi duracak. Kürtlerin siyasi temsili diye bir dert ortaya çıkacak. Sadece Kürt illerinde değil ayrıca batıdaki illerindeki Kürtlerden oylar almış ve Kürt siyasi temsiliyi ifade eden DEM Parti, PKK'siz bir Türkiye siyaset alanında bu mücadeleyi üstlenecek. PKK'siz, silahsız bir PKK olarak varlığımızı sürdüreceğiz. Nasıl yapacağız? Buna hazırlandık mı? Bunu konuştuk mu? Buna göre örgütlendik mi? Yeni dönemin talepleri ne olacak? Bunları tespit ettik mi? İşimiz zor. Bu devasa bir yük. PKK'nin yükünden daha da büyük bir yük. Çünkü PKK, bir takım kahraman insanların, Kürt çocuklarının aldığı silahla can vermeye hazır bir şekilde ve vererek sürdürdükleri mücadeleydi. İşimiz tarz, yöntem olarak silahlı mücadeleden daha zor. Her gün yaratıcı olman, her gün siyaset üretmen, ittifaklara girmen lazım. İttifaklara girerken başka ittifaklara göre kendini ayarlaman lazım. Her gün bir gündem üretmen lazım. Mevcut gündeme karşılık vermek lazım ve Kürt halkına yol aldırman lazım. Bu devasa bir iş ve işimiz asıl bundan sonra başlıyor.

O yüzden bundan sonra bu dersi çalışacağız. Türkçe argo bir tabirle *'aynasız, yakalanmış vaziyetteyiz.'* Bugüne kadar ne yaptık? DEM Parti'den daha önce, öncülleri olan HDP, DTP, *'temsilcimiz orada, İmralı'da yatıyor. Onda her türlü beyin, düşünce var. Sorunu müzakere tarafla çözecek olan odur. Çözüm süreci canlansın, o muhatap olsun, işi çözsün.'* Bunca zamandır bunları söylemeyi, siyasi eylem yaptık. Peki varsayalım ki bir gün için, Allah göstermesin ama hepimiz faniyiz, yok. Ne yapacağız, görüşümüz ne, ne edeceğiz? O var oldukça bütün bir siyasi hareket, eli silahlı olanlar hariç muazzam bir tembelliğe itildi. En büyük faaliyetimiz onu işaret edip, o sloganları yükseltmek oldu. Şimdi o döndü bize ve hepimize *'arkadaşlar silahlı mücadeleyi ve bu örgütü dağıtıyorum çalışın bakalım, işimizi yapın'* diyor.

İşimiz nedir, nasıl yapacağız? Onu öğrenmek durumundayız. Fakat bu, yepyeni bir durum. Yepyeni durum, doğal olarak yeni bir dili, yeni figürleri talep edecek. Hakan Tahmaz'ın az önce söylediği gibi bugüne kadar alıştığımız bakış açısı ve programdan da farklı olmak durumundayız. Çünkü düstur elimizdeki kılavuz Öcalan'ın bu çağrı metni ise çok alışageldiğimiz ve olmazsa olmaz dediğimiz neler varsa hepsi Öcalan tarafından geleceğe ertelenmiştir. Çünkü Öcalan diyor ki şu andaki meselemiz bunlar değildir, şu andaki meselemiz farklıdır. O yüzden bu metni, tekrar tekrar sadece bizim okumamız değil üstünde defalarca tartışmamız ve kendimize her birimizin örgütleri olarak, sivil toplum kuruluşları

⁶ Öcalan'ın 27 Şubat 2025 tarihindeki açıklamasından önce Cengiz Çandar ve Tuncer Bakırhan arasında geçen bir görüşmedir.

olarak, bireyler olarak yenilememiz gerekiyor. Daha işe yeni başlıyoruz. Çünkü yeni bir dönem açılıyor. Bu metni de ve geldiğimiz noktanın önemi de bir dönemin kapanıp, kırk yıllık bir isyanın sona erdiği silahlı mücadelenin bırakıldığı onu temsil eden, adını bütün dünyaya yaymış olan bir örgütün ortadan kalkacağı bir dönem kapandı mı yepyeni, kocaman ve belirsizlik ve bilinmezliklerle dolu bir dönemin açılışının daha ilk basamaklarına basmak üzereyiz.

Devlet hazır mı sorusu ile ilgili olarak devletin hazır olup olmadığından emin değilim. Bazen tarih, hiç hesaplanmadık bir şekilde bir takım dinamik hedefleri harekete geçiriyor. Bu dinamikle, devletin aldığı pozisyonla Mesut Yeğen'in anlattığı, Mümtaz'er Türköne'nin eklediği bakış açılarıyla beslenen bir dönemle durumla yola çıkıldı. Devlet, kendi dinamiğini yarattı ancak ürettiği dinamiğin gerisinde kalan bir devlet de söz konusu olabilir. O bakımdan devletin şu anda hazır olduğundan emin değiliz. Böylesi devasa bir belirsizlik ve bilinmezlik döneminin içine yeni giriyoruz. Herkesin yolu açık olsun.

Mümtaz'er Türköne-Akademisyen

Soruların ortak paydası var. Tüm sorular, devletin nerede durduğu, ne yapacağı ve buradan bize nasıl bir geleceğin beklediği noktasında toplanıyor. Şimdi çıplak bir gerçek var, buna reel politik diyoruz. Ama bu sizi, bir şekilde karar vermeye ve tavır almaya zorlayan bir çıplak gerçek. Bu da uluslararası ortamın, bölge dengelerinin karşımıza çıkarttığı bir konu.

Türkiye'de Kürt meselesi yakın zamana kadar iki farklı istikamette ilerleme potansiyeli taşıyordu. İsrail'in güvenliği için ya bir Türk-Kürt çatışması, Suriye iç savaşı gibi ya da Rojava üzerinden bir Türk-Kürt çatışması planlanıyordu.

İsrail'in güvenliği için yalnızca bir Türk-Kürt barışı veya ittifakı bölgemizin çıplak bir gerçeğidir. Öyle anlaşılıyor ki özellikle Bahçeli'nin çıkışlarıyla bir Türk-Kürt çatışmasına yuvarlanmaktan ve bölgede İsrail'in güvenliği için bir kaos üreten, kargaşa üreten ülke olmaktan çıkmak için bir çözüm süreci ihtiyacı ortaya çıktı. Devletin temel kaygısı da devleti zorlayan da buydu. Karşınızdaki çıplak gerçek bu. Burada çatışmadan yana mı, barıştan yana mı tavır alırsınız? İki de aynı uluslararası dengeler için aynı amaca hizmet ediyor ama kaderimizi değiştiriyor, buradaki varlığımızı, her şeyimizi değiştiriyor. Bütün mesele de Rojava'da Cezire bölgesinde düğümlendi ve çözüldü. Çözüldükten sonra bu gelişmelerin hepsi oldu. Öcalan'ın çağrı metni de oradaki gelişmeler sonucu ortaya çıktı. Hatta ve hatta Bahçeli'nin 22 Ekim 2024'teki çıkışı da HTŞ'nin Suriye'deki ileri hareketini mümkün hale getirmek için yapıldı. Bütün bunların hepsinde devlet ne düşünür, devlet nerede durur, nereye bakar, hangi hesabı gözetir, hangi gayeyi gözetir, diye bakarsanız, Cengiz Candar'ın söylediği paradigma değişikliğidir. Her şey değişti, her şeye bakış açımız değişti. Burada tarihsel, bölgesel bir zorunluluk var.

Rusya'yla Amerika, Çin'e karşı ittifak haline geçiyor. İran, tamamıyla sıfırlanıyor. Bütün dikkatlerini Çin'e vermek için bölgede Türkler ve Kürtlerin önü açılıyor. İran'ı da tokatlamaya devam edecekler. Bunlar, bölgemizin çıplak gerçekleridir. Kendi kaderinizi, çıkarınızı hesap ederken bu çıplak gerçeklere gözlerinizi kapatamazsınız. Devletlerin yaptığı da öncelikli olarak bu gerçeklere uygun politikaları geliştirmek ve adımlar atmaktır. Karşımıza çıkan manzara ne kadar idealize etmeye çalışırsanız çalışın, ne kadar buna anlamlar yüklemeye çalışırsanız çalışın, bölgesel gelişmelerin, bölgesel dengelerdeki yeni oluşumların eseridir. Bunlar olmasaydı, kimse böyle bir hamleye ve harekete girişmezdi. Öcalan metni, ısrarla söylüyorum, devlete karşı, Türklere karşı bir metindir. Diyalogun bir parçasıdır. Burada diyalektik bir süreç işliyor. Bahçeli bir şey söylüyor, Öcalan buna karşılık veriyor.

Çağrı metninde doğrudan doğruya üzerinde durulan kısım, devletin ulus devlet olmaktan kaynaklanan endişelerini bir şekilde yatıştırmaya yönelik bir metindir. Metinde maddi olarak tartışılabilir çok başlık var, çok konu var ama bunların %90'ı psikolojik. Düzgün bir psikolojik iklim, düzgün bir psikolojik atmosfer oluşturuluyor. Burada bence devletin pozisyonunu, devletle ilgili algınızı yeniden gözden geçirin. Cumhurbaşkanı başkanışmanı Mehmet Uçum'un iç Kürt sorunu, dış Kürt sorunu diye tanımladığı ayırım, Kuzeydoğu Suriye'deki mesele çözülmenden önceki bir meseleydi. Şimdi sorsanız böyle bir şey söylemez.

İç egemenlik ve dış egemenlik diye farklı iki kavram vardır. Devletin ayırt edici vasfı, egemenlik hakkını kullanmasıdır. Egemenlik hakkı, içeride vatandaşlarına karşı kanun koyma, kural koyma, icra-i yetkiler ve yargı yetkisidir, dışarıya karşı da başka devletlere, başka ulus devletlere karşı onların dengi, onların eşit muadili olarak haklarını savunmaktır. Türkiye Cumhuriyeti devletin geldiği nokta ve yer, her şeyden önce üzerinde durmanız, düşünmeniz gereken şeylerden bir tanesidir. Avrupa'daki bütün tersanelerdeki savaş gemisi sayısından daha fazlası Türkiye'deki tersanelerdeki kızaklarda var. Bunlar Kürt meselesiyle alakalı şeyler değil. Bunlar destroyer, çoğu açık deniz gemisidir. Türkiye, enteresan bir

şekilde silahlaniyor. Bu dış egemenliğiyle alakalı bir sorundur. Buna bile objektif bakmanız lazım, 'ne yapmaya çalışıyorlar, niye böyle bir şey yapıyorlar,' diye bakmanız lazım.

İç egemenlikle ilgili konu ise devletin demokratikleştirilmesi sorunudur. Bu, Kürtlerin sorunu olduğu kadar benim de sorunum. Sezgin Tanrıkulu, yargının tazminat sorumluluğuyla ilgili teşebbüsünden bahsetti. Devlet yetkisini kullanan bütün yargı kararları Türk milleti adına veriliyor. Egemenlik yetkisini kullanan yargıcın verdiği kararların hiçbir sorumluluğu yok. Yargıç, istediği gibi, keyfine göre karar veriyor, Anayasa Mahkemesi kararına uymuyor, AİHM kararına uymuyor. Ondan sonra bu, yargı kararı olarak karşımıza çıkıyor. Hayatımızı, her şeyi belirliyor.

Devletin demokratikleştirilmesi sorunu Türkiye'nin genel sorunudur. Devlet demokratikleştiği takdirde Kürt sorunu diye karşımıza çıkan sorunların birçoğu zaten çözülüyor. Bir paradigma değişikliği, köklü bir değişiklik var. Yukarıda, Olimpos'ta tanrılar bir şeyler kararlaştırmışlar. Dünyada, bu istikamette gelişmeler var. Biz burada kendi bölgemizde, kendi evimizde, kendi ilişkilerimizi düzenleme, tanzim etme derdindeyiz. Burada hata yapma şansımız yok. Herkes kendince, kendi dikkatiyle, Devlet Bahçeli kendince, devlet adına konuşuyor. Öcalan ona cevap veriyor ve ortaya bir sonuç çıkıyor, ortaya bir süreç çıkıyor. Bahçeli'nin çıkışıyla Öcalan'ın verdiği karşılık, DEM heyetinin İmralı ziyaretinin dışında olup biten başka hiçbir şey yok. Bir de Kuzeydoğu Suriye'de, Rojava'da, Cezire bölgesinde halledilmiş, çözülmüş sorunlardır. Onlar çözülmemiş olsaydı zaten bunlardan hiçbiri olmazdı. Netice itibariyle devletin demokratikleştirilmesi diye bir sorun var. Bu hepimizin sorunu.

AK Parti iktidarı, bunun neresinde duruyor sorusu vardı. Öyle anlaşılıyor ki Devlet Bahçeli, bu meseleye bir devlet meselesi olarak bakıyor. AK Parti kanadı ise bu meseleye bir siyasi, iktidar rekabeti olarak bakıyor. Konunun dışındaki bütün siyasetçiler, meseleye bakarken 'bu işte menfaatim ne olacak' sorusunu sorar. Çok açık bir şekilde gördüğüm, bu süreç kendi bütünlüğü, kendi mantığı, kendi dengeleri içinde, kendi insani standartları içinde ilerlediği takdirde AK Parti iktidarının da sonunu getirecek. Bunu en iyi anlayan, en iyi fark edenlerden biri de Cumhurbaşkanımızın kendisidir. Verdiği tepkiler de ayak diremesi de kullandığı dil de onu gösteriyor. İçeride ve dışarıda birçok dengelyi ortadan kaldıracak, yeni bir dengeler silsilesi yaratacak bir süreçle, yepyeni bir paradigma ile karşı karşıyayız. Düşünce alışkanlıklarımızdan, kalıplarımızdan vazgeçmemiz veya onları gözden geçirmemiz lazım. Çünkü başka türlü bu sürece vaziyet edemeyiz.

Bunlar, şahsi kanaatlerim, sadece sizlerle paylaşmak istedim. Elbette farklı düşünen farklı yaklaşan vardır. Ama umut kelimesi, duygularımı ifade etmekte çok sınırda kalıyor. Helalleşme, bu tür şeyler geçmişte kalacak şeyler, bunların hepsi çözülür, zamanla üstesinden gelinir. Anadolu'da Sivas'ın doğusu ve batısı diyorlar. Sivas'ın batısında dolaşırken her köyün mezarlığında bir göndere çekilmiş üç dört tane bayrak görürsünüz. Elbette Kürtlerin de büyük acıları, geçmişte bıraktıkları büyük acıları oldu. Ama o bayraklar, gönderler orada duracak. Onlar sürekli yenileniyor. Herkes mezarlığın önünden geçerken benzer şeyler görecekler. Gönderlere baktığınız zaman orada yatan insanların genç olduğunu fark ediyorsunuz, gencecik insanlar olduğunu biliyorsunuz. Anadolu'da dolaştığınızda hemen hemen her köy mezarlığında, her köyde üç dört tane Türk bayrağı ve gönder vardır ve gözleri gibi bakıyorlar. Bu tarafta da acılar var, dile getirilmeyen başka türlü acılar var. Helalleşme diyorsanız cenabı Allah'ın bize verdiği en büyük yetenek unutmaya yeteneğini kullanacaksınız.

Sezgin Tanrikulu-CHP Diyarbakır Milletvekili

Bu yeni dönemin bize vereceği imkanlardan söz ederken yine geçmişe döndüm. Bu ortamın konusu değil ama sadece daha sonra tartışmak amacıyla söyleyeyim. 1999'da silahlı çatışmanın olmadığı dönemden hemen sonra 2002'de Türkiye Barolar Birliği, Özdemir Özok başkanlığında Yönetim Kurulu yeni bir anayasa tartışması başlattı. Yeni bir Anayasa taslağı hazırladı ve 2002'de Türkiye kamuoyuna sundu. Türkiye'de çatışma yok, Avrupa Birliği'nin etkisi güçlü bir biçimde var. 2002 tarihli Türkiye Barolar Birliği'nin anayasa taslağını hazırlayanlar arasında Yılmaz Aliefendioğlu, Yekta Güngör Özden, Fahri Sağlam, İbrahim Kaboğlu, Atilla Sağ gibi 8-9 anayasa hukuku hocası var. Bu kişilerin hazırladığı çalışma Türkiye Barolar Birliği yönetimi tarafından kabul edildi ve kamuoyuna sunuldu.

Silahın ve çatışmanın olmadığı dönemde neye tekabül ettiğini görmek bakımından üç başlığa bakmak çok önemlidir. Yerel yönetimler, ana dille ve vatandaşlık ile ilgili tanımlar var. Sonra benim de içinde bulunduğum heyet, bu anayasa taslağı yetersizdir, daha da ileri taşıyabiliriz, dedi. Bu amaçla çalışmayı daha ileri taşımak amacıyla 2003'te yeni bir heyet kuruldu. Türkiye Barolar Birliği'nin anayasa çalışmasında Diyarbakır Barosu adına ben de yer aldım. 2004'te çatışmalar, silahlı eylemler yeniden başladı. Türkiye Barolar Birliği, kurulan anayasa heyetini lağvetti ve yeni bir heyet kurdu. 2007'de Prof. Dr. Süheyl Batum'un başkanlığındaki heyet yeni anayasa taslağını açıkladı. Bu yeni anayasa taslağında üç madde ile ilgili şöyle yazıldı. 1982 Anayasası'ndaki maddeler aynen korunmuştur. Bunu bir anekdot olarak kimlerin neye hazır olabileceği noktasındaki geçmişe dönük bir bakış açısı olur, diye anlattım.

CHP, bugün bu işin neresinde duruyor? Genel Başkan Özgür Özel, açıklamadan üç saat sonra MYK toplantısının ardından kamuoyuna bir açıklama yaptı. Bu açıklama, kendi sayfası ve CHP sayfasında duruyor. CHP, açıklama ile bu süreci tarif eden, yapılan çağırığı önemli ve anlamlı bulan, Türkiye'nin silahtan, şiddetten, terörden arınması gerektiğini belirten, bu konuda parlamentoda bir çalışma başlatılmasını isteyen bu çalışmayı CHP'nin sahipleneceğini ifade eden anlamlı, çok dengeli ve bugünü tarif eden ve geleceği açıklayan bir tutum aldı.

Bu açıklamadan önce de ana muhalefet partisi bugüne kadar bu meselede en değerli üç şeyi söyledi. Bir; *"Bu cumhuriyette herkes eşittir, Kürtler daha az eşittir."* İki, *"Ben el yükseltiyorum. CHP olarak size devlet vaat ediyorum. Bu devlete, bu cumhuriyete bizim cumhuriyetimiz diyebileceğimiz, içselleştirebileceğimiz, aidiyet duygusunu güçlendirebileceğimiz bir devlet vaat ediyorum."* Üçüncü olarak da *"Kürt meselesi vardır ve Kürtler, bu mesele yoktur diyene kadar bizim çalışmamız lazım"* dedi. Bence bu üç ana başlıkta Genel Başkanın sözleri, partiyi bağlayan sözlerdir. Bunlar, CHP'nin durduğu yeri çok iyi tarif ediyor.

Ne yapacağız ne yapmalıyız? Kesinlikle demokratikleşme, çözüm konusunda da geri durmayacağız. Gerek güven arttırıcı yasal adımlar gerekse çözümün parlamentoda nasıl olacağı konusundaki yöntem yasaları konularında ciddi çalışmalarımız var. O çalışmalar adım adım kamuoyuyla paylaşılacak ve bu süreç sadece Adalet ve Kalkınma Partisi'nin inisiyatifine bırakılmayacak. Çünkü AK Parti, bu meselenin çözümünden daha öte muhalefeti dağıtmak, olası iktidar adayı olan CHP'yi dağıtmak, sürecin dışında tutmak, mümkün olduğu kadar bu konuyla ilgili etkisiz hale getirmek ve kendi iktidarına gidecek yolu bu mesele üzerinden tahkim etmek amacını taşıyor. Dolayısıyla bu meselenin çözümü için üzerimize düşen ne varsa, tabii ki yapmamız lazım. Aynı zamanda bütün yurttaşlarımızın ortak geleceği için bu konuda bir çalışma içerisindeyiz ve olmaya da devam edeceğiz.

Mesut Yeğen-Akademisyen

Öncelikle eksik bıraktığım iki noktayı vurgulayayım. Birincisi bu süreç, formel olarak 1 Ekim 2024'te başladı gibi görünüyor ama tahmin edileceği üzere bu sürecin bir öncesi de vardır. Son Özgür Özel açıklaması da eğer doğru kulise dayanıyorsa ona işaret eder. Kişisel tahminim o yöndedir. Bu işlerin bir ön çalışması, bir fizibilite çalışması vardır. Olan bitenlerin çok sınırlı bir kısmını biliyoruz ve bir kısmına hakimiz. Ama olan biten üzerinden başka neler oluyor üzerine tahminler yapılabilir. Bu heyetler, Kandil vs. ve Rojava'ya bize açıklanmayan bir takım yazılı ya da sözlü teklifler götürdüler. Açıklansaydı iyi olurdu ama belki işin nezaketi icabı bilinmemesi gerekiyordu. Tüm bunlardan şuna gelmek istiyorum. Muhtemelen gördüğümüzden daha ciddi, daha kapsamlı bir iş yürüyor.

İkincisi de kendimi de dahil ederek hepimiz çok uzun süredir silahlar sussun, silahlar bırakılsın artık demokratik siyasetin önü açılsın diyorduk, bunda ısrar ediyorduk. Ama belli ki çok hazır değiliz. Yavaş yavaş o moda geçmek lazım. Hepimizin üzerine böyle bir sorumluluk düşmeye başlamış görünüyor. Ama bu da normal, kolay bir şey değil. Cengiz Çandar'ın anlattığı gibi bu, kırk senemizi meşgul eden bir tarzıdır. O itibarla bir kısa süreli şaşkınlık yaşanması bir kısmıyla doğaldır.

Türk solu ile ilgili soru vardı. HDK içerisindeki ya da DEM Parti bileşenlerinde süreç başladığında biraz mırın kırın eden tutumlar vardı. Ama şimdi bu bileşenler biraz potaya girmiş, kabullenmiş gibi görünüyor. Ne kadar içselleştirdiler, onu bilemem. Ancak bildiğim kadarıyla şimdiye kadar bu nereden çıktı deyip, bayrağı açıp ayrılan yok. HDP içerisinde olmayan sol ise bildik tutumlarını alıyor. TİP, destekleyen bir açıklama yaptı. Ama TKP gibi kesimleri, Diyarbakır'dan hesaba katılmıyorsa? Bilgi olarak bilsek iyi olurdu ama siyaseten bir manası var mı? TKP'nin bu işlere dair ne düşündüğünün çok manası yok. Ümit Özdağ'ı siyasi etkisi itibarıyla daha ciddiye almayı tercih ederim.

Bin yıllık kardeşlik meselesi benimsediğim bir kavram değil. Keşke herkesi kesen şeyler bulunsun ama galiba devletle bir şekilde birlikte yol yürüyebilmek için bu çerçevenin uygun bulunacağı düşünülmüş. İnançlar, farklı inançlar, kültürler burada nasıl hayat bulacak? Bu kavramı Türk-Kürt kardeşliği değil de aynı devletin vatandaşları olmak ekseninde bir ortaklık ve sınırlarımız dışında kalanlarla da bir şekilde bir iyi ilişki, iyi münasebet, geleceğe dair ortak bir vizyon geliştirmek gibi işlere çekmek gerekir. Ama bunlar herhalde zaman meselesidir. Bir de günümüzün terminolojisi bin yıl kardeşlikten daha anlaşılır kılıyor ya da bir şekilde daha satın alınabilir kılıyor.

Nihilizm kısmını anlamadım ama kapitalist modernite eleştirisinde şöyle bir şey görüyorum. Öcalan ve PKK, kapitalist modernite dediğinde, galiba Türkiye sağının, Türkiye İslamcılığının emperyalizm eleştirisiyle bir örtüşme yakalıyor ki bu kadar tekrar edilebilir bulmuyor. Bunun en sola hitap eden bir tarafı var. Kapitalist ve modernite geçtiği için Türkiye'deki genel batı karşılığında bilinen bir tarafı var. Dolayısıyla söylemsel kuvveti yüksek bir şey. Böyle etkilerinden dolayı bunlar kullanılıyor olsa gerek.

Kültüralist yaklaşımlar sorusu: Hepimizi şaşkınlığa uğratan burası. Niye konuldu, murad edilen nedir? bilmek mümkün değil. İlk olarak bu yaklaşım, metnin ana muhatabı devlet olduğu için mi, oradan gelen bir talep üzerine mi konuldu? bilmiyoruz. Böyle bir stratejik manası olabilir. İkincisi, Öcalan daha önce buna benzer yığınla belirsiz şey söyledi. Tehvil etti, düzeltti, reforme etti. Bu dendiğinde mesela ana dilde eğitim talebi kadük mü oldu? Bunu bilmiyoruz, büyük ihtimalle öyle olmamıştır. Üçüncü de Öcalan perspektifi, kabul edilirse DEM perspektifi, PKK perspektifi. Ama bir de Kürtlerin zamanla kendi perspektiflerini oluşturma hakları var. Kürtler, anadilde eğitim istiyorsa, istemeye devam ederler. Bu yaklaşım, bugün PKK'nin silah bırakmasıyla ilgili bir iş. Geleceğe ipotek koyan bir iş olarak düşünmemek gerekir. Muhalifleri de öyle düşünmüyordur diye ümit ediyorum.

2. OTURUM

Ahmet Özmen - Moderatör (DİTAM Başkan Yardımcısı)

Hevalên hêja hûn tev bixêr hatin, ser çavan hatin. Değerli dostlar hepiniz hoş geldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Kürt toplumu ya da ülke olarak ciddi bir barış hasretiyle yanıp tutuşan bir coğrafyada yaşıyoruz. Öcalan'ın çağrısından sonra bize Diyarbakır dışından “Ne hissediyorsunuz? Ruh haliniz nasıl? Sokak ne düşünüyor?” şeklinde birçok soru geldi. Diyarbakır'ın ruh hali, hem umut, şaşkınlık, sürpriz gibi karmaşık bir ruh haliyledir. Ama sonuç olarak Kürt meselesinde yeni bir çağın açıldığını ve hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını söylemek mümkün. Bunu hem kişisel gözlemlerimle hem sokakta hem de ilk oturumdaki konuşmacıların tahlilleriyle teyit etmiş olduk. Bu konu dünden bugüne sokakta çok konuşulan bir şey. Kürtlerin hak taleplerinin, kolektif haklarının konuşulmaksızın şu an için bir yana bırakılması ve Kürt ve Türk İttifakının birlikteliğinin zaruriliği üzerinden yürüyen bir süreç olacak gibi bir söylem de bunu gösteriyor.

Yalnız Birinci Dünya Savaşı sonrasında da aynı söylemler vardı. Kürtler, Türkler ittifak ettiler, eşit, özgür bir toplumda aynı devlet çatısı altında beraber yaşayacaklardı. Ama ne yazık ki bu böyle olmadı. Bu, Abdullah Öcalan'ın çağrısında tekçi devlet vurgusuyla da var. Dolayısıyla bu travma üzerinden, tekrar ittifak ya da birlik ya da birliktelik meselesi noktasında her bir Kürdün bu anlamda da bir kaygısı, endişesi olduğunu da yüksek sesle dile getirmek gerekir. Her bir Kürdün de kendi mecrasında Türk devletine ya da Türklere bu kaygının varlığını dile getirmesi ve Kürtlerin bu konudaki endişesinin ve hassasiyetinin ortaya konulması noktasında bir sorumluluk sahibi olduğu düşüncesindeyim.

Bu oturumdaki konuşmacılarımız Sayın Mehmet Emin Ekmen, Sayın Mehmet Altan, Sayın Reha Ruhavioğlu'dur. İlk sözü Sayın Mehmet Emin Ekmen'e vermek istiyorum. Buyurun lütfen.

Mehmet Emin Ekmen-DEVA Partisi Mersin Milletvekili

Hazirunu saygıyla selamlıyorum. Kritik bir zaman diliminde bu programı düzenlediği için DİTAM'a da teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Açıkçası iki psikolojik baskı altında konuştuğumu düşünüyorum. Birincisi Kürt sorunu ve çatışma çözümü, tarih yazımının bir parçası olan insanlara bunlardan bahsetmek çok kolay bir şey olmasa gerek. İkincisi de genel olarak kafa karışıklığı, belirsizlik ve bunun getirdiği bir moralsizlik içerisinde konuşuyoruz. O yüzden belirlemelerime geçmeden önce pozisyonumu konumlandırmak istiyorum.

2013 sürecinde Akil İnsanlar Heyeti'nde de görev almıştım. Ondan önce de sivil toplumda, siyasette bu süreçle yakından ilgiliydik. Siyasete ara verince de akademik olarak çatışma çözümünü çalıştım. Doktora tezimi de bu başlıkta 14 Şubat 2024'te teslim ettim. O süreçte tez yazımının ve sivil toplum çalışmalarının bir gereği olarak dünya örneklerinin inşa edicileriyle, örgüt temsilcileriyle, ara bulucularla ve devlet temsilcileriyle çok yakın temaslarımız, görüşmelerimiz oldu.

Bu temasların birçoğunda, “Türkiye’de yeniden bir şey yapılacak olursa mimarisi, ajandası, gündemi belli olmayan hiçbir işe bulaşmamak lazım” diye düşündüğüm oluyordu. Buna rağmen, 1 Ekim 2024 akşamı televizyon ekranlarında, kendimi, Bahçeli’nin DEM Partili vekillerinin elini sıkmasının hikmetlerini ve bunun olası gelişmelere yönelik olumlu bir başlangıç olabileceğini anlatıyorken buldum. 1 Ekim’den bu yana da 50’nin üzerinde televizyon programı ve kapalı toplantıda bulundum.

“Şikayetlerinizi bize, memnuniyetinizi dostlarınıza anlatınız” esnaf mottosundaki felsefeyle, gidişata dair eleştiri, tavsiye ve öngörülerimi mecliste de olmanın verdiği avantajla AK Partili, MHP’li ve DEM’li arkadaşlarla paylaştım. Toplumda da işin olumlu yönünü anlatmaya çalışıyorum. Bugün de işin tehditlerini, risklerini konuşabiliriz ama hala işin çok başındayız. Kendi aralarında mutabık kaldıkları bir iletişim modeliyle (pazarlık olmadığı ve yerli/millilik vurgusu) bu süreci yürütmek üzere yola çıkanlara destek olmamız gerekir. Elbette iletişim modeline, sürecin akışına ve içeriğine dair birçok açıdan eleştiriler yapabiliriz. Ama 10 yılı aşkın bir aradan sonra böyle bir yola girildiyse önce teşvik etmek, cesaretlendirmek lazım. Toplumda da bu yöntemlerle (çatışma çözümü) sonuç alınabileceğine dair bir umudu beslemek lazım.

Modern ulus devletler çağı gösterdi ki hiçbir devlet, hiçbir terör örgütünü son ferdine kadar öldürerek yok edemediği gibi, hiçbir örgüt de hiçbir ulus devlete anlamlı bir şekilde diz çöktürememiştir, bir alan hakimiyeti elde edememiştir. Dolayısıyla diyalog kaçınılmaz bir yol. Akademik anlamda da dünya örneklerinde, çatışma çözümü açısından yeteri kadar birikim ve müktesebat birikmiş durumdadır.

Sn. Sezgin Tanrıku, birinci oturumda dedi ki “Önümüzde duran mikrofonlardan meselenin kimin meselesi olduğu çok iyi anlaşılıyor. (Türk medyası) hatta Anadolu Ajansı bile burada yok.” Bana da 1 Ekim’den bu yana 10 civarında toplantı daveti gelmiş. HDK’nın 2 toplantısına, Rawest, Barış Vakfı, Ekopolitik, Hak İnisyatifi, Hüda-Par, Rudaw, DİTAM ve İHH toplantılarına katıldım. Bunların birçoğu açıkça süreci destekliyor. Buna karşılık da sürece karşı olan, Ankara’da Sayın Mansur Yavaş’ın da katıldığı 700 imzalı bir bildirin yayımlandığı bir toplantı yapılmış.

Bu durum, birincisi fikri tartışmalarının yoğunluğunun enerjisinin nerede olduğu, ikincisi de bu sorunun daha çok kimleri ve nasıl alakadar ettiği açısından yorumlanabilir. Yani sadece ikisi değil fikri tartışmaların istatistiği de meselenin sahibini gösteriyor.

Bu süreç, devletin resmi kayıtlarında, kamuya açık kaynaklarda ya da örgütün beyanlarına göre en az 13 denemenin ardından gelen bir girişimdir. İçinde bulunduğumuz süreç, 13 girişimin herhangi birine benzemiyor. (Dünya örneklerine ve literatüre en uygun olan birinci girişim, Oslo görüşmeleridir. İkincisi de 2013 çözüm süreci olabilir.) Ama hepsi farklı bir tarz. Bu süreç ise hiçbirine, Güney Afrika’dan Filipinlere, İspanya’dan İrlanda’ya, Kolombiya’ya kadar bildiğimiz örneklerle de benzemiyor. Bu girişimin atipikliği, taraflar açısından sürecin kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerine dair bir farkındalık olmadığı anlamına da gelmiyor. Aslında herkes, en çok da taraflar, sürecin sorumluluğuna ve yapılması gereken işlerin farkındalığına sahiptir. Bahçeli’nin de Erdoğan’ın da açıklamalarında yüksek retorik, hitabet, cüruf kısmını ayıkladığımızda durumun oldukça farkında bir liderlik gösterdiklerini rahatlıkla ifade edebiliriz.

İlk katıldığım etkinlikte, 4 Aralık 2024 olmalı, Halkların Demokratik Kongresi Ankara Meclisi’nde konuşmamı tehditler ve riskler üzerine yapmıştı. Bir nolu tehdidi de yaşanmış tecrübelerin getirdiği negatif yük olarak tanımlamıştım. Öyle olmadı, böyle olmadı, o zaman olmadı, şu zaman olmadı, peki şimdi ve böyle olabilecek mi kaygısı yüksek. Hepimizdeki moral bozukluğu ve olumsuzlukta geçmişim bu yükü var.

Aslında Olma ihtimaline çok yakın bir yerdeyiz. Evet bu sefer olabilir, inşallah da olur. Tecrübelerin üzerimizde yarattığı stres ve güvensizlik, devlet, örgüt ve bütün kesimler için acaba geçmişten yeteri kadar ders alındı mı sorusunu da gündeme getiriyor. Açıkçası sürecin bütün atipikliğine rağmen önceki deneyimlerden ders alındığını birçok detayla örneklendirebiliriz. Sürecin önemli bir avantajı olarak, Sayın Bahçeli tarafından başlatılmış olmasının neye tekabül ettiğini Mümtaz'er Türköne birçok yerde olduğu gibi bugün de etraflıca anlattı. Bahçeli'nin iş görme tarzı da pozitif bir değer olarak kaydedilebilir: Biraz hararetli, biraz yüksek dozajlı, biraz da aceleci. Bir önceki çözüm sürecinde 40 İmralı ziyareti vardı, bu sefer, üçüncüsü bile fazla görüldü, "bu iş uzadı gibiye" döndü.

Arkadaşlar öncesinde her şeyin bağlandığını söylediler, katılıyorum. Tuncer Bakırhan, Medya TV'ye verdiği röportajda Öcalan'ın İmralı görüşmesinde "Bildiri ile ilgili değerlendirmelerimiz var. Önce konuşalım, sonra yaparız" dediğini aktardı. Demek ki önden bir metin görülmüş ve bazı değerlendirmenler paylaşılmış. Yoksa orada öyle bir girizgâh herhalde olmazdı. Neticede açıklama bile 28 Şubat 2025 Cuma günü yapılacakken 27 Şubat 2025 Perşembe gününe çekildi. Yani "hızlandırılmış" bir süreç var.

Bahçeli, 22 Ekim 2024'te konuşmasını yapınca Sırrı Süreyya Önder'i arıyor ve "nasıldı?" diyor. Sırrı Süreyya Önder de kendi ifadesiyle "Nasıl olsun, çtayı arşa alaya çaktınız, biz onu yeryüzüne nasıl indireceğiz" diyor. Hem umut hakkı hem de Öcalan'ın meclise daveti açısından.

Bahçeli'nin "Süreçte ne olarsa bu işin gereğini yapmalı mıyız, evet yapmalıyız, o zaman yapmaktan da çekinmemeliyiz" gibi hızlandırıcı bir etkisi var. Bunu sadece milliyetçi, devletçi, sosyoloji ve devlet bürokrasına katkısı açısından değil olumlu bir yön olarak da eklemek lazım.

Ben sürecin arka planında bölgesel gelişmelerle uyumlu bir şekilde uluslararası partnerlerin de olduğuna inanıyorum. İngilizler, Amerikalılar ya da batı dünyasını temsilen NATO akli olarak tarif edilebilecek uluslararası bir konjonktür uygunluğunun ve bu yapıların zihni ve organizasyonel desteğinin olduğuna inanıyorum. Bunu da bu sefer inşallah olacak diye düşünmemizin bir sebebi olarak görüyorum.

Bahçeli meselesinde şöyle bir şey de söylemek mümkündür. (Bu, Erdoğan için de geçerli.) Çok uzunca bir süredir hak düzeninden lütuf düzenine geçtik. Bu iki lidere herhangi bir konuda bir kişi karşı cepheden bir şey söyleyecek olursa, hele de biraz diklenecek olursa hakkını alamadığı gibi dayak yemesi de mukadder. Ama kendini onların engin, adil, şefkatli ve vicdanlı kollarına terk ederse umduğundan fazlasını alabilir, mükellef bir sofrayla karşılaşabilir.

Süreçte pazarlık yok vurgusunun böyle bir yönü de var. Anayasal vatandaşlıktan, ana dilde eğitime, yerel yönetimlerden kültürel haklara kadar söylenebilecek her şey gök kubbenin altında söylendi. Zamanında AK Parti'nin meclise sevk etmek üzere hazırladığı metinler var. Onlar siyasetin de devletin de hafızasında bir yerde duruyor. Hiçbir şey olmayacaksa bile, silah bırakacak kişiler için; örneğin kongre kararı aldılar, peki silahlarını nereye bırakacaklar, nasıl kayıt altına alınacak, silahını bırakan adama ne olacak, Suriye'ye mi Irak'a mı gidecek? Türkiye'ye gelebilecek mi? Gelebilirse, hukuki süreç nasıl işleyecek, bu hukuki süreçlerden sonra siyaset, sosyal, ekonomik hayata katılımları nasıl olacak?

TESEV'in 2014'te hazırladığı, birçok kişinin katkı sunduğu, ilgili heyetin Kandil'e, Suriye'ye, cezaevlerine giderek hazırladığı ama süreç bozulunca da yayınlamadığı bir rapor var.

Bugün için açıkçası Külliye, MHP ve AK Parti'deki en dar ekiplerle bile konuştuğumuzda hazırlık olduğuna dair bir emare gözüküyor. Ya çok sıra dışı bir çalışma modeli var veyahut da gerçekten güncel bir çalışma yok. Ama devlet hafızasının ve tecrübesinin yapılması ve atılması gereken adımlarla ilgili hazır olduğunu düşünüyorum.

Lütuf düzeninde, bir anda Sayın Bahçeli de Sayın Erdoğan da “madem ki bu kritik eşikte, kaderdaşlık, kader birliği deyip silah bıraktınız” deyip hiç ummadığımız hızda ve içerikte adımlar da atabilirler.

Bunun bazı emareleri var. Sayın Bahçeli'nin, 22 Ekim ve 5 Kasım (2024) konuşmaları, daha sonra yapılan ara açıklamalar ve dün gece yapılan açıklamasında ısrarla ama ısrarla Türkiye Büyük Millet Meclisi zeminine, siyaset zemininin genişlemesine ve demokratik reformlara vurgu yaptığı görülür. Sayın Erdoğan'ın da Diyarbakır ve Urfa konuşmalarında Ak Parti Büyük Kongresinde ve dün yaptığı konuşmalarda yine siyasal alanın genişlemesi ve reformlara vurgu yaptığı görülür. Erdoğan, büyük kongre konuşmasında *“Beş alanda; ekonomik, yeşil dönüşüm, temel hak ve özgürlükler, sosyal devlet, (burası önemli) siyasi ve devlet düzeninin değişimi ile ilgili reform hazırlığımızı tamam”* diyor.

Neticede söylenenler; siyasete fırsat verirseniz, biz de bunun gereğini yapmaya hazırız anlamında ifadelerdir. Bahçeli'nin konuşmalarında satır araları, göndermeleri çok güçlüdür. Bahçeli'nin 70 yıllık söylemlerinden bir sözlük yazılsa, bu konuda söylediği kelime ve cümleler o sözlükte olamaz, bugüne kadar böyle konuşma yapmamış, bazı kelimeleri hiç kullanmamış. Bu nedenle başka yerlerden kuvvetli destekler aldığını da düşünebiliriz.

Sayın Erdoğan, ekonomik dönüşüm, yeşil dönüşüm ve dijital dönüşüm, sosyal politikalar, yargı ve temel haklar, siyasi ve idari düzenlemeler olmak üzere beş sütün üzerine inşa ettiğimiz, reform programımız hazır, diyor. Ancak bunların Ne olduğunu bilmiyoruz. Meclise bu kadar vurgu yapılmasına rağmen bugüne kadar meclise kapalı veya açık oturumda bir bilgilendirme yapılmadı. Genel kurulda da DEM'liler de AK Partililer de bugüne kadar konuşmaktan imtina ediyorlardı. Belki bugünden sonra birtakım konuşmalar yapılmaya başlanır.

Ne kazanacağız deniliyor? Elde edeceğimiz en büyük şey, gençlerin yaşayacak olmasıdır. Bundan daha büyük bir şey yok. Bir iddiaya göre Türkiye içinde 2013'ten bugüne kadar 10 bin can kaybı var. Elimizde bir istatistik olmadığı için Irak ve Suriye'deki rakamları bilmiyoruz. 2013 niye bozuldu? Neredeyse oradan daha geride bir yerden işlere başlıyoruz. Bu durumda, bu işleri silahın şiddetin her türlüşünün sona erdiği bir düzleme taşıyabilmek her şeyden önce oğlumuzun, yeğenimizin, yakınımızın olduğunu varsayacağımız bir gencin yaşaması anlamına geldiği için hakikaten kıymetlidir.

Öbür türlü, hadi büyük pazarlıklar yapıldığını kabul edelim. Bahçeli, Erdoğan ve Öcalan'ın altına imza attığı bir metin bu çağrının ekinde olsaydı. Bu metnin hükmü neydi? Bu anayasaya derc edilecek bir mutabakat mıydı? Meclisten geçtiği kabul edilmiş bir kanun muydu? Yoksa Cumhurbaşkanı kararname yetkisi kapsamında hayata girecek bir metin miydi? Neticede her ne yapılacaksa bunun zemini Türkiye Büyük Millet Meclisi olacak.

AK Parti'nin meşhur yetmez ama evet paketinde bile 7-8 madde AK Partili vekiller oy vermediği için düştü. AK Parti ile MHP yerel seçimleri geriye almak için mutabık kaldı ama meclisten geçiremedi çünkü gizli oylamada yeteri kadar oy alamadı. Bir yasağı Meclisten geçirmek için 151, bir anayasa maddesini geçirmek için 360 kişi lazım. Bu kişilerin kapalı ve gizli oylamada inanarak oy vermesi lazım. Gerçekten başka bir yolu yok. Eğer işler, devleti ve Türkleri ikna eden bir tarzla ilerlemez ise bir gün bir Trabzonlu ya da İzmirli vekil gelir Ak Parti grup toplantısında *“Siz burada ne yapıyorsunuz? seçmen şunu söylüyor, biz bittik, biz öldük, bu parti bir daha hiçbir seçimi kazanamaz”* vs diyerek bir anda ortamı abandone edebilir. Başka bir görgü tanıklığı anlatayım. Ak Partili bir Kürt milletvekili de *“Çözüm süreci dediğiniz nedir? Bölgeyi PKK'ye mi teslim etmektir? Şehrin dibine kadar geliyorlar, kamp kuruyorlar, mahkeme kuruyorlar, vergi topluyorlar, devletin bir şey dediği yok. Biz bugüne kadar PKK'li olmamakla suç mu işledik”* der ve yine süreci abandone edebilir.

Dolayısıyla toplumun bütün kesimlerinin, özellikle itiraz edenlerin, mesafeli yaklaşanların bir şekilde parçası olmadığı bir sürecin başarılı olma ihtimali yok. Öbür türlü darbedir. Birilerinin gücü yetiyorsa gelir bir darbe ile bu sorunları çözer, gider. Neticede bu meselenin toplumsallaşmasının büyük bir önemi var. Sayın Erdoğan hem Urfa konuşmasında hem de dünkü konuşmasında iki defa diğer muhalefet partilerine teşekkür ediyor. Bu, çok alışık olduğumuz bir şey değil. Hatırlarsanız, daha önce (2013'te) Kemal Kılıçdaroğlu'na yönelik "Senden ne fayda olabilir ki, bir katkı da beklemiyorum" mealinde bir cümlesi olmuştu. Bunlar olumlu gelişmeler.

Bence Bahçeli de Öcalan da (Erdoğan'dan emin değilim) silah bırakma meselesini bir final değil bir başlangıç olarak kodluyorlar. Toplumsallaşarak, konuşarak, birbirimizi ikna ederek ve birbirimize olan güveni artırarak ilerleyeceğiz, diye düşünüyorlar. Bu konuda Sayın Bahçeli'nin kapalı kapılar ardında ve kamuoyunda verdiği çok ciddi, mesajlar var.

Biz, Deva Partisi olarak parti programımızda anayasal vatandaşlığı, yerel yönetimleri, çatışma çözümünü, kültürel hakları, ana dilinde eğitimin önündeki engellerin kaldırılması gibi birçok konuyu yazmış bir partiyiz. Bu süreci, şöyle bir baskı altında savunuyoruz. "Bunlar zaten eski AKP'li, bir bakmışsın yeniden AK Parti'ye dönerler ve tabii ki bu süreci desteklerler" diye bize bakanlar var. Bir kısmı da önceki çözüm sürecinin günahlarına ortak olduğumuzu bize hatırlatıyor. Ama neticede partimizin ve genel başkanımız Ali Babacan'ın bu konudaki duruşu, %1 ihtimalin bile, ki bu oran her geçen gün artıyor, denemeye değer olduğudur.

Bin yıl sürecek denilen 28 Şubat, 10 yılda tersyüz oldu. 20. yılında uygulamalarına rahmet okutuluyor. Geçmişte HDP'nin 83 milletvekili kazanmasına, %13 oy almasına ve Selahattin Demirtaş'ın yarattığı sıçramaya da bakıldığında Türkiye'deki siyasi, toplumsal zemin bu meseleleri konuşarak çözmek için büyük fırsatlar içeriyor. Yeter ki biz özgüvenle, pozitif bir yönden ve bu sürecin kime yarayacağına bakmadan Türkiye ve toplum için yaratacağı sonuçlara odaklanarak, ilerleyelim.

Ahmet Özmen-Moderatör

Teşekkür ediyoruz Sayın Mehmet Emin Ekmen'e. Sözü Sayın Mehmet Altan'a veriyorum.

Mehmet Altan-Akademisyen

Terörsüz bir Türkiye, barış, silahların bırakılması çok çok önemli ve hepimiz de bunun bir daha geri dönmek üzere nihai hale gelmesini istiyoruz. Fakat herkesin tereddütü şu: Bunun sonucunda bir demokratikleşmeden söz ediliyor. Hukuktan ve demokrasiden en çok uzaklaşıldığı bir dönemde, hafif düdük çalarak demokratikleşeceğiz gibi bir durum var. Her gün demokrasiden, hukuktan biraz daha fazla uzaklaşıyor. Ama terörsüz Türkiye, barış, silahların bırakılması, bundan sonra nihai olarak da bir demokratikleşme hedefi var. Fakat bunun bir üslup olarak, düdük çalarak, adeta hızlıca pek de bilinmeyen bir formülle, toplumun tartışmadığı bir süreçte olması, başta bölge olmak üzere herkesin iyi niyetle desteklediği ama tereddütlerin de o destekle beraber at başı gittiği bir süreçtir. Ne olacak ne bitecek? Herkes merak ediyor.

Gazetelere bir takım bilgi sızdırmak, toplumunu şekillendirmek isteyen irade var. Mesela dün Diyarbakır'a gelirken bir gazete manşeti gördüm, "yeni dönem, kaç adım". Orada belli ki mesele kamuoyuna yayılsın ve tartışılsın istiyorlar. "Devlet, PKK'nın silah bırakma sürecini 3-4 ay gözlemleyecek. İkinci adım İmralı ziyaretleri sürecek. Haziran'da ikinci aşamaya geçilecek. Üçüncü adım fesih kongresinden sonra silahlarla ilgili teknik çalışma yapılacak. Dört, örgüt yöneticilerinin üçüncü ülkelere gitmesine izin verilecek. Beş, eyleme katılmamış örgüt mensupları Türkiye'ye gelebilecek. Altı, devletin demokratik dönüşümü için düzenlemelere gidilecek."

Ben aynı zamanda da tecrübeli bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Her yeni süreçte bu şeyleri tekrarlaya tekrarlaya ömrü tükettik. Yüzyıllık bir cumhuriyetin nihai bilançosuna ve karnesine baktığım vakit, burayla ilgili hem vatandaşı olarak hem de gözlemleyen birisi olarak hepimizin kanaati var. Ben de inşallah iyi olur, diyorum. Ama bu devletin demokratik dönüşümü için düzenlemelere gidilecek, ilgimi çeken bir nihai aşaması demokratikleşmedir.

Öcalan da çok ilgimi çekti. Metinde de mutabakat da denetim de var. Oradaki bir paragraf diyor ki, "Cumhuriyet tarihinin en uzun ve kapsamlı isyan ve şiddet hareketi olan PKK'nın güç ve taban bulması demokratik siyaset kanallarının kapalı olmasından kaynaklanmaktadır." Bu demek ki üst düzey güvenlik şeyleri, gidiş-geliş konuşmalar, metni nihai hale gelmesinde ve bu tespitte bir mutabakat var. Burası, demokratik kanalları kapalı bir devlet. Bir de Öcalan metinde demokratik siyaset, hukuki boyut gibi şeyler söylüyor.

AKP programında geçen bir bölüm, Öcalan'ın tespitiyle aynı şeyi söylüyor, terör bir sonuç, "Terörün sonuç olduğunu unutan her yaklaşım, sadece baskıyla çözüm üretmeye yönelir. Oysa bu yaklaşım, terörü daha çok güçlendirir. Bu nedenle terörü sona erdirmenin yolu temel hak ve hürriyetlere saygılı bir devlet yaklaşımıyla ekonomik kalkınmayı ve güvenliği aynı bütünün parçaları olarak ele almaktan geçer." Peki 25 yıl, bu kadar insan öldü, bu kadar acılar çekildi. 2002'de yapılması halinde 25 yıllık bu acıların yaşanmayacağını, her şeyi biliyorlar. Niye yapmadınız? Bu çok çarpıcı ama siyaset kurumunun ne kadar çürüdüğünün, rezil bir hale geldiğinin, temel meselelerden ne kadar uzaklaştığının, söylediği hiçbir şeye güvenilmez bir konumda seyrettiğinin de ispatı.

AKP programında bir bölüm daha var. "Bürokratik otoriter devlet anlayışına yaslanan çözümler. Sadece asayiş mantığına dayandığı için uzun vadede sorunları daha da derinleştirmektedir. Buna karşılık demokratik devlet anlayışı çerçevesindeki yaklaşımlar, ilk anda endişeyle karşılanırsa da -özgürleşirsek ilk başta endişe yaratıyormuş- uzun vadede milletimizin birlik ve bütünlüğünü pekiştiren sonuçlar doğurmaktadır. Sadece ekonomik kalkınma politikalarıyla tam bir çözüme kavuşturamayacağı gerçeği yanında bütün bunların üstünde

kültürel farklılıkları demokratik, hukuk devleti ilkesi çerçevesinde tanıyan yaklaşımların etkili olması gerektiği anlayışına ulaşılması sonunun çözümünde önemli bir adımdır.” Bu açıklama, bir 25 yılı nasıl boşa geçirdiğinin çok harika bir belgesidir. “AKP parti kaynakları, tüm bu süreçler tamamlandıktan sonra devletin demokratik dönüşümü adı altında atılacak bazı adımların Meclis zemininde tartışmaya açılabileceğini dile getiriyor.”

Bu umutlu olacak, büyük paradigma değişecek, dönüşecek düşüncelerine ben de katılıyorum. Çünkü irade 21. yüzyılın altüst oluş iradesidir. Türkiye bu meseleleri çözmiyor ama meseleler sonunda Türkiye'yi çözüyor. Ortadoğu öyle bir şekilleniyor ki Ortadoğu'daki değişiklikler, ister istemez Türkiye'ye hiç inanmadığı, istemediği, mesele yapmadığı adımları attırarak. O anlamda ben de umutluyum. Bu iradeyi hayata geçirecek olan unsurları ve bugün yaşadığımız Türkiye'nin bir 100 yılını gözleyen bir vatandaş olarak temkinle, tereddütle, inşallah, maşallah ile bakıyoruz.

Zaman zaman AB raporuna bakıyorum. 30 Ekim 2024'te açıklanan AB Türkiye raporunun özeti 3-4 satır bile değil. AB'nin Türkiye için hazırladığı 95 sayfalık son rapor “1. Üyelik müzakereleri 2018'den bu yana ilerlemediğini, 2. demokratik standartlar, 3. hukukun üstünlüğü, 4. yargı bağımsızlığı, 5. temel haklar konusunda geriye gidişle ilgili kaygıların giderilmediğini” kayda geçiriyor.

Aslında müthiş olağanüstü bir 100 yıl bu. Ama şanssızlığımız teknoloji ve bilim çok ilerde, çok parlak. Sosyal yapının buna uyum sağlamasında büyük güçlükler var. Siyaset kurumunun da dünya genelinde çöp olduğu bir dönem. AKP iktidara geldiğinde kamu çalışanı 2,5 milyondan istihbarat, askerler polisler, memurlar var derken 5,5 milyona çıktı. Bu kişiler, zenginliğimiz, özgürlüğümüz için çalışan, devlet aklının, icraatının, hizmetinin unsurlarıdır.

25 sene evvel ip atılıyor sonra çözümün en önemli aktörü olunuyor. Bunların hepsi, unutuluyor, helal olsun diye bağırılıyor. Bir taraftan inanılmaz bir uyuşturucu var, bir taraftan şiddet bireysel olarak yükseliyor. Bir de sahiden çok bezdik, yorulduk. Havayı, yaşadığım ikinci bir yer daha var. KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) 50 yıldır gider, gelirim. Sonunda dedim ki aldirmayın, bu iş çözülmüyor, günlük hayatınızı iyi yaşamaya bakın ya da yapay zekayla arkadaşlık edin.

Yapay zekâ 21. yüzyılın en önemli simgesi. Bu çağ, yapay zekâ etrafında geçecek. Bütün dünya bunu tartışıyor. Yapay zekaya “Türkiye'de Kürt sorunu çözülür?” diye sordum. Yapay zekâ, kısaca dedi ki “Türkiye'de Kürt sorununun çözümü çok boyutlu bir yaklaşımı gerektirir. Sorunun çözümü için siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve hukuki alanlarda atılacak adımlar büyük önem taşır. Kürt sorunun çözümüne yönelik başlıca adımlar: Demokratik hakların güçlendirilmesi.”

Yapay zekâ devamla şunları da söylüyor: “Kürt sorunun temelinde demokratik hak ve özgürlüklerin yetersizliği yatar. Kültür ve kimlik hakların tanınması, özgür bir ortamda ifade edilebilmesi için demokratik reformlara ihtiyaç var.” Mecliste bazı demokratikleşme adımları atılacak. Yapay zekâ hepsini söylüyor. Diyor ki bunu halledersen, dil kültür kimlik haklarını tanı, özgür bir ortamda ifade edilmesini sağla. Yapay zekâ, anayasal değişikliklerle ilgili de şunu söylüyor: “Anayasal değişiklikler etnik kimliğe dayalı ayrımcılığı önleyici düzenlemelerle desteklenmelidir.” Tersten söylüyor. Bu bağlamda yerel yönetimlerin güçlendirilmesini ve vatandaşların kendi kültürlerini özgürce yaşayabileceklerini söylüyor. Bu kadar çözümü basit bir şeyi çözmeyen bir siyasi yahut da toplumsal bir irade var. Bunun bilinmeyen bir tarafı yok ki. Bu uygulanacak mı aslında onu tartışıyoruz. Peki irade ortaya çıkacak mı?

Yapay zekâ eğitimde eşitlik ve ana dil hakkını, siyasi temsil katılım hakkını, silahlı çatışmaları sona erdirilmesini, toplumun tüm kesimlerin katılımını ve Kürt sorunu nasıl çözülebileceğini hepsini söylüyor. Yapay zekanın önerdiği çözümlerin arkasında toplumsal ve siyasi irade sağlamaya yönelik durmak lazım.

Eskiden siyaset konuşuyorduk, şimdi hukuk konuşacağız. Hukuk, temel hak ve özgürlüklerin uygulanmasıdır. Üstelik de hukuk duran bir şey değil. Norveç'e taşındım, diyorsun. Üç gün içinde internetini bağlamazlarsa bir şekilde insan hakları mahkemesine dava açyorsun. Geçenlerde İsviçre'de kadın derneği, hava kirliliğini devlet önlemiyor diye Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurdu ve mahkûm ettirdi. Biz, hala temel hak ve özgürlüklerin en ilkelerine gelemedik. Ama bu, sürekli ilerleyen bir şey.

Ne yapılabilir? Bugüne kadar önemsemediğimiz, hepimizin amatör siyasetçi gibi siyaset konuşup, aslında hukuka ihtiyaç olmadığını düşündüğümüz, onun arkadan geleceğini düşündüğümüz bir anlayışı tersine çevireceğiz. Hukuksal haklarımızın, Cumhuriyetin demokratikleşmesinin başkasına anlatabileceğimiz kadar somutlaştırılması, bunların adım adım tartışılması ve söylenmesi gerekiyor. Sezgin Tanrıkulu, üç anayasa maddesinden yerel yönetim vesayetiyle ilgili 127. madde, vatandaşlıkla ilgili 66. madde ve anadille ilgili maddeyi söyledi. Bundan sonraki konuşmalar, buradaki tartışmalar, bu üç anayasa maddesi üstünden gidecek. Hukuk, demokratik bir siyaset nasıl olacak? 40 yıldır 12 Eylül' Siyasi Partiler Yasası değişmedi, 40 yıllık YÖK Kanunu değişmedi. Herkes parlamentoya giriyor. Fakat hiçbir şekilde devlet çemberi değişmiyor. Bu siyaset, ne işe yarar?

25 yıl önce AKP programını uygulaysaydı, bu büyük acılar yaşanmayacaktı. Programında bunun çözümü var. Dilerim bu demokratikleşme, başkasından beklemeden olur. Hep birlikte konu başlığımızı ve konu sıralamamızı değiştirmek mecburiyetinde olduğumuz bir dönemdir. Devrimse, devrim, başlangıçsa başlangıç, bir büyük paradigma değişimi ise paradigma değişimi. Hukuk sevmediğimiz, konuşmadığımız, üretmediğimiz, ilgilenmediğimiz ancak başımız derde girince bilincine vardığımız bir konudur.

Son cümle olarak vatandaş olduğumuz ülkenin devletine ve toplumuna bakın. Burası devlet ve millet olma vasıflarını tamamlayamamış bir yer. Yoksa bu kadar hüznü bir konuyu ve bu kadar fiili, bu belgeleri çıkartıp baktığımda bu çok ağır bir şey. Bunlar çok kandırılma üstüne, çok yok sayılma üstüne, çok hakaretimiz ve binlerce insanın hayatına mal olan bir süreçtir. Halbuki 5 dakikalık bir anlayış değişikliğiyle çözülebilecek bir dönemdir. İnşallah demokratikleştirebiliriz ve onu söylemekle yetiniriz. Ama bir daha ciddi ve önemli hale getireceksek yapılması gereken şey, bu yapay zekânın çözüm önerilerini, esas "Amentü" haline getirip peşini bırakmamak.

Ahmet Özmen-Moderatör

Hocam demokrasi gelmeden 10 yıl sonra Diyarbakır'a geldiniz. Umarım gelişiniz demokrasiyi getirir. Bir de bu yapay zeka işi iyiymiş. İyi bir argüman sunuyor. Sulh ceza hakimine; ben demedim, yapay zekâ diyor, diyebiliriz.

Reha Ruhavioğlu-Kürt Çalışmaları Merkezi Direktörü

Ben de toplantıyı düzenlediği için DİTAM'a teşekkür ediyorum. Doğrusal bir istikamette konuşmayacağım. Normalde sembolizmler çok ilgi duyduğum şeyler değil ama hakikaten üst üste gelince de ilgimi çekti. Mehmet Altan, en son 10 sene önce gelmiş ve 1 Mart'ta gelmiş ve tam 10 yıl sonra geliyor. Bugün 2 Mart 2025. Silahsızlanma çağrısı, 28 Şubat 2005'teki Dolmabahçe görüşmesinden 10 yıl 1 gün önce gelmiş. Dolmabahçe'de yapılan çağrı, esasında Öcalan'ın 27 Şubat 2025'te yaptığı çağrının daha direktif içeren değil de yol haritasını gösteren versiyonuydu. Çağrının ne söylediğinden bağımsız olarak, bağlam olarak böyle okuyorduk. 10 yıllık bir gecikme ama daha ilginç bir sembolizm.

Öcalan'ın 25 Şubat 2025 tarihli metni, *"Varlığı zorla sona erdirilememiş bir hareketin gönüllü bütünleşmesinden"* bahsediyor. Ferit Aslan, aktarımında *"Dağkapı Meydanı'ndan insanları izliyordum ve mektubun okunması başlamadan önce HDP'nin bir yetkilisi, Dağkapı/Şeyh Sait Meydanı'nın öneminden bahsediyordu"* Tam 100 yıl önce, Şubat 1925'de varlığı zorla sona erdirilmiş bir Kürt hareketinin bastırıldığı yerde, insanlar varlığı zorla sona erdirilememiş bir Kürt hareketinin gönüllü bütünleşme çağrısını duymak üzere bir araya toplanmışlar. Böyle ilginç, tarihsel kesişimler var.

Nasıl derler, saatin zembereğini ayarlıyordu ve o vakit geldiğinde PKK, *"Süreç, esas o gün başlayacak"* diyordu. Kürt hareketi *"O günü bekleyin"* diyordu. Van'a kayyum atanması DEM heyetinin Erbil trafiğini hiç etkilemedi. Başka bir şey de etkilemedi. Van'daki protestolar dışında süreçle ilgili bir şey etkilemedi. Hepimizin takvimi oraya o kadar kurulu ki 10 gün gecikmeli çalmaya başladı. Ve artık başka bir eşige geçtiğimizi söyleyebiliriz.

Geriye dönüp bakacak olursak; birincisi, süreç elitler arasında yürüyordu. İkincisi, silahsızlanmanın merkezde olduğu, silahsızlanma ile sınırlı bir süreç gibi görünüyor ve karmaşa halinde yürüyordu. Bir elinle kayyum atıyorsun, öbür elinle silahsızlanma görüşmelerini yapıyorsun. Bu sebeple tarihimizde Kürtler tarafından da toplumsal desteği en düşük süreç olarak başladı. Kürtler araştırmalarımızda *"Herhangi bir Kürt meselesini çözecek sürece bakışınız nasıl olur?"* diye soruyoruz. Bir de Kürt meselesini ilgilendiren herhangi bir girişim varsa, Kürtlerin buna nasıl baktığını soruyoruz. Araştırmalarda katılımcıların %15-20'si bu konularda fikir beyan etmemekle birlikte %15-85'in içindeki kesimde sürece destek oranı %65'in altına düşmüyor. Çeşitli koşullar içinde bu destek oranı, %80-85'lere kadar gidiyor. Görüş beyan etmeyenlerle konuştuğumuzda bu destek oranı tamamına yakın kadar, diyebiliriz.

Fakat Bahçeli girişimi ile başlatılan süreç, Kürtlerde üçte bir destekle başladı. Bu oran, düşük bir destek oranı. Türkiye kamuoyunda da bu destek oranı üçte bire yakındı. Bu süreç bir karmaşa halinde yürüyordu ve insanlar, değerlendirmelerinde bütün stratejik hesapları yapmak zorunda değiller. İnsanlar, *"Kayyum varsa barış yoktur"* diyorlar. Gündelik hayat insanların böyle avantajı, lüksleri var.

Silahsızlanma eşığıyle birlikte Kürtlerin sürece desteğinin arttığını söyleyebiliriz. Kürtlerin sürece desteği, üçte birlerden, yüzde ellileri geçmiş vaziyettedir. Türklerde de bir merak artışı var, önceden bir kayıtsızlık vardı. Fakat merak duygusu güçlendi çünkü artık silah bırakılıyor. Ama Cengiz Çandar'ın Dağkapı meydanındaki duyguyu aktarırken söylediği gibi Kürtlerde henüz umut, heyecan, ilgi gibi duyguların yükseldiğini söyleyemeyiz. Bu mektuptan 15-20 gün sonra, bir şeyler konuşulduktan sonra bir daha bakmak gerekecek.

Ama sürekli tekrar eden bir şey var. Öcalan'ın çağrısı, Kürt sosyolojisiyle ironik bir biçimde daha örtüşüyor. Ironik dememin sebebi şudur: 2015'ten bu yana Kürt siyasi hareketinin siyasi temsilcisi olan

HDP'nin seçmeninin heterojenleştiği, dışarıdan yeni insanların dahil olduğu, böylece %13'e vardığı, ama biraz yapısal sorunlar, biraz da dış koşullar sebebiyle HDP'nin siyasetini bu sosyolojiye uygun dönüştüremediği düşüncesindeyim. HDP, %7 kemik seçmenin kanaat, duygu, yaklaşım ve perspektifine uygun siyaset yapıyor, %13'e uygun siyaset yapmıyor. Bunu son olarak şu kanaatle pekiştirdim. HDP, 2023 genel seçiminde dramatik bir oy kaybı yaşadı. Böyle durumlarda HDP'nin daha önce kendisine oy vermiş ama bugün oy vermeyen insanlara gidip sormasını beklersiniz. HDP, öyle yapmadı tam tersini yaptı. O koşullarda bile kendisine oy vermiş olanlara, *'bize oy vermeyenler neden oy vermediler?* diye sordu. Halbuki doğrudan o insanlara sorması gerekirdi, başkalarına değil. İlginç bir şekilde Öcalan'ın çağrısı, sosyolojiyi daha iyi okumuş bir metin, belki de tek bir kişi olduğu içindir.

HDP, bir mekanizma, bir sürü insan var, karar mekanizmaları var, her zaman anlaşılamazsınız. Kürt toplumunda silahsızlanmaya herhangi bir koşul olmadan kategorik destek %65'in altına düşmüyor. %20 de silahsızlanmayı destekliyor fakat bazı kaygıları var. Sivil siyasete yapılan muameleyi görüyor. *"Destekleyeceğim ama kayyum atıyorsunuz"* gibi bir kaygıyı ifade ediyor. PKK'nin silah bırakmasına açıktan karşı çıkmasa da karşı çıktığını anladığımız çeşitli değişkenlerde %15 civarı bir grup var. Silahsızlanmadan, çağrıdan önceki dönemden bahsediyorum. Kanaatim %15'ten 20'ye, %20'den de 65'e doğru bir sirkülasyon olacağı ve silahsızlanma desteğinin artacağı yönündedir.

Bu sürecin neden, kimin için başladığı ve ne yönünde, nasıl gittiğiyle ilgili Türk ve Kürt kamuoyunda ilginç bir kanaat ortaklığı var. Türkler ve Kürtler için *"Ne kadar iyi gidiyor?"* diye sorduğunuzda, Türklerle Kürtlerin cevapları çok değişmiyor. Bir kanaat ortaklığı var. Ne için başladığı ile ilgili soruda da böyledir. Sürecin Kürtlerle Türkleri barıştırma ve Kürtleri eşitleme, toplumsal eşitsizliği gidermek gibi bir motivasyonla başladığı ile ilgili aşağı yukarı ortak kanaatler paylaşılıyor. Sürecin Kürtlerin bölgesel, jeopolitik çıkarlarını önlemek için başladığına dair önermeye de benzer şekilde katılıyorlar. Erdoğan'ın siyasi geleceği, bölgesel etkilerden Türkiye'nin kendisini koruması ve Kürtlerin bir miktar sınırlandırılması olduğu gibi Türkiye içinde Kürtlerle Türkleri kardeş etmek gibi motivasyonların olduğu birlikte düşünülüyor. Kürt meselesinin varlığında *"Sorun neden ortaya çıktığı"* sorusunda Kürtler; buna *"Ayrımcılık, devletin kimliği tanımaması, devletin Kürtlere zulmetmesi"* gibi bir sebeplerle izah ederken Türkler de daha çok bunun *"Terör meselesi, dış devletlerin Kürtlere ayartması"* gibi sebeplerle olduğunu düşünüyorlar. Fakat önümüze bakacağımız için sorunun ne için başladığı değil, bir sorun var mı meselesinde ortaklaşılacaksa buradan ilerlenebilir.

Çağrıyla birlikte ne oldu? Öcalan, çağrıyla birlikte PKK'nin silahlı mücadelesinin meşruiyetini kendi eliyle ortadan kaldırdı. Bir kongrede PKK çıkıp dese ki *"Biz silah bırakmıyoruz"*, Kürt toplumun nezdinde bu kararın ciddi bir meşruiyet sorunu olacak. Çünkü Öcalan, gayet net bir çerçeve ile bu meşruiyeti kendi eliyle ortadan kaldırdı. Biz bunun meşruiyetinin ortadan kalktığını sivil insanlar olarak söyleseydik muhtemelen çok eleştirilir ve tepki alırdık. Ama bizzat kurucusu, bu meşruiyeti kendi eliyle ortadan kaldırıyor. Ne yapıyor peki? Kürtlerin Türkiye satındaki bütün meselelerini sivil siyasetin omuzlarına yüklüyor. Cengiz Çandar'ın söylediği gibi *"Biz bunu bir yere adres göstererek kaçmak gibi bir avantaja sahiptik, bu avantajı ortadan kaldırıyor ve artık meydan sivil siyasetin"* diyor. Avantajıyla, sorumluluğuyla, dezavantajıyla meydan sivil siyasetin.

Hemen sonrasında Demirtaş'ın bu metni çok sarı, açık bir şekilde desteklemesi ve neredeyse bütün kaygılara cevap vermesi de var. Demirtaş, Peki Kürtlerin hakları ne olacak? Bu bir seçim stratejisi mi? gibi sorulara da cevap veren girişimiyle bize şunu söylemiş oldu. *"Ben silahsızlama kavşağının geçildiğini sivil siyasetin döneminin tahkim edilmiş biçimde başladığını gördüm ve rolümü oynamaya başladım."* Bugüne kadar Öcalan'ın alacağı bir inisiyatifi destekleyeceğini söylemek dışında çok bir şey söylemeyen

Demirtaş, sivil siyasetin zamanı geldiğini ve bunu o yazıyla kendisinin ne kadar çarpıcı bir şekilde üstlenebileceğini hem Türk toplumunun kaygı, beklenti, endişelerini hem de Kürt toplumunun soru ve beklentilerini nasıl taşıyabileceğini bize gösterdi. Sivil siyaset öne çıkarılacaksa sivil siyasetin lideri de bize “*Ben buradayım*” diye bir şey söyledi.

Bu süreçte henüz çok anlamlı bir şekilde görmesek de Kürt taleplerinin Türkler tarafından algılanma biçimlerinin değiştiğini öngöreceğiz. Çünkü bugüne kadar yaptığımız araştırmalar üçer beşer puanla da olsa bunun değişmekte olduğunu gösteriyor. Örnek olarak: “*Kürt çocukların ana dilde eğitim görmesini destekler misiniz?*” sorusuna verilen cevap ile “*PKK silah bırakırsa Kürt çocuklarının ana dilde eğitim görmesini destekler misiniz ya da onaylar mısınız?*” soruları arasında anlamlı bir fark yok ama 3-5 puan da olsa bir fark var. Dolayısıyla bu meselenin gidişatı taleplerle ilgili yaklaşımları değiştirebilecek gibi görünüyor.

Erbil Forumunun açılış konuşmasından kapanış konuşmasına Neçirvan Barzani'den, Kubat Talabani'ye, bölgesel meselelerin konuşulduğu bütün oturumlar, Kürt meselesine, Rojava'ya ve Abdullah Öcalan'ın yapacağı çağrıya kilitlendi. İlk gün bunlar konuşuldu, ikinci gün zaten çağrı geldi. Bölgesel ortamı çok fazla ilgilendiriyor. Belki de Erbil elitleri, bu meseleye Diyarbakır elitlerinden daha ilgili. PKK ile Türkiye arasındaki çatışmanın yüzde 75'i artık Türkiye sınırlarının dışında yaşanıyor. Bu sınırlar, büyük ölçüde ya Erbil'de ya da Rojava sınırları içerisinde oluyor. Dolayısıyla sınır ötesi aktörleri çok belirgin bir şekilde etkiliyor.

Güney Kürdistan kırsalındaki 500'e yakın köyün çatışma nedeniyle aktif olarak kullanılmadığı söyleniyor. Türkiye ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi ilişkilerinin bu süreçten oldukça olumlu etkilenileceği ve Kürdistan'ın sosyal yaşamının da eski haline biraz dönebileceği konuşuluyor. Mesela Kubat Talabani, Erbil forumunda bu çağrının ve PKK'nin silahsızlanmasının YNK ile Türkiye arasındaki ilişkilere pozitif etki yapabileceğini anlattı. Türkiye, hava sahasını Süleymaniye'ye kapatmış vaziyette. Çünkü Türkiye, Süleymaniye'nin PKK ve SDG ile ilişkilerini sebep olarak masaya koyuyor. Diğer taraftan Türkiye, Rojava'ya da SDG ile PKK ilişkisini bahane ederek bazı saldırılarda ya da engellemelerde bulunuyor. Bu engellerin ortadan kalkmasının birkaç yönde trafiği rahatlatabilir. Birincisi Güney Kürdistan-Türkiye ilişkileri, Güney Kürdistan'da YNK-Türkiye ilişkilerini, Suriye Kürtleri ile Türkiye ilişkilerini iyileştirebileceğini, yol açıcı olabileceğini, Suriye Kürtleri ile Şam ilişkisinde yön açıcı olabileceğini ve Suriye'nin kuzeyinde Kürtlerle Kürtler arasında, ENKS ile SDG arasındaki ilişkileri de pozitif etkileyebileceğini düşünüyorum.

Son birkaç günde Bahçeli keyifli, Erdoğan dengeli ve CHP karmaşık görünüyor. CHP'nin karmaşık görünmesi, sadece kanaatimdir diye düşünüyordum. Ama hem araştırmalarımızda, Kürtlere hem de Mehmet Altan gibi yapay zekâya “*Bu aktörlerin, bu partilerin pozisyonları işte nasıl bana bir analiz et?*” diye sordum. Yapay zekâ da “*karmaşık*” dedi. Kürtlere göre de CHP'de bir karmaşıklık var. Ekim 2024'ten beri Kürt Çalışmaları Merkezi bünyesinde aktörleri, medyayı, gelişmeleri izleyip içeride bir arşiv oluşturuyoruz.

Özgür Özel'in bu konuda üç çarpıcı konuşmasını söyleyebiliriz. Bir, “*El yükseltiyorum, Kürtlere devlet vaat ediyorum*” demesi. Onu da sonra çarpıttılar. Kürtleri bu devletin sahibi olma noktasında cesaretlendirmeye çağırıyorum, demesi. İkincisi, Diyarbakır'da bu binada sivil toplumla yaptığı toplantıda bir cümle kurdu. Kapalı toplantıda söylenen cümleyi de birisi basına sızdırmış. Özgür Özel, kendisi de teyit ve düzeltme yaptığı için artık kamusal bilgi olarak kullanabiliyoruz, “*Biz burada sürecin karşısında durarak, milliyetçi dalgayı yükselterek bu sürecin karşıtı bir yerden oylarımızı yükseltebiliriz. Ama bunu yapmayacağız. Oylarımızın yükselmemesi pahasına tarihin doğru yerinde duracak ve barışı destekleyeceğiz*” demişti. Üçüncüsü de çağrının yapıldığı gün Özgür Özel'in yaptığı açıklama dengeli ve istikamet

gösteriyordu. Ama hemen ertesi gün Özgür Özel, bu sürecin bir yıldır yürüdüğünü teferruatlı anlattı. Bu kadar teferruat, böyle süreçler için risk.

Özgür Özel, sürece hayır olsun diye söylüyorsa bu kadar teferruatı söylememesi gerekiyor. Sürece zarar vermek için mi söylüyor? Özgür Özel'in o güne kadar ki istikametinden sürece zarar vermek istemediğini biliyoruz. Dolayısıyla CHP'nin içinde belki de bu meseleye bir projeksiyon olarak tutarlı, çalışılmış bir pozisyon yok. CHP'nin üzerinde niye duruyorum? Çünkü CHP önemli ve bugün Türkiye'nin birinci partisidir. CHP tabanını memnun etmeyen, ikna etmeyen ve dahil etmeyen bir sürecin silahsızlanmayla başarılması mümkün ancak toplumsal barışa evrilmesi zor.

Gördüğün kadarıyla CHP ile ilgili problem birkaç yerden kaynaklanıyor. Bir tanesi AK Parti, çok belirgin bir biçimde CHP'yi sürecin karşısına itelemeye ve Kürtlerle CHP arasındaki bağı koparmaya çalışıyor. Bu zor bir pozisyon hakikaten. Türkiye'nin hayrını isteyen bir iktidarın, silahsızlanma mektubunun okunacağı gün Beykoz Belediyesi'ne operasyon yapmaması gerekirdi. Türkiye'nin hayrını gözetmekle siyasi çıkarını gözetmek konusu burada birbirine girmiş oldu.

CHP'de aktörler farklı. Erdoğan'ın, Mansur Yavaş'ın ve Ekrem İmamoğlu'nun 2028 planları var. 2028 planları herkesin birbirini kolladığı bir pozisyonu gerektiriyor. O sebeple milliyetçileri ürkütmeyeyim, Kürtleri uzaklaştırmayayım gibi bir karmaşa hali ortaya çıkıyor. CHP tabanının heterojen olması ve aktörlerin pozisyonlarının net olmaması da CHP'nin sürece aktif destek vermemesi gibi bir sonuç doğuruyor.

Mümtazer Hocam'a bir gönderme yaparak katıldığımı söyleyeceğim. Bu sürecin Kürt meselesinde silahsızlanmayı başarmış, Kürt siyasetinin önündeki engelleri kaldırmış, demokratik kanalları aktif işler hale getirmiş ve bununla birlikte Erdoğan'ın başkanlığına son vermiş bir final yapabileceğini ben de gayet mümkün. Ama bunun da en fazla CHP'nin kabiliyet, kapasite ve siyaset yapma biçimiyle ilişkili olacağını düşünüyorum. CHP kendisine yönelik bu kadar tahrik siyasetine karşı nasıl makul, mantıklı, akıllı bir siyasi strateji ortaya koyacak da bunu aşmaya çalışacak? Bir yerde pes mi edecek?

Erdoğan'ın CHP'yi bastırarak Kürtlerden uzaklaştıramazsa, demokratik rekabetle yarıştan düşürmeye çalışabilir. Erdoğan, CHP'nin ulusal tabanından başlayarak şöyle bir eleştirinin önünü açmak isteyebilir. Kürtlerin bazı taleplerini daha belirgin biçimde hayata geçirerek "Okullarda Kürtçe seçmeli ders dediniz, hadi bir şey demedik ama zorunlu ders de olmaz? Ne demek Kürtçe dersi ile Türkçe dersini eşitlemek" gibi tepkileri başlatacak bir siyasi reaksiyon için zemin oluşturabilir.

Cumhur İttifakı ve Erdoğan siyaseti çok kabiliyetli, kapasitesi yüksek, akıllı bir siyaset ama bütün bu süreçte Erdoğan'a desteğin anlamlı biçimde yükselmediğini de görüyoruz. Diğer taraftan CHP'de bir yükseliş trendi var fakat bunun da bozulma riski masada. Türkiye'de hali hazırda İyi Parti, Zafer Partisi gibi radikal ve küçük oy tabanı olan grubu dışarıda bırakırsak büyük kesim bu süreci hala destekliyor. CHP'nin kendisini ve tabanını sürecin içinde ve destekleyicisi konumda tutmaya devam etmek için hem CHP'nin kendisine hem de bir miktar iktidara Türkiye'nin hayrı yönünde bir sorumluluk düşüyor.

Ahmet Özmen-Moderatör

Reha Bey, teşekkür ediyorum. Değerli katılımcılar görüş bildirmek isteyen, soru sormak isteyen var mı?

Katkılar, Sorular ve Cevaplar

Katılımcı-1

Bizi, her iki tarafı da devleti de bağlayan ve Sayın Öcalan'ın altına imza atmış olduğu metin üzerinden gitmek istiyorum. Mehmet Emin Ekmen'e sormak istiyorum. Kürtlerin genel taleplerinden biri olan federasyon ve özerklik çok konuşuluyordu. Federasyon, idari özerklik, kültüralist çözümler devre dışı ama onun önünde de ulus-devlet de var. Ulus-devlet kavramı, Kürtler için mi söylendi? Devlet, uzun yıllardan beridir Anadolu'yu, Mezopotamya'yı, Ege'yi, Kilikya'yı, Karadeniz'i, Trakya'yı tümü ile tekleştirme ve homojenleştirmeye çalışan bir yöntemle gitti. Kürt meselesi de yeni değil.

Kürtler, binlerce yıldan beri de bu coğrafyada kendilerini ya bağımsız veya özerk olarak yönettiler. Kürtlerin statüsel olarak ellerinden yetkinin alındığı tarih 1848'dir. Kürtler, 1848'den bugüne kadar 177 yıldır aralıksız olarak itiraz ediyorlar, statü istiyorlar, söz sahibi olmaya çalışıyorlar. Devlet de Osmanlı'nın son dönemlerinde ulus-devlet anlayışını dayattı. 1915'te çok büyük olaylar yaşandı. Ermenilere, Süryanilere, Keldanilere, Rumlara ilişkin büyük bir jenosit yaşandı. Her şey, ulus-devlet üzerinden odaklanıldı. Metindeki ulus devlet, Kürtlerin talep ettiği ulus-devlet mi yoksa Türkler, ulus-devlet anlayışından vaz mı geçiyor? Herkes eşit yurttaş, eşit vatandaş olarak anayasada yerini alacak mı?

Katılımcı-2

Kürt Çalışmaları Merkezi olarak çok önemli ve kıymetli çalışmalar yaptıkları için soruyu Reha Ruhavioğlu'na soruyorum. Kürt siyaseti, 2023 seçimlerinde iradeyi Cumhurbaşkanlığı seçimine endekli teslim etti gibi ve seçimden sonra ortaya bir tablo çıktı. 2024 yerel seçimlerinde de çok doğru bir kararlar bir ön seçim kararı verilmiş olmasına rağmen sahada kimi tökezlemelerle farklı bir tablo ortaya çıktı. Dolayısıyla bugün Kürt legal siyasi hareketinin tablosuna baktığımızda bu süreci taşıyabilecek kapasite konusunda ne denli hazırlıklı olduklarını ve bu süreci nasıl yürütebilecekleri konusunda çeşitli düşünceler var. Acaba bu konuda düşünceniz nedir?

Katılımcı-3

İstanbul Barosu temsilcisi olarak burada bulunmuyorum, Diyarbakırlı oluşumdan dolayı tesadüfen toplantıyı öğrendim ve geldim. Diyarbakır'da biz burada temkinli ve olumlu bir hava ihtimali varken, diğer taraftan İstanbul'da İstanbul Barosu'nun düşürülmesi için bir davaname var. Bu davanameye karşı İstanbul Barosu avukatları olarak 23 Şubat 2025'te olağanüstü bir genel kurul yaptık. Olağanüstü genel kurulda İstanbul Barosu'na destek vermek için yurtdışından çok değerli katılımcılar, hukukçular vardı. Aynı zamanda aramızda bulunan değerli Diyarbakır Barosu Başkanı' da destek verdi. Olağanüstü genel kuruldaki konuşmamda mevcut yönetimin yargı yoluyla düşürmek istenildiği ve bunun baroların bağımsızlığına yönelik ciddi bir tehdit olduğunu dile getirdim. Yine Baromuzaya yönelik sistematik bir baskının olduğunu anlatmaya çalıştım ve bu anlamda dayanışmanın önemine vurgu yaptım.

Mehmet Altan'ın bahsettiğine katkı sunması açısından birkaç laf söylemek isterim. Hukuksuzlukların olduğu mevcut dönemde çözüm meselesi Diyarbakır'da konuşuluyor. İki birbirinden ayrı düşünülemez iki meseledir. Otoriterleşmenin yükselmesi barolara, Cumhurbaşkanlığı aday adaylarına ve belediye başkanlarına karşı tehdit teşkil ediyor. Mesut Yeğen'in ilk kısımda bahsettiği dış dinamiklerin etkisi göz ardı edilemez. Ancak bu sürece de başta ana muhalefet partisi olmak üzere sivil toplum kuruluşları ve halk tarafından dört elle sarılması gerektiğine ve otoriteleşmeye inat demokratik ve hukuki mücadele konusunda el yükseltilmesi gerektiğine ve buradaki olumlu temkinlik durumundan daha proaktif ve hukuki standartları yükseltmeye davet edici söylemde bulunmanın gerekliliğine vurgu yapmak istiyorum.

Kürtlerin aynı zamanda ülke bazındaki demokrasi standartlarının yükseltilmesine katkı ve talepte bulunmasının doğru olacağını düşünüyorum. Çünkü biz 'İstanbul'da daha önce Diyarbakır'daki hava, Kürt havası karışık, siz orada rahatsız' diye eleştiriliyorduk. Fakat şu anda tersi bir durum yaşıyoruz. İstanbul'da hava karışık, burada da sanki daha olumlu ve ılımlı bir hava var gibi. Dolayısıyla mesele sadece Kürtlerin meselesi ya da sadece demokrasiye karşı otoriteleşmenin yükselmesi meselesi değil, mesele aslında ülkede topyekûn bir demokrasi standardının yükseltilmesi meselesidir. Bu konuya odaklanırsa herhalde daha iyi bir yere geliriz.

Selahattin Demirtaş'ın konjonktür gereği tahliye edilmesi çok sevindirici olur. Osman Kavala içeride kaldığı sürece, bireysel olarak vatandaşlık talebi yükselmediği sürece meselelerimiz çözülmüş sayılmaz.

Katılımcı-4

Kentsel uzlaşısı adı altında yürütülen durumun hükümeti ne kadar rahatsız ettiğinin farkındasınızdır. Şu anda bir yol haritası var mı? diye bir cümle kullandınız. Şu anda hiçbir partinin bu konuyla ilgili bir yol haritasının olduğunu düşünmüyorum. Ki şu anda yapay zekâya soruyoruz. Mehmet Altan Hocam, bu konuya güzel bir şeye değindi. Aslında çözüm sürecinin yürüyeceği yol haritası da belli. Programlarda da vardı. Elbette ki bunlar bir gün çözüme, hep beraber toplumsal uzlaşısı içerisinde çözülecek.

Katılımcı-5

Tüm değerli konuşmacılar, sürece ilişkin çok değerli değerlendirmeleri oldu ve bu değerlendirmelerden istifade ettim. Kürt sorunun çözümüne ilişkin gelişmeleri hepimiz yakından takip ederiz. Özellikle 1985'ten sonra bugüne kadar defalarca Kürt sorunun çözümüne ilişkin girişimler oldu ve bu girişimlerin hepsi maalesef başarısızlıkla sonuçlandı. Çünkü bu girişimlerin merkezinde, merkez devlet yoktu, Türkiye Cumhuriyeti devleti yoktu. Dolayısıyla bu girişimlerin başarılı olma şansı da yoktu. Merkez devletteki kastım, soğuk savaş dönemindeki iki bloklaşma bittikten sonra dünyada tek merkez güç ortaya çıktı ve çok daha güçlü bir merkez oluştu. Güçlü merkezin olmadığı bir projede, hele ki yarı çevre ülke iseniz başarıya ulaşılması çok zor. Hem yarı çevre ülke olacaksınız hem de bu sorunu şöyle çözerim, diye bir imkan yok.

Bu sefer sorunun çözülme ihtimalinin yüksek olduğuna kanaat getiriyorum. Çünkü bu sefer sorunun çözümünde hem merkez güç var hem de devlet var. Burada merkez güç niye yer aldı diye anlatabiliriz. Ama zamanımız buna müsait değil. Burada ne çıkıyor ortaya? Kürt siyasetini bunu gören bir noktadan hızlı bir şekilde bu alana ilişkin ne yapılabilir, Türkiye cephesinden de Türkiye'deki demokrasi güçleri de bu süreci bir fırsat olarak görüp, Türkiye'yi daha nasıl demokratik bir zemine taşıyabiliriz, konuları var. Türkiye'de demokrasinin güçlenmesi ve Kürt sorunun çözülmesi veya Kürt haklarının verilmesi merkez güç açısından bir tehlike değil ve tehdit de değildir. Merkez güç bununla pek ilgilenmez. Merkez gücün ilgilendiği şey küresel kapitalizmin dünya ölçeğindeki hangi ağlarında sıkıntı olup olmadığı, bu ağları nasıl çözebilirim konusudur, derdi orasıdır. Dolayısıyla buradaki durum, bir fırsattır. Her iki cephenin de bu fırsatı nasıl olumluya dönüştürebiliriz, konusunu düşünmesi gerekir. Bu sefer bu sorun kanaatime göre istediğimiz gibi olur olmaz, ama bir biçimiyle çözülecek.

Katılımcı-6

İki soru soracağım. Birincisi konuşmacılar, toplumsal katılım, toplumsal destek ve toplumsal barış ile ilgili ne düşündüklerini bizimle paylaşabilirler mi? Bu üç kavramdan ne anlıyoruz?

İkincisi de sürecin başlamasıyla AKP'nin bundan nemalanacağı ve Kürtlerden destek alacağına dair bir düşünce var. Öngörüldüğü gibi bir sürece evrilecekse, bunun sakıncalı olduğunu düşünmüyorum. Çünkü Kürtler, Ümit Özdağ'la mutabakat yapan Kılıçdaroğlu'na da oy verdi. Neden kendi çıkarı için AKP'ye oy

vermesin? Fakat bu nereye varacak sorusu hala belirsizliğini koruyor. Kürtlerin buradaki tek rolü AKP'nin ömrünü olabildiğince uzatmak mı olacak? Çünkü AKP, büyük ihtimalle bir süre sonra, 7 Haziran'da olduğu gibi oylarını kaybedecek. Kürt toplumu daha rahat siyaset yapacağı için belki farklı siyasi partiler ortaya çıkacak. Sonuçtan umutlu olan bütün arkadaşlara soruyorum. Nereye varacağız? Nasıl işler? Sizin aklınızdaki senaryolar nelerdir?

Katılımcı-7

Bu bölgede yaşayan ve çok iyi tahlil edebilme durumuna sahip bir insanım. Bu toplantıların burada değil, batıda, Ankara'da, İstanbul'da, Bursa'da, İzmir'de yapılmasını öneriyorum. Türkiye'nin aydın, kültürlü insanların ve siyasetçilerin öncülüğünde bu toplantıların batıda yapılmasının bu ülkeye büyük yarar getireceğine inanıyorum. Benim nezdimde Kürt sorunu yoktur, Türk sorunu vardır. Kürtler, bugüne kadar var olan şartların dışında kimseden herhangi bir talepte bulunmadılar. İnsaf, merhamet cezaevlerinde annemizle konuşmayı bize yasakladılar, dilimizi kestiler.

Toplantı başlığı 'Kürt Meselesinin Çözümünde Ortaklaşmak' ancak siyasetin Türkiye'de Kürtlerin problemleriyle ilgili düşündüğü çare çözümsüzlüktür. Siyaseten çözüm getirme gibi bir samimiyeti yoktur. 1848'den, 2. Tanzimat fermanı, 2. Mahmud'un döneminden bugüne kadar Kürtler isyan ettiler. Kürtler, hak istediler, insan olduklarını haykırdılar. Biz kimseden fazla bir şey istemedik.

Kılıçdaroğlu, Diyarbakır'a geldiğinde benim gibi 3-4 kişiyle özel bir görüşme talep etti. Tuncay Özkan, Vali Ağbaba ile bir evde görüştük. Görüşmede 'Sizin Dersimli olmanız, benim Diyarbakırlı olmam bir suç mudur? Yüz yıldır, insanlar öldürülüyor. Bu beyinde bir değişiklik olmayacak mı?' diye söyledim. Şu tabloda bile Ahmet Türk, metni Kürtçe okuyor diye Sözcü TV yayını kesiyor. Kürtçeye tahammülü olmayan Ece Öner gibi şahısların yönlendirdiği bir toplumun içinde yaşıyoruz.

Onun için dışarıdan gelen arkadaşlarımızdan ricam, bu meselenin özellikle batıda görüşülmesi ve Kürtlerin içinde bulunduğu durumu da bir sorunmuş gibi lanse etmemeleridir. Sorun devlettir, sorun İttihat ve Terakki'nin anlayışıdır, İttihat ve Terakki'nin yüz yıllardır bu ülkede yaptıkları zulümlerdir.

Katılımcı-8

Üslup meselesi ile ilgili sorum Reha Bey'e. Türk medyasına veya AKP, MHP medyasına baktığımız zaman hala "terörist başı" deniyor. Eğer bir barış olarsa muhatabına Sayın Öcalan demesi lazım. Bahçeli "Terörist başı" diyor, DEM Parti, "Sayın Bahçeli" diyor. Siyasette de diplomaside de karşılıklı teammüller vardır. Kürt siyaseti niye cesaretli değil, net konuşmıyor? Sen bana "terörist" diyorsan ben de sana "terörist" derim. Sen bana "sayın" dediğin zaman kendi liderleri için diyorsun, demektir.

Ama PKK hakkındaki özgün görüşlerim farklıdır. PKK'nin Kürtleri kontrol altında tutmak için birçok nedeni var. Güney Kürdistan süreci niye destekliyor? Çünkü PKK, orada bir alanı, Güney Kürdistan'ın toprağını işgal etmiş. O şeyden kurtulacak. Türkiye, oraya operasyonun gerekçesini buluyor. Türkes'in kızı da "PKK giderse biz ne yapacağız. Kürtleri nasıl kullanacağız" diye söyledi.

Madem ki bu iş Rojava etrafında dönüyor. Rojava, İsrail ve Amerikan'ın güdümünde, biz rahatsızız. O zaman Türkiye'nin güdümüne al. Türkiye'nin böyle bir projesi, teklifi var mı? Ben güdümde olmasına karşıyım ama böyle bir düşüncem var. Rojava, Kuzey Kıbrıs gibi kardeş bir ülke olsun ama Kürtlerin orada statüsü olsun.

PKK, Şafii fıkhına uymadı. Şafiiler tertiple hareket ederler. Kültürel çalışma, özerklik isteriz. Gücün olduyorsa federasyon, gücün varsa de facto, bir gün bağımsız olursun. PKK, tam tersinden başladı,

'Bağımsız Birleşik Kürdistan' söyleminden geldiği nokta ise kültürel çalışmayı dahi bize haram kılan bir söylem. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Katılımcı-9

Çok kısa iki sorum var. Mehmet Emin Ekmen "önceki süreçten ders alındı diye düşünüyorum" dedi. 10 yıl zaman geçti, 10 yıl içerisinde bir darbe girişimini, yeni kayyumlar, yeni yıkımlar yaşadık. Pek çok insan cezaevine girdi. Kürtlerin yaşadığı pek çok yıkım var. Daha sonra tekrar masaya oturuyoruz. Mehmet Altan da "toplumsal ve siyasal iradenin sağlanması gerekiyor. Ancak bu şekilde süreç yürütülebilir." dedi. Eski süreçle yeni süreci toplumsal irade ve farklı açıdan kıyaslayabilir misiniz?

Bir diğer husus, belli yaş grubundaki insanlar toplumsal hafızaya sahip. Ama gençler ve kırılğan gruplar maalesef hem siyasal alanda hem de toplumsal düzeyde çok fazla katılım sağlamıyorlar ve kendilerini ifade edemiyorlar. Sorum, Reha Bey'e. Silahsızlanma meselesini özellikle gençler ve kırılğan gruplar açısından sordunuz mu? Onlar bu meseleye nasıl bakıyorlar?

Reha Ruhavioğlu-Kürt Çalışmaları Merkezi Direktörü

Bir son dakika bilgisi paylaşayım. Devlet Bahçeli, Selahattin Demirtaş'ı aramış. Selahattin Demirtaş dün bir yazı yazmıştı ve onlarla ilgili bir sitayiş içeren, Allah uzun ömür versin gibi şey yapmıştı ve onlara teşekkür etmişti. Bahçeli, o teşekkürü mukabele bir teşekkür olarak aramış. Bunu Selahattin Demirtaş'ın fiziken aramızda olmasıyla ilgili takvimin işlemeye başladığı yönünde yorumlayabiliriz.

Ulus devlet tanımı, herkes için olabilir. Cümleyi okuduğumda ulus-devleti Türkiye'ye de söylüyor. Fakat söylem analizinde Van Dijk'çiyim. Van Dijk der ki *“Cümlenin kendisinin ne söylediği bir anlam ifade etmez. Tamamı içinde o konteks kime hitap ediyor, kim ne anlıyor, herkes ne anlıyor. Cümleyi öyle okursunuz.”* Öyle baktığımızda Öcalan'ın bu cümlesini Kürtlere söylediğini söyleyebiliriz. Oradan kaçamayız. Evet ilk cümleyi metinden çıkardığınızda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kendisine de bugüne kadar yaptığınız ama sonuç alamadığınız gibi bir cümle içeriyor. Ama diğer taraftan metnin bütünü Kürtlere sesleniyor.

Silahsızlanma ile ilgili önemli bir soru vardı. Kürt siyasetinin kabiliyet ve kapasitesi, biri sürekli budanarak, diğeri de yapısal problemleri sebebiyle iki yönden zayıflatılıyor. PKK'nin silahsızlanmasının her ikisine de bir ölçüde çözüm olabilir. Kürt toplumunun bugüne kadar ki en popüler, en sivil, en güçlü lideri olarak başka Selahattin Demirtaşlar yok mu? Bence çok var, fakat akıbetine bakıyor, Selahattin Demirtaş'ın şu anda hapiste ve siyaseten kenara alınmış vaziyette olduğunu görüyor. Kendisinde Selahattin Demirtaş yeteneğini gören birisi, aynısı başıma gelir deyip kenarda duruyor. Eğer Selahattin Demirtaş özgürleşirse, Kürt siyasetinin üzerindeki bu pres kalkarsa; 1- Kürt hareketinin kendisini yenileme kabiliyeti ve kapasitesi de çok yüksek ve 2- Yeni aktörlerin yönetme kabiliyeti ve kapasitesi de çok yüksek olduğu için bir sinerji gelir. Üçüncüsü de Kürt siyasetinde ortam gerçek manada sivilleşirse, tek bir siyasi partinin hegemon güç olduğu bir siyasi düzlemde de uzaklaşabiliriz. Farklı siyasi Kürt alternatifler de ortaya çıkabilir. Dolayısıyla her halükârda iş kötüye giderse sorusuna bir kısım cevap olarak silahsız, sivil bir mücadele de denenmesi gerekir. Bu müzakereden bağımsız olarak, en azından Türkiye satında daha ön açıcı olabilir.

İstanbul Barosu'nun düşürülmesi davası, HDK operasyonunun tamamı CHP ile Kürtlerin ilişkisine bir saldırdır. Meselenin İstanbul Barosu ile alakası yok CHP-Kürt ilişkileri ile alakası var. Orada iş neye müsaade edecekse öyle gideceğini düşünüyorum.

Toplumsal destek, toplumsal katılım ve toplumsal barış meselesine bakıyorum ama siyasetin çözümü çözümsüzlük olduğu meselesine katılmıyorum. Siyaset çözümden çok kendi çıkarını gözetiyor. Zaten Türkiye'de sivil toplumun ve Türkiye siyasetinin beceremediği çok hayati bir şey var. Toplumun ilkesel çıkarıyla, siyasetin pragmatik çıkarlarını örtüştürerek hareket edebileceğimiz bir sürü nokta var ama bunu yapamıyoruz. Erdoğan'ın çıkarıyla Kürtlerin çıkarını birleştirebilirdik. Türkiye toplumunun çıkarıyla Kürt toplumunun çıkarını ortaklaştırabilirdik. Fakat ya aşırı ilkesel ya da fazla pragmatik davranıyoruz. Bu ikisi, birbirini dışlıyor. 1 Kasım 2015 seçim sonuçları, 7 Haziran 2015'de gelseydi belki süreç böyle olmayacaktı. Bir yandan barış görüşmesi yürüttüğünüz birisinin hükümetten düşmesine yatırım yapıyorsunuz. Buna ilkesel çıkarınız, hakkınız var ama pragmatik olarak yaptığınız şey yanlış ve yanlışın bedelini nasıl ödediğimizi hep beraber gördük.

Kürt sorunu, Türkiye'nin komşularına müdahalesinin meşru bir gerekçesi oluyor. Türkiye, galiba bu sefer de o ülkelerdeki Kürtlerle iyi ilişkilerini bir meşru müdahale gerekçesi yapmayı deniyor. Yani bir Kürt barışını bu sefer de diğer ülkeler nezdinde etkili olma aracı olarak kullanmaya çalışıyor.

Söylemle ilgili söylediğiniz her şeye katılıyorum. Ama teamül ne kadar gerçekse hayatımızın içinde güç dengeleri de o kadar gerçektir. Irak Kürdistan Belgesel Yönetimin Başkanı, Türkiye'de Ukrayna Başkanı

gibi muamele görmüyor. Bağımsız bir devlet olsa da görmeyebilir. Çünkü güçlünün teamülü daha geçerli oluyor. Eleştiri de haklıdır.

Metindeki kültüraliste kadar inen sınırlama zamanın ruhuyla ilgili bir şey. Sünnetullah diye bir şeye de inanıyorum. Kültüralisti bir kenara bakalım, Türkiye'de kültürel haklarınızı, dil gibi haklarınızı alabileceğiniz bir yere doğru gidiliyor. Bunun önüne baraj da kursanız sel gelir, onu alır, götürür. 5 sene sonra mı, 10 sene sonra mı, 20 sene sonra mı olur? Bu herkesin farklı kabiliyetine bağlı ama sünnetullah işleyecektir. Oradaki metin sünnetullahı tarif etmiyor, bir duruşu tarif ediyor. Sünnetullah, o metne müdahalesini yapacaktır ve iş öyle bir yere gidecektir.

2020'den beri sürekli saha araştırmamızda bulduğumuz, sürekli söylediğimiz ve siyasi harekete yakın çevreler tarafından da çok beğenilmeyen bir tespitimiz var. Kürt gençler, deradikalize oluyor, radikalize olmuyorlar. Bizim çevremizdeki 10, 20, 50, 60 gencin radikalize olup olmaması başka bir şey. 10-20-30 yaş arasını kabul edersek, neredeyse 5-6 hatta 7 milyonluk bir Kürt genç nüfustan bahsedilebilir. Buradaki genel trend, daha müzakereci, daha sivil metotlar taraftarı ve daha deradikalize olduklarıdır. Bunu ortaya çıkaran koşullar, elbette ki çok konuşulur ancak böyle bir süreç, en çok gençlerin adapte olabileceği ve batıda daha rahat nefes alabilecekleri bir süreçtir. Ama gençler içinde sürece radikal karşı çıkışın daha fazla çıkması da mümkün olabilir. Fakat kümenin büyük bölümü, müzakereyi önceleyen ve deradikalize yöntemleri merkeze alan bir tutumdadır.

Mehmet Altan-Akademisyen

Toplumsal irade, siyasal irade, hukuksal bilincinin yükseltilmesi derken bir partiye üye olduğun vakit, siyasetin tümünden fazla etkilendiğin vakit, gazetesini eleştirmeyen, gazetesinin birinci sayfasına bir mesafeden bakmayan birisi gibi siyaset kurumunun içinde yer alan ünitelerin yönlendirdiği birisi olduğun vakit aslında çıkarına olmayan bir paradigmanın bilinçsiz bir askeri oluyorsun.

Anayasanın 127. Maddesi belediyelerin egemen, bağımsız, gerçek ve demokratik olmasını engeller. Bu madde vesayet rejimini bir şekilde çok ağır, baskın yapan bir maddedir. Ama hep genel siyaset konuşuluyor ve bireysel olarak hakkım, hukukum, günlük yaşamım gündeme gelmez. A, X, Y diye bakmayıp, toplama baktığım vakit, siyaset kurumu 40 yıldır bu 127. maddeyi değiştirmez. 127. Madde askerlerin getirdiği bir maddedir ama sivil siyaset onu mesele yapmaz. Siyaset kurumu, anti demokratik siyasi partiler yasasını da problem yapmaz, değiştirmeye çalışmaz. O zaman ne oluyor? Siyaset ve halk arasındaki fark açılıyor. Peki bunu eleştirmeden kendi çıkarına sahip olabilir misin? Mesela niye 127. madde gündem olmaz? Avrupa Birliği'ndeki yerel yönetimler ile buranın farkı neden ortadan kalkmaz?

Onun için DİTAM çok önemli bir şey yapıyor, birey üstünden hayata bakmaya başlıyor. Aslında bu süreçle birey üstünden siyasete, birey üstünden güne, birey üstünden hukuka bakmanın önü açılabilirse muazzam bir yarar olacaktır. Bu toplumun bireyleri olarak hepimizin gözetlediği, baktığı şeyler var.

Hukuk konuşulmayan bir konu. Mesela Fenerbahçe-Galatasaray maçını yabancı hakem yönetti. Keşke hakimler de yabancı olsa. Benim için ulus devletten çok nasıl yönetildiğim önemli. Onun için bir taraftan da çağ o kadar hızlı bir yere gidiyor ki bu siyaset de bizi geri tutuyor. Birey olarak nasıl yaşamak istiyorum? Bunun önündeki engel ne? Bu engelin bir parçası da bu üyesi olduğum siyasi parti mi? Hiçbirisi özgürce konuşmayı istemiyor. Herkes, kullanacağı adam istiyor, vakit bulduğunda kullanacak. O kadar birbirine benziyorsun ki rahatça konuşamıyorsun, eleştiremiyorsun. Yapı ileri gitmiyor. Aydın, entelektüel olmanın farkı beklentin olmadığı vakit çok özgürsün. Özgürce söylüyorsun. Ama bunlar, öyle bir yapıya, özgürlüğe izin vermeyen yapılar. İşime yararsa gelsin, baş tacım olsun, yaramazsa gitsin, düşüncesindeler. Hepsini birbirine benziyor. Nihayetinde hepsi Siyasi Partiler Yasası'na göre hareket eden unsurlar.

Aynı zamanda 100 yılın sonunda hepimiz fakirleşiyoruz, özgürlüklerimizden gidiyoruz. Hiçbir sorun çözülüyor. O zaman bu siyaset kurumuna dönüp bakmak lazım. Nasıl? Hukuk konuşarak bakarsın. Onun için bu yeni dönem, herkesin eleştirisel, itaatkâr olmadığı, biat etmediği, kendi üstünden hayata ve kendini temsil ettiğine varsaydığı unsura da mesafeli bakacağı bir dönem olursa gerçekten büyük işe yarar. Hiçbir yaptırımımız yok. Kırk yıldır kalkmayan ve bizim boğazımızı sıkın unsurların varlığı devam ediyor. Ama siyaset kurumu da sürekli bizi heyecanlandırıyor.

Ahmet Özmen-Moderatör

Çok teşekkür ediyoruz hocam. Ben Mehmet Emin Bey'in sözü vermek istiyorum. Kendi adıma da tehditler ve riskler bölümünde geçmiş süreçten yeterince ders çıkardık mı? sorusunu sormak isterim.

Mehmet Emin Ekmen-DEVA Partisi Mersin Milletvekili

Önce birkaç sorudan mütevellit genel bir değerlendirme yapayım, sonra da bir iki somut soruya cevap vereyim. Süreçlerin toplumsallaşması, sürece toplumsal katılım ve toplumsal barış üç ayrı kavram ifade ediyor. İçinde bulunduğumuz süreç açısından bu kavramlar şu anda zayıf. Bence en iyi kampanyayı MHP

yaptı. MHP; 81 ilde toplantı, sosyal medya kampanyası yaptı ve sürece tam olarak sahip çıktı. En zayıf da DEM Parti kaldı. Bu düşüncemi, İmralı Heyetine, DEM Parti'deki arkadaşlara da söyledim. Ömer Öcalan'a dikte ettirilen cümleyi aşan bir gelişme olmadı ve olmayacak. Bu çağrı ile Ömer Öcalan'a dikte ettirilen *“Ben bu meseleyi çözmeyi değil, mücadele aracı olarak silah ve şiddet zemininden siyaset ve demokrasi zemine çekmeye muktedirim”* cümlesi arasında hiçbir içerik farkı yok. Yani ilk gün ve bugün İmralı Başka bir şey demedi.

Zaten İmralı Heyeti de toplumsal barış ile toplumsal çözümü ayırıştırıyor. *‘Biz kavga etmekten vazgeçeceğiz, silahları aradan çıkacağız’* diyor. Çözüm ise ayrı ve uzun bir süreç. Hakikaten kalıcı çözüm için çok daha uzun bir süreç ve takvim var. Son 15 güne kadar Kandil'den gelen bir takım hızlandırılmış mesajlar dışında, DEM'in küçük bir parti içi turu oldu. Bir de son bir ay içerisinde bir tur (il gezileri) oldu. Bu toplantıları yakından takip ettim, verilen mesajlar tabanını bu işe katmada yeterli değildi. ‘Değer aileleri’ ile de görüşeceksin ama ‘değer ailelerinin duygu seli ve duygu dünyası’ üzerinden böyle bir meseleye yaklaşamazsın. Siyasi parti olduğu için daha rasyonel, daha pragmatik, daha esnek bir şekilde davranması gereken bir yerdesin. Eğer dem Partisi tabanına gelecek muhtemel mesajı iyice anlatmış olsaydı bu hayal kırıklığı yaşanmazdı.

Aslında en büyük toplumsallaşma medyada yaşanıyor. 2015'ten 2024 Ekim'ine kadar televizyonlarda Kürt kelimesi yasaklı bir kelimeydi. Şimdi ise öyle ya da böyle Kürt meselesi bütün boyutlarıyla yeniden konuşuluyor. Konuşmaların rahatsız edici veya olumlu yönleri de var ama en azından bu mesele toplumun tamamına mal oluyor.

- Bu metin, mücadele yönteminin değişikliği açısından gerekçeleri oldukça sağlam ve yeterli bir metin. Örgüte yakın sosyal medya hesaplarına ve birtakım yayın organlarına bakarsanız. ‘Öcalan aslında 1992 yılından beri silah bırakmak istiyordu, devlet yanaşmıyordu’. Bu sefer devlet de yanaşiyor. 30 yıl sonra gecikmiş bir iş bugün, yapılıyorsa neyi eleştiriyoruz?

Bundan sonra siyasi zeminde 150 vekili ikna etmeden bir kanun, 360 vekili ikna etmeden de bir anayasa maddesini deştiremezsiniz. Demokratik süreçlerde varacağımız yer, silahın, şiddetin, terörün gündemden çıkıp, siyasi zeminin güçlendirilmesidir. Bence bu sürece girmiş durumdayız. Meclis ne kadar işlevsel olacak, Bahçeli ve Erdoğan ne kadar sözlerinin arkasına duracak, hangi yönde ne adımlar atacak? Bu biraz da hepimizin ortak mücadelesine ve perspektifine bağlıdır. Onlar bir anlayışla yola çıkmış olabilirler ama karşılarında öyle güçlü bir toplumsal duyarlılık, hassasiyet, öyle güçlü bir siyaset kurumu görürler ki çıkış noktalarından farklı bir yere de evrilebilirler. Türkiye’de hiçbir darbe 2 yıldan fazla seçimsiz gidememiştir. Türkiye'nin darbeler sonrası çok partili demokratik hayata geçişi olsun, 28 Şubat süreci olsun, siyasi zeminin gücüne dair olumlu örnekleri barındırıyor.

Sorular esnasında yapılan hiçbir partinin yol haritası olmadığına dair yoruma partim adına şerh düşünüyorum. Deva Partisi Temel Haklar Eylem Planı, bütün meselelerin konuşulduğu ve kodifiye edilmiş önerilerin yer aldığı bir metindir. Sevgili Mehmet Altan yapay zekaya sormuş ve bazı cevaplar almış. Ancak unutmayalım, Yapay zekâ, sıfırdan bir şey üreten bir yer değil. Veri tabanındaki toplam veriden akıllı çıkarımlar yapan bir yer. Parti metnimiz iyi bir metindir. Bir parçası olduğum Akil İnsanlar Güneydoğu Heyeti'nin raporu hâlâ önemli ölçüde güncelliğini koruyan iyi bir metindir. Neye ihtiyaç var soruları için oralara bakılabilir.

- Metin Suriye'yi kapsıyor mu? sorusunda cümlenin tamamını metin analizi üzerinden ele alırsak, *“Aşırı milliyetçi savruluşunun sonucu olan; ayrı ulus devlet, (buradaki ifade mevcut ulus devletten bahsetmiyor) federasyon, idari özerklik ve kültüralist çözümler tarihsel toplum sosyolojisine cevap*

olamamaktadır”. Ben bir tek kültüraliste takıldım. Diğerlerini düşünce dünyamda bir şekilde hazmettim. Bu içeriğe dair yazışmaların çok önceden birçok yerle yapıldığını göz önüne alırsak; Mazlum Abdi'nin ısrarla, federasyon talebimiz yoktur açıklaması, sınır güvenliği, milli orduya ve milli kurumlara intibakla ilgili beyanatları bu günkü metne hazırlık sayılabilir. Bence Öcalan'a bu süreçte bir tek Mazlum Abdi yardım etti. Onun dışında kimse yardım etmedi. Adam, kendi elinin emeğiyle gidiyor. Selahattin Demirtaş'ın da ikinci açıklaması çok güzel ama birinci açıklama kabul edelim ki yük alan, yükü paylaşan bir dille yazılmamış idi.

- Ulus-devlet, zaten doğası gereği eşit vatandaşlık ilkesine dayanmak zorundadır. Bizdeki arızalı bir yapıdır. Eşit vatandaşlık talebinin ulus-devlet formuyla çelişen ve çatışan bir yönü olmayacaktır. Keza kuvvetli bir ademi merkeziliğin ulus-devletle bir sorunu yoktur. Bunlar konuşulması daha uzun sürecek başlıklar.
- Ders çıkartma konusunda modellere bakarsak o örneklerle bu yaşananları anlamakta zorlanıyoruz. Kendi 13 denememizle, dünyadaki modellerle, bu atipik örneği karşılaştırmak ve dersleri uyarlamak çok zor. Ama Öcalan'ın kararlı duruşu, sürecin kısa tutulması, devletin mesajlar yoluyla demokratikleşme, siyasal alanın genişlemesine yönelik verdiği mesajlar ile DEM'in daha kararlı tutumu, geçmişe göre olumlu sayılabilecek değişikliklerdir.

Ahmet Özmen-Moderatör

Umarım gelecek toplantıda Sayın Demirtaş, Kavala ve ismini sayamadığımız birçok mahpus arkadaşımız aramızda olurlar. Çok verimli bir toplantı olduğunu düşünüyorum. Halkın kafasındaki birçok sorunun bugün giderildiği kanaatindeyim. Sayın Mesut Azizoğlu'nu teşekkür konuşması için sözü veriyorum.

Mesut Azizoğlu-DİTAK YK Başkanı

DİTAM toplantılarında saati tutturamama gibi bir problemimiz var. Bugün de uzun sürdü. Ben de katılımcılara ve sizlere çok teşekkür ediyorum. Bir dahaki toplantıda görüşmek üzere, sağ olun.

Adres: Yenişehir Mah. Aliemiri 1. Sokak Nuyap Plaza No:
7/48 Yenişehir/Diyarbakır

İletişim Tel: +90 412 228 00 23

Web: www.ditam.org

E-Posta: info@ditam.org

Sosyal Medya

X @DitamDiyarbakir

Instagram ditamdiyarbakir

Facebook Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi

YouTube @ditamm